

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

AIDAS RIMKEVIČIUS

**RYTŲ PARTNERYSTĖ EUROPOS SAJUNGOS
ENERGETINĖS POLITIKOS STRATEGIJOJE**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas:
doc. dr. Egidijus Motieka**

Vilnius, 2011

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**RYTŲ PARTNERYSTĖ EUROPOS SAJUNGOS
ENERGETINĖS POLITIKOS STRATEGIJOJE**

**Europos kaimynystės politikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62602S107**

Vadovas

..... doc. dr. E. Motieka
(parašas)
2011 05

Recenzentas

.....
(parašas)
2011 05

Atliko EKPmns9-01 gr. stud.

..... Aidas Rimkevičius
(parašas)
2011 05

TURINYS

LENTELĖS.....	4
PAVEIKSLAI.....	4
SANTRUMPOS.....	5
ĮVADAS	6
1 ENERGETINIO SAUGUMO IR ENERGETINĖS POLITIKOS	
PROBLEMIŠKUMAS.....	10
1.1 Energetinio saugumo vieta saugumo studijose.....	10
1.2 Energetinio saugumo samprata ir multidimensiškumas	12
1.2.1 Vidaus politikos dimensija.....	14
1.2.2 Ekonominė dimensija	15
1.2.3 Geopolitinė dimensija	16
1.2.4 Saugumo dimensija.....	18
1.3 Energetinio saugumo multidimensiškumo reikšmė tyrimui	19
1.4 Energetinio saugumo sistema	21
1.5 Europos Sąjungos energetinė politika	22
2 ES VYKDOMA POLITIKA IR ENERGETINIAI INTERESAI KAIMYNINIŲ	
VALSTYBIŲ ATŽVILGIU	27
2.1 Europos kaimynystės politikos samprata, tikslai, apimtis, struktūra ir esmė	27
2.2 Europos kaimynystės politikos įgyvendinimo priemonės	28
2.3 ES politika Rytų partnerystės šalių atžvilgiu.....	30
2.3.1 RP principai ir struktūra.....	31
2.3.2 Rytų partnerystės vertinimo kontroversiškumas.....	33
2.3.3 Trečioji platforma ir ES energetinio saugumo politika	36
3 ES ENERGETINĖ POLITIKA RP ŠALYSE	40
3.1 Pietų Kaukazo regionas: tarp geopolitikos ir energetikos	40
3.1.1 Armėnija	40
3.1.2 Azerbaidžanas.....	44
3.1.3 Gruzija	47
3.2 Rytinės RP šalys (Moldova, Ukraina, Baltarusija): tarp Rusijos ir ES	52
3.2.1 Moldova.....	52
3.2.2 Ukraina.....	55
3.2.3 Baltarusija	60
4 EKSPERTŲ NUOMONĖ DĖL ES ENERGETINĖS POLITIKOS RYTŲ	
PARTNERYSTĖS ŠALYSE	65
4.1 Interviu metu užduoti klausimai ir gauti atsakymai	66
4.2 Tyrimo išvados	70
IŠVADOS	72
LITERATŪRA	75
ANOTACIJA.....	81
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA (ANOTATION).....	82
SANTRAUKA.....	83
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY).....	84
PRIEDAI.....	85

LENTELĖS

1 lentelė. Energetinio saugumo dimensijos	18
2 lentelė. Strateginiai ES energetikos politikos dokumentai	26
3 lentelė. EKP bendradarbiavimo formatai.....	28
4 lentelė. Daugiašalių projektų įgyvendinimo teminės platformos	32
5 lentelė ES šalių pozicija RP programos atžvilgiu	33
6 lentelė. Trečiosios teminės platformos tikslai ir uždaviniai	37
7 lentelė. Strateginiai ES - Ukrainos energetikos politikos dokumentai	57
8 lentelė Ekspertų aprašo lentelė	66

PAVEIKSLAI

1 paveiklas. ES energetinės politikos principų trikampis	23
2 paveikslas. Europos kaimynystės politikos iniciatyva.....	27
3 paveikslas Rytų partnerystės šalys ir ES.....	31

SANTRUMPOS

AE – atominė elektrinė

EKP – Europos kaimynystės politika

ES – Europos Sąjunga

ESBO – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

GUAM – demokratinio ir ekonominio vystymo organizacija. Organizacijai priklauso Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas bei Moldova.

GUUAM – demokratinio ir ekonominio vystymo organizacija. Organizacijai priklauso Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas bei Moldova. 2005 m. iš organizacijos pasitraukus Uzbekistanui pervadinta į GUAM.

JAV – Jungtinės Amerikos valstijos

JK – Jungtinė Karalystė

JTO – Jungtinių Tautų organizacija

NATO – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija

NVS – Nepriklausomų valstybių sandrauga

OPEC - tarptautinė organizacija, jungianti naftą eksportuojančias valstybes (Organization of the Petroleum Exporting Countries)

PBSC – Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas

PCA – Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis (Partnership and Cooperation Agreements)

PK – Pietų Kaukazas

PPO – pasaulio prekybos organizacija

RP – Rytų Partnerystė

TVLPZ - tvirta ir visapusė laisvosios prekybos zona

UDTS – Ukrainos gamtinių dujų transportavimo sistema

IVADAS

Temos aktualumas. Savarankiška Europos Sąjungos energetikos politika pradėjo formuotis 2005–2006 metais. Šis procesas gana greitai įgavo labai didelį pagreitį. Pagrindinės ES energetinės politikos formavimosi priežastys yra šios: 2004 metų Europos Sąjungos plėtra, taip pat 2006 metais iškilusios problemos dėl Rusijos ir Ukrainos gamtinių dujų tiekimo konflikto bei konfliktai tarp Rusijos ir Baltarusijos, kilę dėl naftos ir dujų tiekimo į Vakarų Europos valstybes. ES plėtra išryškino ES energetinį pažeidžiamumą bei santykinai didelę priklausomybę nuo vieno energetinių išteklių tiekėjo. Siekiant diversifikuoti energetinių išteklių tiekimą imta ieškoti naujų kelių energetiniams tikslams pasiekti bei infrastruktūros projektams vystyti. ES sienoms pasistūmėjus į Rytus, suaktyvėjo ES politika naujųjų kaimynių atžvilgiu. Ne išimtis ir energetinės politikos klausimai bei ES energetiniai interesai.

Vystant Europos kaimynystės politikos programą didžiosios Europos Sąjungos šalys narės susidūrė su dilema – kaip sukurti abipusiai naudingą partnerystę su ES kaimyninėmis šalimis neįsipareigojant dėl būsimos narystės Europos Sąjungoje. ES „žaidimo taisyklių“ eksportavimas į kaimynines šalis tapo pagrindiniu ES kaimynystės politikos uždaviniu. Ne paslaptis, jog dauguma kaimyninių ES šalių yra silpnai išsivysčiusios, krečiamos korupcijos bei organizuoto nusikalstamumo, neretai veikiančio išvien su politiniais bei verslo klanais. Demokratinio valdymo bei rinkos ekonomikos tradicijos šiose šalyse labai trapios.

Rytų partnerystė – savarankiškai veikianti sudėtinė EKP programos dalis, orientuojanti ES bendradarbiavimą į šešias rytines ES kaimynes: Armėniją, Azerbaidžaną, Baltarusiją, Gruziją, Moldovą ir Ukrainą.

Šis darbas yra aktualus tuo, kad Rytų Partnerystė yra ganėtinai nauja programa apimanti ES energetinius interesus minėtose šalyse, o bendros energetinės politikos plėtojimas yra vienas aktualiausių klausimų Europos Sąjungoje.

Temos naujumas ir ištirtumas. Rytų partnerystė, dėl naujumo ir politinės dinamikos nėra detaliai išanalizuota moksliniame lygmenyje, tačiau ES teisės aktų bazės portaluose galima rasti strateginius RP programos dokumentus, kuriuose aprašyti programos veikimo principai, tikslai ir uždaviniai, teikiamos ataskaitos apie atliktus konkrečius RP programoje keliamus uždavinius. Temai aktualią energetinio saugumo sampratą pateikia D. Yergin tarptautinių santykių žurnale spausdintame straipsnyje pavadinimu „Energetinio saugumo užtikrinimas“¹ bei A. F. Alhajji Vidurio Rytų ekonominėje apžvalgoje publikuotame

¹ Yergin, D. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs Vol. 85 No. 2.* 2006

straipsnyje „Kas yra energetinis saugumas? Konceptija ir definicijos“². Energetinio saugumo problemišumą bei multidimesišumą analizuoja F. Baumann straipsnyje „Energetinis saugumas kaip multidimencinė koncepcija“³. Europos energetinės politikos formavimosi prielaidas bei eigą aprašo lietuvių politologas Ž. Vaičiūnas straipsnyje „Europos Sąjungos bendrosios energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai“, spausdintame moksliniame žurnale *Politologija*⁴. Geopolitinius kai kurių RP šalių vertinimus pateikia E. Motieka, Č. Laurinavičius, N. Statkus knygoje *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*. Ukrainos situaciją dvišaliuose santykiuose su Europos Sąjunga išsamiai aptariama L. Kasčiūno analitinėje apžvalgoje „Kodėl Ukraina negali tapti Europos Sąjungos nare?“. RP šalių analizei reikalinga medžiaga aptinkama nagrinėjamų valstybių vykdomosios valdžios tinklapiuose, žiniasklaidos pranešimuose. Nemažai informacijos apie RP šalis pateikta Lenkijos tarptautinių santykių instituto parengtame Rytų partnerystės programos atidarymo raporte⁵. Energetinė RP šalių padėtis analizuojama S. Woehrel straipsnyje „Rusijos energetinė politika kaimyninių šalių atžvilgiu“⁶. Kai jau minėta, nagrinėjant ES energetinę politiką ir RP programą didelis dėmesys skirtas strateginiams ES dokumentams ir teisės aktams.

Tyrimo problema: Rytų partnerystės šalių reikšmė RP programos ir ES energetinės politikos rėmuose.

Tyrimo objektas: Rytų partnerystės programa kaip ES energetinės politikos dalis.

Tyrimo dalykas: Esamas ir potencialus Rytų partnerystės šalių energetinis bendradarbiavimas su ES.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti ar RP programa yra vienas iš svarbiausių ES energetinės politikos įgyvendinimo instrumentų bei nustatyti ES energetinius interesus atskirose RP šalyse.

Uždaviniai:

1. Ištirti ES energetinę politiką bei nustatyti jos formavimosi prielaidas;
2. Išanalizuoti Rytų partnerystės programą nustatant joje įtvirtintus ES energetikos politikos prioritetus;
3. Išsiaiškinti Rytų partnerystės šalių energetinę svarbą Europos Sąjungai;

² Alhaji A. F. What Is Energy Security? Definitions And Concepts (3/5) // *Middle East Economic Survey Vol. L No 45*. 2007

³ Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Research group on European Affairs No. 1 CAP Policy Analysis 2008

⁴ Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55)

⁵ Wojna B., Gniazdowski M. Eastern Partnership: The opening Report. The Polish Institute of International Affairs 2009

⁶ Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. *CRS Report for Congress*. Congressional Research Service 2009

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizės metodas skirtas išsiaiškinti energetinio saugumo vietą saugumo studijose, nustatyti ES energetinės politikos formavimosi prielaidais.
2. Teisės aktų bei strateginių dokumentų analizės metodas naudojamas gilinantis į svarbiausius ES energetinės politikos dokumentus bei nagrinėjant EKP ir RP programas.
3. Lyginamasis metodas skirtas nustatyti ES energetinės politikos ir RP programos energetinių tikslų panašumus bei skirtumus.
4. Analitinis aprašomasis metodas naudojamas analizuojant RP šalis ir ES energetinius interesus šiose šalyse.
5. Kokybinis pusiau struktūrizuotas interviu metodas skirtas ekspertų nuomonėms tam tikrais darbo problemai aktualiems klausimams sužinoti.

Hipotezė: Rytų Partnerystės programa iš esmės yra išorinės Europos Sąjungos energetikos politikos instrumentas, užtikrinantis ES ir RP šalių energetinių interesų įgyvendinimą bei galintis prisidėti prie taikaus įsisenėjusių tarpusavio konfliktų sprendimo.

Darbo struktūra:

Darbą sudaro keturios tarpusavyje susietos dalys. Pirmojoje dalyje aptariamas energetinio saugumo problemiškas bei dėl to kylantis energetinės politikos formavimo poreikis. Pabrėžiama, jog energetinio saugumo klausimų nagrinėjimas savaime yra multidimensiškas, o tai lemia kiek platesnę energetinės politikos nagrinėjimo aprėptį. Šioje dalyje, taip pat, nagrinėjama naujoji ES energetinės politika koncentruojant pagrindinius energetinės politikos principus, tikslus bei uždavinius.

Antrojoje darbo dalyje analizuojama ES kaimynystės politikos teisinė bazė bei strateginiai dokumentai. Aptariami pagrindiniai Rytų partnerystės programos tikslai bei uždaviniai, aprašomos ES nustatytos RP įgyvendinimo priemonės. Šioje darbo dalyje pateikiamas glaustas visų ES šalių narių Rytų partnerystės programos vertinimas. Taip pat nustatomos sąsajos tarp ES strateginiuose energetinės politikos dokumentuose įtvirtintų energetinės politikos tikslų bei Rytų partnerystės programos energetinės platformos.

Trečiojoje darbo dalyje glaustai analizuojamos RP šalys, ES energetinės politikos kontekste aptariant ir kitus tyrimui svarbius problemos aspektus - geopolitinę, ekonominę bei saugumo dimensijas. Kadangi Rytų partnerystės programą apima šešios šalys, šioje dalyje glaustai aptariamos visų šalių energetinės politikos aktualijos, tiek, kiek jos yra susijusios su ES energetiniais interesais. Taip pat trečiojoje darbo dalyje iškeliamos konkrečios idėjos sudėtingiausioms RP šalių problemoms spręsti.

Ketvirtoji darbo dalis – kokybinis tyrimas. Tai pusiau struktūrizuoto interviu metodu atlikta ekspertų apklausa siekiant įvertinti RP programą bei nustatyti jos vystymosi tendencijas. Šioje dalyje sukonzentruoti skirtingų sričių specialistų atsakymai į iš anksto paruoštus pusiau struktūrizuoto interviu klausimus. Atsakymuose į klausimus ekspertai pateikė tam tikrus asmeninius pastebėjimus ir papildomus temai reikšmingus komentarus.

1 ENERGETINIO SAUGUMO IR ENERGETINĖS POLITIKOS PROBLEMIŠKUMAS

1.1 Energetinio saugumo vieta saugumo studijose

Barry Buzan⁷ teigimu, saugumą sudaro penki pagrindiniai sektoriai: karinis, politinis, ekonominis, socialinis ir ekologinis (aplinkosauginis). Karinis saugumas apima dviejų lygių sąveiką tarp valstybių, t. y. jų gynybines ir puolamąsias galimybes bei viena kitos ketinimų suvokimą. Politinis saugumas nusako valstybių organizacinį stabilumą ir valdymo sistemas. Socialinis saugumas apima valstybinės kalbos, kultūros, religijos, nacionalinės savimonės ir religijos pagrindus bei jų puoselėjimą. Ekologinis saugumas rūpinasi vietine ir visos planetos biosfera, kaip esminės, visos žmonijos egzistavimui svarbios, sistemos išlaikymu. Tuo tarpu ekonominis saugumas nagrinėja priėjimą prie resursų, finansų ir rinkų, būtinų išlaikyti pakankamą valstybės gerovės ir galios lygį. Visi minėtieji sektoriai veikia neatsiejamai vienas nuo kito. Kiekvienas turi savo vietą saugumo problematikoje ir nustatytus prioritetus.⁸

Kai kurių autorių nuomone, XXI amžiuje išryškėjo būtinybė saugumo studijas papildyti dar dvejomis postmoderniomis grėsmėmis – komunikaciniu saugumu⁹ bei terorizmu¹⁰.

Toks saugumo sričių skirstymas sektoriais palengvina grėsmių nustatymą ir galimos žalos atskiroms valstybės funkcionavimo sritims identifikavimą. Bene svarbiausias pokytis, sukeltas saugumizavimo teorijos – pasikeitęs požiūris į grėsmes. Grėsmė saugumui atsiranda tik tuomet, kai ji yra įvardijama (sukuriama kalbos aktu) kaip egzistencinė problema. B. Buzan ir kitų mokslininkų įvardinti saugumo sektoriai nėra visiškai autonomiški, kadangi juos sieja bendri saugumo objektai ir grėsmės.¹¹

Nagrinėjat energetiką iškyla dilema, kaip traktuoti energetinį saugumą. Ar energetinis saugumas turėtų būti laikomas papildomu saugumo sektoriumi šalia jau apibrėžtų karinio, politinio, ekonominio, socialinio, ekologinio ir komunikacinio saugumo sektorių, ar vis tik energetinis saugumas yra vieno iš jau minėtų sektorių sudedamoji dalis? Jei tai tik vienas iš subsektorių, tai kurio iš minėtų sektorių, o gal iškart kelių?

⁷ Barry Buzan - Montague Burton tarptautinių santykių profesorius, LSE garbės profesorius, Kopenhagos universiteto ir Jilin universiteto profesorius. Saugumo komplekso teorijos bei regioninio saugumo komplekso teorijos pradininkas, Kopenhagos mokyklos atstovas.

⁸ Buzan, B. *Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*, Eugrimas, 1997. p. 52 – 53.

⁹ Janelūnas T. Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio. *Politologija*, 2 (34) / 2004

¹⁰ Hoffman B. *Terrorism Trends and Prospects. Countering the New Terrorism*, RAND publications, 1999 <http://public.gettysburg.edu/~dborock/courses/Spring/int-sec/docs/hoffman-terror-trends-ch2.pdf> [Žiūrėta 2011 04 20]

¹¹ Janelūnas, T. Gegužės 9-osios problema saugumizavimo teorijos ir komunikacinio saugumo požiūriu, *Politologija*, 2 (38) / 2005

Didžiulis informacijos masyvas energetinio saugumo sąvokos vartojimo prasme pastebimas žiniasklaidoje ir akademinuose tyrimuose, bet energetinio saugumo apibrėžimai juose yra migloti ir dažnai apsiribojama vien tik ekonominiais aspektais (apsauga nuo energijos tiekimo trikdžių/nutraukimo, terorizmo; investicijos į energetinį sektorių ir t. t.).¹² Kita vertus akivaizdu, jog energetinis saugumas yra glaudžiai susijęs su valstybių (ir jų darinių) ekonominiu saugumu ir galėtų būti laikomas pastarojo sektoriaus sudedamąja dalimi.

Ekonominis saugumas dažniausiai yra suprantamas kaip konkreti (nors tiksliai ir neapibrėžta) būklė, kurią galima pasiekti, ir kuri dėl to laikoma realistišku ir racionalių politikos tikslu.¹³ Turint galvoje valstybės saugumą, ekonominis saugumas yra sudėtinė nacionalinio saugumo darbotvarkės dalis. Valstybės išnaudoja savo ekonominį pranašumą tam, jog įgytų politinių nuolaidų. Vienas realiausių būdų valstybėms stiprinti savo saugumą ekonomikos srityje – mažinti tarpusavio priklausomybę, kuri daro jas labiau pažeidžiamomis.¹⁴ Ekonominės problemos visų pirma yra susijusios su strategiškai svarbių tiekimų užsitikrinimo paieška, o ekonominės grėsmės primena šalies puolimą, nes sąmoningi kitų valstybių veiksmai sukelia materialinius praradimus, įvairių šalies institucijų spaudimą ir varžymą bei žalą gyventojų gerovei.¹⁵

Kita vertus egzistuoja alternatyva – didinti priklausomybės laipsnį, tokiu būdu sujungiant valstybes į tarpusavio priklausomybės „grandinę“, kuri didintų visų regiono šalių pažeidžiamumą. Tai neabejotinai paskatintų valstybių bendradarbiavimo stiprinimą ir problemų sprendimų paiešką viršvalstybiniame lygmenyje. Yra nuomonių jog ES dar nesubrendusi arba nepakankamai subrendusi tokiam žingsniui. Istorinė atmintis lemia desperatišką buvusių socialistinių respublikų priešinimąsi priklausomybės didinimui (energetinio saugumo užtikrinimo prasme tai reikštų suartėjimą su Rusijos Federacija), kita vertus „Senoji Europa“¹⁶ siekia didinti priklausomybės lygį pasirašydama individualias sutartis ir imdamasi kontraversiška vertinamų projektų (tokių kaip pvz. *Nord Stream*¹⁷). Tai lemia takoskyros atsiradimą tarp ES valstybių narių, kurių dalis siekia mažinti, o kita dalis priešingai – didinti tarpusavio priklausomybės lygį. Toks skiriamosios linijos atsiradimas tik

¹² Palonkorpi M. *Matter over Mind? Securitizing Regional Energy Interdependencies*. Forthcoming (2008) <http://www.lsa.umich.edu/UMICH/ceseuc/Home/ACADEMICS/Research%20Projects/Energy%20Security%20in%20Europe%20and%20Eurasia/Matter%20Over%20Mind%20-%20Palonkorpi.pdf> [Žiūrėta 2011 03 11]

¹³ Buzan, B. Op. Cit. p. 294

¹⁴ *Ibid* p. 296

¹⁵ *Ibid* p. 177

¹⁶ Senoji ir Naujoji Europa – terminas, apibūdinantis atitinkamai ES senbuves ir postkomunistines šalis, kurios 2004 metais prisijungė prie Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos (NATO) (o kartu ir ES) ir parėmė 2003 metų JAV invaziją į Iraką. Tokia naujų NATO narių parama JAV prieštaravo Prancūzijos ir Vokietijos pozicijai. Šis terminas įvestas JAV gynybos sekretoriaus Donald Rumsfeld.

¹⁷ Nord Stream - gamtinių dujų dujotiekis, Baltijos jūros dugnu sujungiantis Rusiją ir Vokietiją. Projektas yra prieštarai vertinamas tiek aplinkosauginiu, tiek valstybinio saugumo klausimais, projekto kūrimas nuo pat pradžios (1997 m.) stipriai politizuotas. (Žr. 1 priedą)

silpnina ES pastangas suvienyti valstybes nares energetikos politikos kontekste ir skatina pastarųjų „kovą“ už savo nacionalinių interesų įgyvendinimą. Tuo pačiu išryškėja probleminiai klausimai dėl ES vidaus ir išorės energetinės politikos.¹⁸

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog energetinio saugumo vieta saugumo studijose nėra lengvai nustatoma. Tiksliausia būtų teigti, jog energetinis saugumas yra kelių saugumo sektorių sudedamoji dalis ar subkategorija. Kaip konkrečiai pasireiškia energetinio saugumo multidimensiškumas nagrinėjama tolesniuose skyriuose.

1.2 Energetinio saugumo samprata ir multidimensiškumas

Tarptautinė energijos agentūra (angl. International Energy Agency) energetinį saugumą apibrėžia kaip nenutrūkstamą energijos išteklių tiekimą už prieinamą kainą, tuo pat metu atsižvelgiant į aplinkosaugos reikalavimus. Energetinio saugumo samprata turi gana daug aspektų – ilgalaikis energetinis saugumas dažniausiai siejamas su savalaikėmis investicijom į tiekimo sistemas, ekonominiu išsivystymu bei aplinkosaugos reikalavimais, tuo tarpu trumpalaikis energetinis saugumas labiau tapatinamas su galimybe greitai ir efektyviai reaguoti į staigius energijos išteklių tiekimo ar paklausos pokyčius.¹⁹

Anot Matthew Ocheltree²⁰, neretai energetinis saugumas tapatinamas su energetine nepriklausomybe, tačiau toks gretinimas gali būti apgaulingas. Išsamesnis energetinio saugumo apibrėžimas turėtų apimti tris pagrindinius principus, kurie peržengia energetinės nepriklausomybės ribas – intensyvumas, išteklių diversifikavimas ir globali tarpusavio priklausomybė.²¹

- **Intensyvumas** reiškia svarbiausių energijos išteklių, kurie leistų valstybei įveikti nedidelio masto tiekimo problemas ir palengvintų sektoriaus atsigavimą po vienokių ar kitokių sutrikimų, sukaupimą. Šis principas gali būti įgyvendinamas įvairiomis formomis – papildomi gamybiniai pajėgumai, strateginiai energijos išteklių rezervai, atsarginės įrangos užsitikrinimas, pakankami sandėliavimo pajėgumai tiekimo sistemoje, pagrindinių įrangos detalių, reikalingų elektros gamybai ir paskirstymui, atsargos ir pan.²²

¹⁸ Motieka E. „ES išorinė energetikos politika: dilemos ir iššūkiai“ // Vilniaus Energetinio Saugumo Konferencijos medžiaga (2007) <http://www.vilniusconference2007.lt/slt/news.full/31>

¹⁹ Definition of Energy Security. // IEA International Energy Agency http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103 [Žiūrėta 2011 02 28]

²⁰ Matthew Ocheltree - The Carnegie Endowment for International Peace mokslininkas-tyrėjas.

²¹ Ocheltree M. Energy Issue Brief. Carnegie Endowment for International Peace 2010

<http://www.globalization101.org/uploads/File/Energy/energy2010.pdf> [Žiūrėta 2010 12 30]

²² *Ibid.*

- **Energijos išteklių diversifikavimo principas** iš esmės pakeičia energetinės nepriklausomybės sąlygą, nes valstybė (ar valstybių darinys), sugebėjusi pakankamai išplėsti tiekėjų ratą, gali apsisaugoti nuo didelių sutrikimų energetikos sektoriuje. Ir nors išteklių diversifikavimas neapsaugo nuo kainų svyravimų pasaulinėje rinkoje, vis tik jis yra gerokai lengviau pasiekiamas ir įgyvendinamas nei visiška energetinė nepriklausomybė.²³
- **Globali tarpusavio priklausomybė**, kaip energetinio saugumo principas, pirmiausia suvokiamas kaip visų valstybių priklausomumas vienai globaliai energetikos išteklių rinkai. Šis faktas valstybes daro priklausomomis viena nuo kitos. Tikrasis energetinis saugumas, pasak Daniel Yergin²⁴, yra šios rinkos stabilumo užtikrinimas, o ne energetinės nepriklausomybės siekimas. Šio principo slypi tame, jog energetikos išteklių tiekėjai yra taip pat priklausomi nuo vartotojų ir yra suinteresuoti saugaus ir patikimo tiekimo užtikrinimu.²⁵

Grįžtant prie energetinio saugumo sąvokos, būtina pabrėžti jog sunku būtų suformuluoti universalų ir visiem energetinių išteklių rinkos dalyviams priimtina šio reiškinio apibrėžimą. Akivaizdu, jog kiekvienai šaliai, atsižvelgiant į begalę politinių faktorių, veiksnių ir aplinkybių energetinis saugumas neretai turi skirtingą reikšmę. Pavyzdžiui JAV tai reiškia mažinti priklausomybę nuo užsienio tiekėjų (ar bent jau kaip įmanoma labiau juos diversifikuoti) tuo pačiu labiau naudojantis vidaus pajėgumais, Kinijai atvirkščiai – priėjimą prie užsienio naftos resursų, Rusijos energetinio saugumo koncepcija susijusi su užsienio kapitalo neprileidimu prie naftos bei dujų bendrovių ir t.t. Tačiau, pasak Ocheltree, bendrasis principas yra tai, jog daugumą tiekėjų ir vartotojų sieja tas pats interesas **išlaikyti stabilią ir aiškią sistemą, kuri užtikrintų efektyvius energijos mainus**. Tokiu būdu į energetinį saugumą galima žiūrėti ne tik iš konkrečios valstybės perspektyvos, bet ir globaliame kontekste.

Būtent energetikos globalizacija privedė šiuolaikinį pasaulį prie naujo energetinio saugumo suvokimo. Energetinis saugumas, galima teigti, jau nebėra vien nacionalinio saugumo problema ar modifikuotas J. Hertz saugumo dilemos atspindys.²⁶ Šiandien **„energetinis saugumas tai ekonomikos, politikos ir saugumo derinys, generuojantis**

²³ Yergin. D. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs Vol. 85 No. 2.* 2006 p.75-78

²⁴ Daniel Yergin - Kembridžo energetikos mokslininkų sąjungos įkūrėjas ir pirmininkas, energetikos tyrinėtojas ir konsultantas energetiniais klausimais.

²⁵ Yergin. D. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs Vol. 85 No. 2.* 2006 p. 69-71

²⁶ Baylis J., Smith S. *Globalization of world politics. An Introduction to international relations.* Oxford University Press. 2005 p.300

esmines sinergijas.²⁷ Tačiau tai tik labai bendra ir abstrakti definicija. Vertėtų atkreipti dėmesį, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius energetinis saugumas transformavosi iš nacionalinio ekonominio saugumo instrumento į multidimensinį reiškinį. Glaustai tai galima paaiškinti tuo, jog dar visai neseniai energetinis saugumas buvo įvardijamas kaip „**patikimas resursų tiekimas už pagrįstą kainą**“²⁸ arba tiesiog santykiais tarp tiekėjo ir pirkėjo, atsiribojant nuo bet kokių papildomų šių ekonominių santykių raidos interpretacijų.

Šiandien energetinis saugumas apima daug platesnes veikimo ir tyrinėjimų sferas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Anot Florian Baumann²⁹, „energetinis saugumas aprėpia tokias dimensijas: 1) vidaus politikos dimensija; 2) ekonominės politikos dimensija; 3) geopolitinė dimensija; 4) saugumo politikos dimensija.“³⁰

1.2.1 Vidaus politikos dimensija

Energetinio saugumo vidaus politikos dimensiją sudaro keturi³¹ politikos formavimo instrumentai³²: (1) investicijos, (2) ekstremalių situacijų planavimas, (3) energijos naudojimo efektyvumo skatinimas, (4) alternatyvaus kuro naudojimas.

Investicijos į energetinę infrastruktūrą ypač svarbios elektros energijos sektoriuje - reikalingas pakankamas finansavimas energijos tinklų priežiūrai, bei plėtrai. Nuolatinis energijos poreikio augimas suponuoja naujų elektrinių, paskirstymo tinklų ir pan. poreikį. Pagal 2008-ųjų metų Tarptautinės energetikos agentūros perengtą „Pasaulio energijos apžvalgą“ (angl. – *World energy outlook*) globalios investicijos į energetikos sektorių iki 2030-ųjų turėtų siekti apie 26 trilijonus JAV dolerių (turint omenyje 2007-ųjų metų valiutos kursą), iš kurių 52% turėtų tekti būtent elektros energijos sektoriui.³³

Investicijos reikalingos ir įgyvendinant **ekstremalių situacijų planavimą** bei prevenciją, o ypač kaupiant nacionalines naftos bei gamtinių dujų atsargas, kurios užtikrintų pakankamą valstybės funkcionavimui energetikos išteklių tiekimą, esant trumpalaikiams

²⁷ Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Research group on European Affairs No. 1 CAP Policy Analysis March 2008

²⁸ Alhajji A. F. What Is Energy Security? Definitions And Concepts (3/5) // *Middle East Economic Survey Vol. L No 45* (2007)

²⁹ Florian Baumann – Taikomųjų politikos mokslų tyrimo centro, įsikūrusio Miunchene (Center for Applied Policy Research CAP) mokslininkas, Miuncheno Universiteto dėstytojas. Specializuojasi Europos integracijos, užsienio politikos, saugumo bei energetikos tyrimuose.

³⁰ Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Research group on European Affairs No. 1 CAP Policy Analysis March 2008 p. 5

³¹ *Ibid*

³² Žr. 1 lentelę

³³ World Energy Outlook 2008. International Energy Agency

<http://www.worldenergyoutlook.org/docs/weo2008/WEo2008.pdf> p. 77 [Žiūrėta 2011 03 15]

importo sutrikimams. Tai ypač pastebima ES, kuri reikalauja, jog valstybės narės kaupytų strategines iškastinio kuro atsargas.³⁴

Dar vienas svarbus vidaus politikos instrumentas, padedantis užtikrinti energetinį saugumą - **efektyvaus energijos panaudojimo skatinimas**. Civiliniame sektoriuje tai gali būti namų apšiltinimo programos, elektrą taupantys būties prietaisai, naujos kartos mažai kuro reikalaujantys automobiliai ir pan. Pramonės sektoriaus kontekste efektyvumas suprantamas kaip tokio paties produkcijos kiekio pagaminimas sunaudojant mažesnę energijos kiekį - tai padeda taupyti išteklius, sumažina priklausomybę nuo tiekėjų bei mažina energijos kainas.³⁵ Kaip pavyzdį galima pateikti ES, kurioje 2007 –aisiais buvo priimtas sprendimas iki 2020-ųjų metų padidinti energijos naudojimo efektyvumą 20%.³⁶

Energetinį saugumą skatinti vidaus politikos kontekste galima ir pasirenkant **alternatyvias kuro rūšis**. Šiuo atveju daugiausiai alternatyvų turi elektros sektorius, kuriame galima sėkmingai panaudoti atsinaujinančius išteklius bei branduolinę energiją, taip mažinant priklausomybę nuo importuojamo kuro. Hidroenergija pasaulyje yra vartojama gana seniai, o sąlyginai naujos rūšys, tokios kaip vėjo bei saulės energija, sparčiai plečiasi, nes padeda išspręsti ne tik energetinės priklausomybės problemas, bet ir efektyviau reaguoti į grėsmes, susijusias su aplinkosauga. Vis tik šios energijos rūšys yra gana brangios, todėl dažnai reikalauja valstybės subsidijų.

1.2.2 Ekonominė dimensija

Ekonominę energetinio saugumo dimensiją sudaro trys instrumentai³⁷: (1) energetinės rinkos, (2) tarptautinė prekyba ir (3) technologinis pranašumas³⁸.

Energetikos politikos kokybė nacionalinėse valstybėse, kaip jau minėta, pirmiausia vertinama pagal tai ar yra patenkinami vidaus poreikiai, t.y. ar užtikrintas pakankamas tiekimas už prieinamą kainą. Iš esmės tai reiškia, jog valstybės (ar viršvalstybiniai veikėjai, kaip ES) privalo sudaryti sąlygas funkcionaliai **energetinei rinkai**. Įstatymų kūrėjai turi sukurti sistemą, kuri užtikrintų gana platų su energetika susijusių paslaugų tiekėjų ratą (liberalizuota rinka). Liberalizuotos rinkos ne tik užtikrina tai, jog vartotojas galės pasirinkti tiekėją, siūlantį geriausią kainą, bet taip pat skatina inovacijas, efektyvumo didinimą, bei alternatyvių kuro rūšių vartojimą.

³⁴ Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Research group on European Affairs No. 1 CAP Policy Analysis March 2008

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Council of the European Union: Presidency Conclusions, 7224/1/07 Rev 1, Briuselis, Gegužės 2 d. 2007. p. 20 <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st07/st07224-re01.en07.pdf> [Žiūrėta 2011 03 11]

³⁷ Baumann. *Op. Cit.*

³⁸ Žr. 1 lentelę

Dažniausiai energetinio saugumo problemos būna susijusios su iškastiniu kuru, kurio pasiskirstymas pasaulyje yra labai netolygus. Jei naftos produktai gali būti gabenami jūromis, tai gamtinės dujos dažniausiai tiekiamos dujotiekiais, kurie lemia ilgalaikę priklausomybę tarp tiekėjo ir importuotojo. Viena vertus, tokia situacija leidžia vystyti ilgalaikiams ir kokybiškiems tarptautiniams mainams energetikos srityje, kita vertus, importuotojas tampa visiškai priklausomas nuo vieno geografinio šaltinio. Anot Baumann, efektyviausia tokioje situacija yra dviguba strategija – stabilų, ilgalaikių, dvišalių kontraktų su tiekėju sudarymas, tuo pat metu ieškant galimybių diversifikuoti energijos išteklių tiekimą.³⁹ Ilgalaikiai kontraktai sudaro teisinę bazę nenutrūkstamam ir stabiliam energijos išteklių tiekimui, tuo tarpu diversifikavimas atveria naujus tranzitinius kelius, bei galimybę derėtis su daugiau nei vienu tiekėju vystant **tarptautinę energetinę prekybą**.

Technologinis pranašumas didele dalimi priklauso nuo valstybės investicijų, tačiau, F. Baumann, šį instrumentą vis tik priskiria ekonominei dimensijai. Liberalios rinkos sąlygos ir konkurencija labiausiai skatina technologijų, padedančių efektyviau panaudoti energiją ar išgauti ją iš alternatyvių šaltinių, vystymąsi. Tai, kaip jau minėta, savo ruožtu didina energetinį saugumą, nes padeda taupyti išteklius bei sumažina jų kainą. Maža to technologinė lyderystė sukuria papildomas darbo vietas, stimuliuoja ekonomiką bei padeda spręsti aplinkosaugos problemas.

1.2.3 Geopolitinė dimensija

Geopolitinei energetinio saugumo dimensijai priskiriami tokie instrumentai:⁴⁰

(1) transnacionaliniai energetiniai tinklai, (2) Energetikos chartijos sutartis, (3) denacionalizacija ir (4) švelnioji (soft) galia.⁴¹

Energijos ištekliai (ypač iškastinis kuras) dažnai transportuojami dideliais atstumais bei kerta įvairių valstybių teritorijas – šių transportavimo kelių apsaugojimas yra vienas iš pagrindinių tarptautinių energetikos mainų tikslų, kuriam įgyvendinti reikalingi koordinuoti visų valstybių veiksmai. Kadangi energijos išteklių mainai nepriklauso Pasaulinės Prekybos Organizacijos (angl. – *World Trade Organization*) jurisdikcijai, reikalingi alternatyvūs mechanizmai, padedantys reguliuoti šiuos mainus. Regioniniu mastu toliausiai pažengusi yra ES, kuri liberalizavo savo elektros bei dujų rinką, nors vis dar yra tam tikrų kliūčių, susijusių su pavienėmis nacionalinėmis valstybėmis. Vis tik laisvas energijos išteklių judėjimas

³⁹ Baumann. Opt. Cit.

⁴⁰ Baumann. Opt. Cit.

⁴¹ Žr. 1 lentelę

transnacionalinių energetinių tinklų pagalba ES teritorijoje turėtų padėti išvengti trumpalaikių sutrikimų bei skatinti inovacijas ir technologinį vystymąsi.

Tarptautinių energijos mainų teisinę bazę bei struktūrą buvo nustatyta 1994 metais priimant **Energetikos chartijos sutartį** (angl. – *Energy Charter Treaty*)⁴². Pagrindiniai sutartyje įtvirtinti tikslai buvo – lygios sąlygos užsienio investuotojams, nediskriminaciniai medžiagų, produktų bei įrangos mainai, konfliktų bei ginčijų reguliavimas ir efektyvumo energetikos srityje skatinimas. Tačiau ši chartija nėra efektyvi – Rusijos Federacija ją pasirašė, tačiau neratifikavo, tuo tarpu JAV, Saudo Arabija, Iranas, Alžyras ir daugelis kitų eksportuojančių valstybių turi stebėtojo statusą ir nesiekia pilnos narystės, tad formalus chartijos veikimas apima vien ES šalis nares, keletą Europos šalių, nepriklausančių ES bei kai kurias NVS valstybes.

Paskutiniu metu pastebima neigiama tendencija – energijos kompanijų bei infrastruktūros valdytojų **nacionalizacija** kurios metu vyriausybės perima privačias naftos arba dujų versloves savo kontrolėn. Vienas iš pirmųjų atvejų buvo naujai išrinkto Bolivijos prezidento Evo Morales sprendimas šalies energetikos sektorių sugražinti į valstybės kontrolę⁴³. Po „Yukos“ bylos⁴⁴ panašūs precedentai buvo sukurti ir Rusijos Federacijoje. Energetikos sektoriaus nacionalizavimas sudaro sąlygas nepaisyti ekonominių tendencijų ir į energijos mainus įvesti politinį faktorių. Tokiu atveju nebegalioja rinkos logika, o valstybės resursai tampa svirtu konstruojant vidaus bei tarptautinę politiką.

Energetiniam saugumui tiesioginį poveikį gali turėti ir tokios grėsmės kaip tarptautinis terorizmas, pastaruoju metu itin suaktyvėjęs piratavimas bei politinis eksportuojančių energetinius išteklius arba tranzitinių valstybių nestabilumas. Taigi geopolitinės dimensijos kontekste energetinio saugumo užtikrinimas reikalauja bendrų strateginių koncepcijų bei holistinių priemonių, ypač svarbu nestabilių valstybių atžvilgiu. TEBIPO⁴⁵, NATO bei ES ėmėsi įvairių veiksmų siekdamas stabilizuoti situaciją pagrindinėse valstybėse esančiose šių organizacijų geografinėje periferijoje. Ryškiausias pavyzdys būtų ES kaimynystės politika, kurios pagrindinis tikslas yra demokratizacijos bei vakarietiško vertybių sklaida

⁴² Energetikos chartijos sutartis. Valstybės žinios 1998-07-24, Nr. 66-1912

⁴³ Bolivia gas under state control .Gegužės 2 d. 2006 m. *BBC NEWS*
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4963348.stm> [Žiūrėta 2011 03 11]

⁴⁴ Creditors vote to bankrupt Yukos. Liepos 25 d. 2006 m. *BBC NEWS*
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5212570.stm> [Žiūrėta: 2011 03 11]

⁴⁵ Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (TEBIPO) (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*, - 34 valstybes vienijanti tarptautinė organizacija, besivadovaujanti atstovaujamosios demokratijos ir laisvosios rinkos ekonomiais principais. Organizacijos ištakos siekia 1948 m., kai buvo įkurta Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacija (OECC), vadovaujama Roberto Maršolino Maršalo plano vykdymui Europoje po Antrojo pasaulinio karo. 1961 m. Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija organizacija buvo reformuota į Tarptautinę ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją, jos nariais galėjo tapti ir ne Europos šalys.

kaimyninėse valstybėse, tuo pat metu siekiant užsitikrinti patikimesnę energijos išteklių tiekimą bei sustiprinti Sąjungos saugumą. Visa tai sudaro **švelniosios (soft) galios** veikimo mechanizmus.

1.2.4 Saugumo dimensija

Saugumo dimensija apima du instrumentus: (1) energetinės infrastruktūros saugumą bei (2) karinę (hard) galią.⁴⁶

Tokios grėsmės kaip terorizmas, piratavimas ir politinis nestabilumas ne visuomet yra įveikiamos minkštosios galios priemonėmis. 2007-aisiais metais buvo užfiksuota 331 ataka prieš tokius objektus kaip naftos perdirbimo įmonės, tanklaiviai ar elektros transformatorinės. Taigi tokios valstybės ar valstybių dariniai kaip JAV ar ES, kurioms būtinas patikimas energetinių išteklių tiekimas ekonominiams pajėgumams palaikyti, aptarnauti masyvius transporto sektorius ir patenkinti gyventojų poreikius, privalo atitinkamai reaguoti į tokio tipo grėsmes.

Energetikos infrastruktūros saugumo užtikrinime svarbų vaidmenį gali vaidinti ir klasikinės saugumo priemonės, tokios kaip karinė galia. Nors tai gali būti vertinama kaip karas dėl resursų, Baumann teigimu⁴⁷, susidarius situacijai, kuomet transportavimo keliai tampa vis ilgesni ir kerta vis daugiau nestabilių regionų, atitinkama **karinio** saugumo strategija yra būtina, norint užsitikrinti energetinį saugumą. Tokia strategija gali apimti regionines konsultacijas, karinę bei žvalgybos duomenų analizę, o reikalui esant ir ginkluotą svarbiausių energetikos infrastruktūros taškų gynybą. Ginkluoti konfliktai ar netgi karai dėl resursų yra gana realūs, nes rinkoms traukiantis, energetinių išteklių poreikis auga, o kiekvienos valstybės tikslas yra užsitikrinti pakankamą šių išteklių tiekimą.

1 lentelė. Energetinio saugumo dimensijos

Vidaus politikos	Ekonominė	Geopolitinė	Saugumo
<ul style="list-style-type: none"> • Infrastruktūra • Ekstremalių situacijų planavimas ir prevencija • Energijos naudojimo efektyvumas • Alternatyvus kuras 	<ul style="list-style-type: none"> • Energetinės rinkos • Tarptautinė prekyba • Technologinis pranašumas 	<ul style="list-style-type: none"> • Transnacionaliniai tinklai • Energetinio sektoriaus denacionalizacija • Energetinės sutartys • Diplomatinė (soft) galia 	<ul style="list-style-type: none"> • Energetikos infrastruktūros saugumas • Karinė (hard) galia

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Baumann, 2008

⁴⁶ Žr. 1 lentelę

⁴⁷ Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Research group on European Affairs No. 1 CAP Policy Analysis March 2008

Apibendrinat galima teigti, jog energetinis saugumas nebėra vien „patikimas resursų tiekimas už pagrįstą kainą“. XXI amžiuje energetinis saugumas apima daug platesnes veikimo ir tyrinėjimų sferas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Energetinis saugumas pasireiškia kaip multidimensinis ir daugiaplanis reiškinyss, susidedantis iš keleto krypčių kurioms būdingi savi instrumentai, tad nagrinėjant energetinio saugumo problemas tikslinga atkreipti dėmesį į minėtųjų dimensijų probleminius veiksnius darančius įtaką energetiniam saugumui. Dėl šių priežasčių energetinį saugumą galima apibūdinti bendra ir abstrakčia definicija - energetinis saugumas tai geopolitikos, ekonomikos, politikos ir saugumo derinys, generuojantis esmines sinergijas.

1.3 Energetinio saugumo multidimensiškumo reikšmė tyrimui

Energetinis saugumas, kaip tyrimų objektas, gali būti nagrinėjamas labai įvairiai. Pasitelkiant skirtingų mokslo šakų instrumentus, energetinį saugumą galima išnagrinėti ypač plačiai ir giliai, tačiau tokio darbo apimtis be abejonės būtų didžiulė. Todėl, nagrinėjant energetinį saugumą, kaip politikos mokslų tyrimo objektą vertėtų laikytis politikos mokslams būdingos problemos nagrinėjimo prieigos, atkreipiant dėmesį į tuos aspektus kurie reikšmingo politikos mokslų problematikai. Kaip jau minėta, akivaizdu, jog energetinis saugumas, kaip tyrimo objektas susideda iš keletos esminių, šiame darbe jau išvardintų, dimensijų⁴⁸, tačiau problema yra ta, jog nagrinėjant energetinį saugumą kaip politikos mokslų tyrimo objektą, dėl pačios koncepcijos multidimensiškumo kyla pavojus įsivelti į šalutines, ne politiniams mokslams būdingas analizes bei tyrimus. Labai svarbu, o tuo pačiu ir sudėtinga nenuklysti į ekonominę energetinio saugumo tyrimo terpę. Nepaisant to, neretai pernelyg daug dėmesio skiriama ekonominėms energetinio saugumo problemoms, pamirštant jog iš esmės temai aktuali geopolitinė ir politinė nagrinėjimo terpės. Pačios problemos nagrinėjimo esmė politikos moksluose, vargu ar tinkamai atskleidžiama pasitelkiant ekonomikos mokslams būdingus instrumentus. Vis gi, nepaisant politinės ar geopolitinės šios problemos svarbos, kaip jau minėta, ekonominė dimensija daugeliu atveju dominuoja. Ir tai visai suprantama, nes kaip teigia A. F. Alhajji⁴⁹, ekonominė energetinio saugumo dimensija yra vienintelė aiški ir apibrėžta. Taip yra todėl, kad lyginant ekonominę ir politinę dimensijas, energetinį saugumą

⁴⁸ Plačiau 1.1 ir 1.2 skyriuose

⁴⁹ A. F. Alhajji – ekonomistas, energetikos specialistas, Ohajo Šiaurinio universiteto bei Verslo administravimo koledžo docentas. Pasaulio naftos žurnalo (*World Oil magazine*) redaktorius. Energetine tema rašo tokiems leidiniams kaip OPEC apžvalga (*OPEC Review*), Ekspertinės ekonomikos žurnalui (*Journal of Forensic Economics*), Naftos ir dujų žurnalui (*The Oil and Gas Journal*), Energetikos ir aplinkosaugos leidiniui (*Energy and Environment*), Artimųjų Rytų ekonominės apžvalgos leidiniui (*Middle East Economic Survey*).

ar nesaugumą ekonomine prasme apskaičiuoti ir normatyviai įvertinti yra daug lengviau nei tai būtų galima padaryti pasitelkiant politikos mokslus. Pavyzdžiui energetinis saugumas energetinės krizės metu. Pati ekonominė krizė paprastai pasireiškia tokiais elementais: *žymiu BVP smukimu* (dažniausiai recesija) ir *grėsmė nacionaliniam saugumui*. Problema yra ta, jog pirmuoju, *BVP smukimo*, atveju energetinės krizės pasekmes išmatuoti yra gana paprasta, o antruoju, *grėsmės nacionaliniam saugumui*, – beveik neįmanoma. Taip yra todėl, kad sunku surasti aiškiai apčiuopiamą ir išmatuojamą ryšį tarp energetinių resursų tiekimo sutrikimų ir, pavyzdžiui, karinio kontingento pajėgumo užtikrinti šalies saugumą arba diplomatinio korpuso pastangų vesti tinkamą užsienio politiką.⁵⁰ Todėl nagrinėjant energetinį saugumą, kaip krizės veikiamą objektą, yra sudėtinga tiksliai nustatyti ir aprašyti politinius aspektus, nes energetinės krizės pasekmės daug aiškiau pastebimos ekonominių rodiklių lentelėse bei grafikuose. Tam kuo puikiau pasitarnauja ekonomika, kuriai talkina statistika ir skaičiavimai.

Politinė energetinio saugumo nagrinėjimo prieiga, savo ruožtu, pateikia kiek kitokį energetinės krizės, kaip pavyzdžio, nagrinėjimo variantą. Tai paties proceso suvokimas ir aiškinimas. Nagrinėjant šį energetinio saugumo veiksnį, labai svarbu suvokti ryšį tarp sąvokų *energetinis saugumas (nesaugumas)*, *energetinė krizė* ir *energetinė grėsmė*. Energetinis nesaugumas jokių būdu dar nereiškia ekonominės krizės ir nebūtinai veda prie jos. Kaip ir energetinės grėsmės jos didina energetinės krizės galimybę, bet nebūtinai veda prie jos. Todėl, pačią energetinę krizę galima vadinti „situacija, kurioje nacija kenčia energetinių resursų stygių, ko pasekoje išauga būtiniausių produktų ir paslaugų kainos, stiprinančios ekonominį ir nacionalinį nesaugumą.“⁵¹ Politikos mokslai čia pasitarnauja kaip sampratos ir sąvokų kūrimo, aiškinimo ir vartojimo instrumentas.

Teigtina, jog skaitmeninė arba ekonominė energetinio saugumo išraiška, nors ir yra lengviausiai ir aiškiausiai išmatuojama, vargu ar parodys patį energetinio saugumo kūrimo procesą. Juk kaip minėta, energetinis saugumas, tai ne vien reikalingos energijos kiekis už tam tikrą sutartą kainą. Tai ir geopolitika, diplomatija, politinės derybos, galia, saugumas, aplinkosauga ir dar daug kitų nacionalinių ir tarptautinių aspektų. Būtent pačios sistemos kūrimas, to priežastys, pasekmės, tikslai ir uždaviniai, paties proceso suvokimas ir aiškinimas yra pagrindinė politikos mokslų prerogatyva. Kadangi energetinio saugumo tyrimo problema yra multidimensinė ir daugiaplanė, tikslinga temą nagrinėti atsižvelgiant į ankščiau minėtus energetinio saugumo nagrinėjimo aspektus (žr. 1 lentelę), tačiau svarbu neįsivelti į pernelyg

⁵⁰ Alhajji A. F. What Is Energy Security? Definitions And Concepts (3/5) // *Middle East Economic Survey Vol. L No 45* (2007)

⁵¹ *Ibid.*

detalų ekonomikos, geopolitikos ar saugumo veiksnių analizavimą, nors tam tikrais atvejais tai gali būti neišvengiama.

Todėl plėtojant Europos energetinės politikos temą, kaip politikos mokslų tyrimo objektą, pagrindinis dėmesys tenka politiniam problemos nagrinėjimui tačiau būtina atsižvelgti ir į sudėtinges energetinio saugumo, kaip vienos iš saugumo grėsmės, kategorijas.

1.4 Energetinio saugumo sistema

Šiandien jau aišku, kad nemažai energetinio saugumo aspektų, kurie tradiciškai buvo priskiriami grynai nacionaliniams arba vidiniams interesams, daugeliu atvejų iš esmės tapo kolektyvinių arba daugiašalių susitarimų pagrindu. Priežastis yra ta, jog vienos šalies energetiniai sprendimai gali turėti reikšmingą poveikį kitos šalies sprendimams.⁵² Tai liečia ne vien ekonominius ar socialinius, bet ir karinius, aplinkosauginius saugumo klausimus, kuriuos išsivysčiusios pasaulio šalys stengiasi spręsti kartu. Dar didesnę reikšmę energetinio saugumo globalizacijai turi vis didėjant išsivysčiusių pasaulio valstybių priklausomybė nuo naftos, o pastaruoju metu ir nuo gamtinių bei suskystintų dujų.⁵³ Vienas didžiausių energetinių smūgių, pastūmėjęs Vakarų valstybes vienyti ir spręsti energetines problemas kartu, buvo 1973 metų naftos krizė⁵⁴. Tai buvo pati didžiausia žinoma pasaulinė naftos krizė kuomet visos OPEC valstybės kartu su Egiptu ir Sirija paskelbė naftos embargą šalims, remiančioms Izraelį ir jo vykdomą agresyvią politiką kaimyninių šalių atžvilgiu. Taip buvo siekiama politiškai bei ekonomiškai paveikti JAV bei kitas Vakarų Europos valstybes-sąjungininkes. Naftos kainos pakilo keturis kartus, buvo padaryta milžiniška žala JAV ir Vakarų Europos šalių ekonomikoms. Tai buvo pirmas tokio plataus masto atvejis kuomet energetiniai resursai, konkrečiai nafta, buvo panaudoti kaip politinis ginklas. Anot Alhajji, „niekas taip stipriai nežeidžia energetinio saugumo kaip energetikos politizacija“⁵⁵. Būtent energetinių resursų kaip ginklo panaudojimas siekiant vieno ar kitų politinių tikslų yra didžiausias pavojus energetiniam ir kaip jau tapo aišku, dėl energetinio saugumo multidimensiškumo, ir ekonominiam, socialiniam bei politiniam saugumui.

⁵² Proninska K. „Energy and security: regional and global dimensions“ SIPRI Yearbook 2007 p.233

⁵³ Alhajji A. F. What Is Energy Security? Definitions And Concepts (3/5) // *Middle East Economic Survey Vol. L No 45* (2007)

⁵⁴ 1973 metų naftos krizė („naftos embargas“) – ekonominė krizė, prasidėjusi 1973 m. spalio 17 d., kai OPEC valstybės kartu su Egiptu ir Sirija Teismo dienos karo metu pareiškė, kad jos netieks naftos valstybėms, palaikančioms Izraelį šiame konflikte. Tai visų pirma palietė JAV ir jų sąjungininkus Vakarų Europoje. Per kitus metus naftos kaina išaugo nuo 3 iki 12 dolerių už barelį. 1973 metų naftos krizė yra pati didžiausia žinoma energetinė krizė. OPEC sumažino naftos gavybos apimtį ne tik tam, kad įtakoti pasaulines kainas savo naudai. Jų pagrindinis tikslas buvo padaryti politinę įtaką pasaulio visuomenei ir sumažinti Vakarų valstybių pagalbą Izraeliui.

⁵⁵ *Ibid.*

Anot D. Yergin, pasaulinė energetinio saugumo sistema, tokia, kokia ji yra dabar, buvo sukurta būtent dėl jau minėto 1973 metų naftos embargo. Sistemos tikslas – apsaugoti išsivysčiusias šalis nuo energetinių resursų tiekimo sutrikimų, skatinti bendradarbiavimą energetikos strategijos ir politikos kūrimo srityje, išvengti nenaudingų tarpusavio grumtynių dėl energetinių resursų ir atgrasinti bet kokią „naftos ginklo“ panaudojimą ateityje.⁵⁶ Globali energetinio saugumo dilema turėtų būti suvokiama kaip pasaulinės energetinės krizės atspindys globalioje politikoje. Didžiosios demokratinės pasaulio valstybės po Arabų naftos embargo atsidūrė kryžkelėje. Minėti tarptautinių santykių veikėjai turėjo apsispręsti: ar eiti senuoju tarpusavio konkurencijos ar naujuoju bendro susitarimo keliu. Naujoji energetinė saugumo sistema padėjo pamatus daugelio valstybių, jų darinių ir kitų tarptautinių santykių subjektų naujos energetinės politikos ir strategijos kūrimui.⁵⁷

Galima daryti išvadą, jog 1973 metais patirtas naftos embargas privertė JAV ir Vakarų Europos valstybes pakeisti požiūrį į energetinį saugumą, šio saugumo užtikrinimo strategijas bei politiką. „Laukinę“ tarpusavio konkurenciją dėl energetinių išteklių palaiapsniui pakeitė tarpusavio susitarimais pagrįsta energetinio saugumo politika. 1973 metai turėtų būti vertinami kaip atspirties taškas, neleidžiantis Vakarų pasauliui kartoti iki tol darytų klaidų. Energetinio saugumo poreikis vertė persvarstyti ekonominio saugumo strategijas ir diegti naujas energetines politikas, kurios vienaip ar kitaip turi būti derinamos tarpusavyje.

1.5 Europos Sąjungos energetinė politika

Istoriškai Europos Sąjungos integracijos ištakos siejamos su energetika: dabartinės ES struktūros pirmtakė buvo 1951 metais susikūrusi Europos anglių ir plieno bendrija⁵⁸, o 1957 metais energetinė darbotvarkė papildyta dar kartą – įsteigta Europos atominės energetikos bendrija⁵⁹. Nors energetikos klausimai ES integracijos istorijoje buvo ypač reikšminga integracijos ašis, kaip savarankiškas objektas ES energetikos politika integracinėje ES darbotvarkėje atsirado visai neseniai. Svarbiausios ES energetikos politikos iniciatyvos pradėjo formotis tik 2005–2006 metais ir pastaruoju metu yra vienas aktualiausių klausimų, nuolat svarstomų įvairaus lygmens ES susitikimuose. Galima teigti, kad Europos Sąjungos

⁵⁶ Yergin D. „The Fundamentals of Energy Security // Testimony by Daniel Yergin Chairman, Cambridge Energy Research Associates (2007)

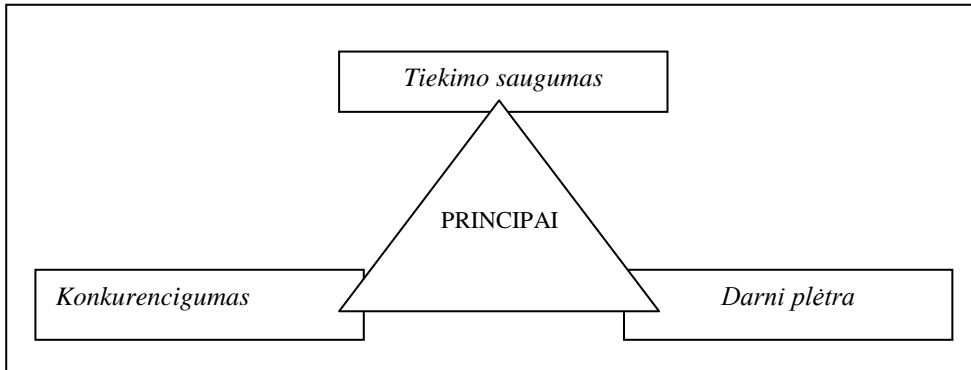
⁵⁷ Боровский Ю. «Политизация мировой энергетики» // МИРОВЫЕ ПРОЦЕССЫ – ЦИКЛ РАСХОЖДЕНИЙ В МИРОВОЙ СИСТЕМЕ Том 6. Номер 1(16). январь-апрель 2008

⁵⁸ Treaty establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I-III Paryžius, Balandžio 18 d. 1951 m.

⁵⁹ Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartis (1957) <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11957K/word/11957K.doc> [Žiūrėta 2011 03 11]

energetikos politika – viena naujausių ir dinamiškiausių beprecedenčiu pagreičiu besiformuojančių ES integracijos sričių.⁶⁰

Tradiciškai laikomasi nuostatos, jog Europos Sąjungos energetikos politika formuojama remiantis trimis principais sudarančiais „energetinės politikos principų trikampį“.⁶¹

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis J. H. Keppler, 2007, p. 4-6

1 paveiklas. ES energetinės politikos principų trikampis

Tiekimo saugumo principas reiškia, kad energijos ištekliai Europos Sąjungoje turi būti pakankamai ir nepertraukiamai prieinami visur, kur jie yra reikalingi.⁶² Šis principas paremtas tarptautiniu bendradarbiavimu, energetinių išteklių valdymu, energetinių išteklių perdirbimo ir saugojimo infrastruktūra bei tiekimo diversifikacija.⁶³

Konkurencingumo principas – energijos ištekliai turi būti prieinami už protingą liberalios rinkos nustatytą kainą, kurią pirkėjas yra pajėgus mokėti.⁶⁴ Šis principas įgyvendinamas vystant ir plėtojant vidaus rinką, tarptautines jungtis (transeuropinius tinklus), Europos elektros ir dujų tinklus bei atliekant rinkos tyrimus bei diegiant inovacijas.⁶⁵

Darnios plėtros principas – energetikos sektorius ir energijos išteklių vartojimas turi daryti kuo mažiau žalos aplinkai (energijos išteklių gamyba ir vartojimas turi būti kuo geriau suderinti su svarbiausiais aplinkosaugos principais).⁶⁶ Šio principo įgyvendinimas pasireiškia atsinaujinančių energijos išteklių vartojimo skatinimu, energetinio efektyvumo užtikrinimu, branduolinės energetikos plėtojimu, prekyba emisijomis bei inovacijų skatinimu.⁶⁷

⁶⁰ Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55) p. 91

⁶¹ Keppler J.H. International Reactions And Security of Energy Supply: Risk to Continuity and Geopolitical Risk // Policy Department External Policies. Foreign Affairs 2007 p. 6

⁶² Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55) p. 99

⁶³ Keppler J.H. International Reactions And Security of Energy Supply: Risk to Continuity and Geopolitical Risk // Policy Department External Policies. Foreign Affairs 2007 p. 4

⁶⁴ Vaičiūnas Ž. Op. Cit. p. 99

⁶⁵ Keppler J. H. Op. Cit. p. 4

⁶⁶ Vaičiūnas Ž. Op. Cit. p. 99

⁶⁷ Kappler. J. H. Op. Cit. p. 4

Jau minėtas bendrasis visuotinai pripažįstamas energetinio saugumo apibrėžimas apima pirmuosius du aspektus – pakankamas energetinių išteklių kiekis už prieinamą kainą. Europos Sąjungos akcentuojamas trečiasis energetikos politikos principas – darni plėtra – gali būti traktuojamas kaip specifinis, pirmiausia Europos Sąjungos energetikai būdingas, principas. Faktiškai visuose svarbiausiuose Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentuose yra nuolat pabrėžiama, kad šie trys Europos Sąjungos energetikos politikos principai yra lygiagretūs ir lygiaverčiai. Tokia išvada daroma, atsižvelgiant į glaudžias šių principų įgyvendinimo sąsajas (pavyzdžiui, tiek energetikos sektoriaus konkurencingumas, tiek darni plėtra skatina tiekimo saugumą).⁶⁸

Energetinis saugumas yra dalis bendros užsienio ir saugumo politikos. Importuojamų energetinių išteklių priklausomybė, kaip globalus iššūkis, buvo apibrėžta Europos Saugumo Strategijoje, kuri buvo patvirtinta 2003 metais Europos Vadovų Tarybos Briuselyje.⁶⁹

Siekiant apžvelgti ES energetikos politikos turinį ir šios politikos svarbą ES, pirmiausia būtina nustatyti svarbiausias savarankiškos ES energetikos politikos formavimąsi skatinančius veiksnius. Tai padaryti nėra lengva, nes šie veiksniai glaudžiai susiję tarpusavyje. Vis dėlto galima teigti, kad beprecedentį formavimosi pagreitį ES energetikos politikai suteikė:

- a) 2004 metų ES plėtra, kai ES narėmis tapo Vidurio ir Rytų Europos valstybės, kurių energetinis saugumas, palyginti su ES senbuvėmis, buvo kur kas menkesnis dėl menkai išvystytos infrastruktūros, energetinio ūkio priklausymo iširusios Sovietų Sąjungos energetikos tinklams ir nesugebėjimo diversifikuoti energetinių išteklių importo;
- b) kitų ES politikų (pavyzdžiui, aplinkosaugos, konkurencingumo) evoliucija: energetikos politika jau nebegalėjo būti tik sudedamoji šių politikų dalis, todėl jai prireikė atskiros darbotvarkės;
- c) Rusijos energijos išteklių tiekimo Europos Sąjungai sutrikimai, pirmiausia – 2006 metų Rusijos ir Ukrainos bei 2007 metų Rusijos ir Baltarusijos energetiniai konfliktai.

Būtent šie trys veiksniai gali būti įvardyti kaip bendros ES energetikos politikos formavimosi katalizatoriai. Nors ES energetikos politikos formavimąsi skatino ir daugiau veiksnių, bene svarbiausią ES energetikos politikos katalizatoriaus vaidmenį neabejotinai atliko 2004-ųjų ES plėtra, kai ES narėmis tapo Vidurio ir Rytų Europos valstybės, kurių

⁶⁸ Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55) p. 99

⁶⁹ Vitkus G. *Europos Sąjungos užsienio politika. Trumpas vadovas*, Vilniaus Universitetas, 2008, p. 234

energetinio saugumo lygis buvo santykinai žemas, o energetinio pažeidžiamumo laipsnis – santykinai didelis.⁷⁰

Jungtinei Karalystei pirmininkaujant Europos Sąjungos Vadovų taryboje 2005 metais, įvyko Hampton Courto Europos Vadovų Tarybos susitikimas, kuriame buvo iškelta Europos energetikos idėja. Susitikimo metu pirmą kartą darbotvarkėje konkurencijos energetiniame sektoriuje klausimai buvo sujungti su išorės energetinės politikos problemomis ir išreikštas susirūpinimas dėl Rusijos ir Europos Sąjungos tarpusavio priklausomybės energijos importo/eksporto srityse. Tačiau, pasak D. Helm⁷¹, dvipusės derybos tarp Europos Sąjungos ir Rusijos išliko aktualios tokiomis klausimais kaip: Energetikos Chartijos sutartis, Tranzito protokolai, bei Partnerystės ir Bendradarbiavimo politika.⁷²

Europos Sąjungai pasiryžus žengti link naujos energetikos politikos, Europos Parlamento Pirmininkas Josep Borrell Fontelles Europos Vadovų Tarybos susitikime 2006 metais pabrėžė, kad energetikos klausimai yra daugelio Europos Sąjungos nesutarimų pagrindas. Svarbiausia problema – nėra energetikos politikos, o yra tik energetikai taikoma konkurencijos politika. Konkurencijos politikos taikymas rinkai, kuri nėra integruota ir kurioje nėra tarpvalstybinių jungčių – antroji Pirmininko išsakyta energetinės politikos problema. Atkreiptas dėmesys, jog didžiosios energetinės kompanijos (buvusios monopolijos) dominuoja rinkose, nėra skatinama tarpvalstybinė konkurencija, todėl naujosios narės neįsigrąžina reikalingų dujų ir elektros perdavimo pajėgumų. Rinkos liberalizavimą iš esmės stabdo stambių vadotojų saistymas ilgalaikėmis sutartimis, kurios buvo pasirašytos gerokai anksčiau nei pradėtas rinkos liberalizavimas.⁷³

Savarankiška Europos Sąjungos energetikos politika pradėjo formuotis tik 2005–2006 metais, šis procesas gana greitai įgavo labai didelį pagreitį. Šiuo metu Europos Sąjungos energetikos politika gali būti įvardyta kaip kompleksinė, nes apima daugelį energetinio saugumo klausimų: energijos vidaus rinkos kūrimo, tiekimo saugumo didinimo, aplinkosaugos užtikrinimo, energijos išteklių taupymo, pažangių technologijų plėtros ir kitus⁷⁴. Nors dabartinė Europos Sąjungos energetikos politikos darbotvarkė yra gana plati, chronologiškai galima skirti svarbiausius dabartinės bendros Europos Sąjungos energetikos

⁷⁰ Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55) p. 92

⁷¹ Dieter Helm – Oksfordo universiteto profesorius, ekonomistas, specializuojasi energetikos ir transporto srityse, buvęs D. Britanijos premjero patarėjų korpuso narys.

⁷² Helm D. *European energy policy: meeting the security of supply and climate change challenges*. Oxford University 2007 p. 22

⁷³ Fontelles J. B. Europos parlamento pirmininko kalba Europos Vadovų Tarybos susitikime. Pirmininkavimo išvados. Europos Vadovų Taryba, Briuselis. Kovo 23 -24 d. 2006 m.

http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru032006-pres_lt.pdf [Žiūrėta 2011 03 03]

⁷⁴ Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55) p. 101

politikos formavimosi etapus, kurie rodo, kad ši politika formavosi kryptingai ir nuosekliai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Strateginiai ES energetikos politikos dokumentai

Strateginis ES energetikos politikos dokumentas	Svarbiausios dokumento nuostatos
2006 m. kovo 8 d. Europos Komisijos Žalioji knyga „Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“	Identifikuotos trys svarbiausios ES energetikos politikos dimensijos ir kartu iššūkis ES energetikai – kaip suderinti tausų vystymąsi, konkurencingumą ir saugų tiekimą. Išskirtos šešios prioritetinės ES energetikos politikos kryptys: a) konkurencingumas ir vidaus energijos rinka; b) įvairesni energijos šaltiniai; c) solidarumas; d) tausų vystymasis; e) naujovės ir technologijos; f) išorės politika
2007 m. lapkričio 22 d. Europos Komisijos pateiktas Europos strateginis energijos technologijų planas	Numatyta stiprinti technologijas, padėsiančias mažinti aplinkos taršą, didinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir energijos išteklių atsargas
2008 m. sausio 23 d. Europos Komisijos pateiktas klimato kaitos stabdymo energetikos teisės aktų projektų paketas	Iki 2020 metų siekiama 20 proc. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas, 20 proc. padidinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir 20 proc. – energijos vartojimo efektyvumą
2008 m. lapkričio 13 d. „ES energetinio saugumo ir solidarumo veiksmų planas: antroji strateginė energetikos peržiūra“	Visapusiškas ES energetikos politikos dokumentas, kuriuo siekiama: a) stiprinti ES valstybių solidarumą plėtojant energetikos tinklus; b) sukurti energetinio saugumo ir solidarumo veiksmų planą; c) didinti energijos vartojimo efektyvumą ES valstybėse
2009 m. birželio 17 d. Europos Komisijos prezidento ir Baltijos jūros regiono valstybių atstovų pasirašytas memorandumas dėl Baltijos energetikos rinkos jungčių plano (angl. <i>Baltic Energy Market Interconnection Plan</i> , BEMIP)	Baltijos energetikos rinkos jungčių planas – regioninė iniciatyva integruoti Baltijos jūros regiono valstybes į ES energetinės infrastruktūros tinklus. Parengtas planas iš kitų ES energetikos politikos dokumentų išsiskiria konkretumu ir visapusiškumu, pirmiausia akcentuojami (projektuojami) elektros energijos ir gamtinių dujų infrastruktūros tinklai.

Šaltinis: ES energetinės politikos dokumentai European Strategies // http://ec.europa.eu/energy/strategies/index_en.htm

Pažymėtina, kad ES lygmeniu kaskart vis daugiau dėmesio skiriama tiekimo saugumui didinti. Tokia ES energetikos politikos dokumentų turinio evoliucija rodo, kad ateityje ES vis labiau plėtos išorės energetikos politiką, kuri šiuo metu iš esmės yra tik fragmentiška. Išorės energetikos politikos plėtojimas be abejonės palies ir Europos Sąjungos kaimynines valstybes, kurių atžvilgiu jau įgyvendinama ES politika pagal Europos kaimynystės politikos ir Rytų partnerystės programas.

Teigtina, jog ES suformulavusi esminius energetinės politikos principus (žr. 1 paveikslą) tokias pat „žaidimo taisykles“ stengsis įdiegti kaimyninėse valstybėse. Manytina jog šiam tikslui pasiekti ES pasitelkė Europos kaimynystės bei Rytų partnerystės programas.

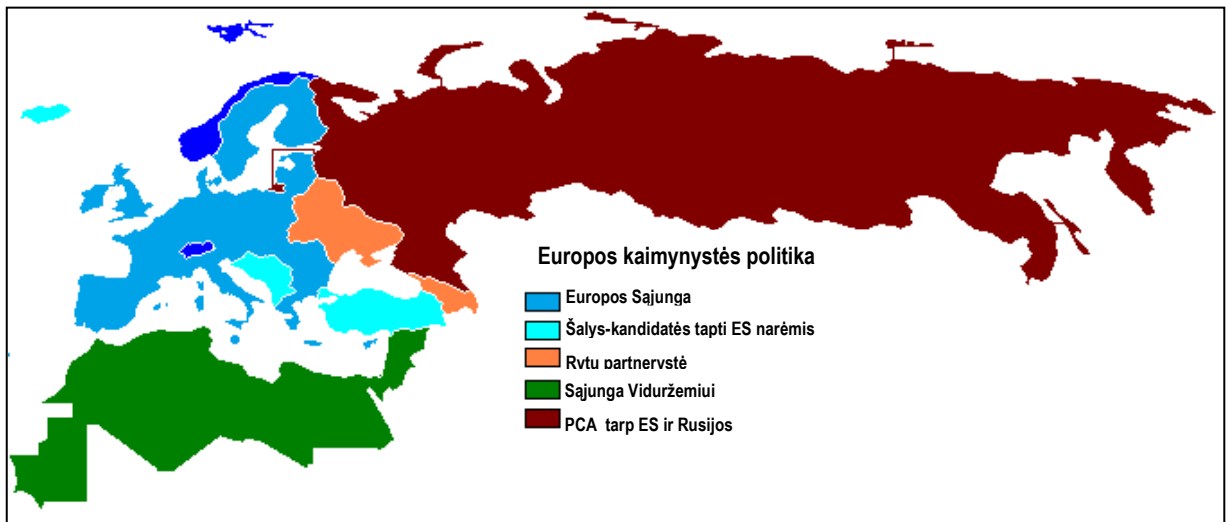
2 ES VYKDOMA POLITIKA IR ENERGETINIAI INTERESAI KAIMYNINIŲ VALSTYBIŲ ATŽVILGIU

2.1 Europos kaimynystės politikos samprata, tikslai, apimtis, struktūra ir esmė

Europos kaimynystės politika (EKP) – Rytų Europos (išskyrus Rusiją), Pietų Kaukazo ir Viduržemio jūros valstybių atžvilgiu vykdoma ES politika, kuria siekiama gerovės, saugumo ir stabilumo ES kaimynystėje, užmezgant privilegijuotus ekonominius ir politinius santykius su kaimyninėmis šalimis.

Pagrindinis EKP tikslas - padėti pasiekti didesnio ES ir jos Rytų bei Pietų kaimynių stabilumo, saugumo ir klestėjimo, ypač siūlant tokioms šalims vis glaudesnius santykius su ES. EKP turėtų apsaugoti nuo naujų skiriamųjų linijų tarp išsiplėtusios ES ir jos kaimynių atsiradimo. Politika yra grindžiama įsipareigojimais bendroms vertybėms, įskaitant demokratiją, teisės viršenybę, sąžiningą valdymą ir žmogaus teisių paisymą, taip pat rinkos ekonomika, laisvąją prekybą, tvarų vystymąsi ir skurdo mažinimo principus.⁷⁵

Europos kaimynystės politika apima 16 kaimynių valstybių: 10 pietinių valstybių (Alžyras, Egiptas, Izraelis, Jordanija, Libanas, Libija, Marokas, Palestinos savivalda, Sirija, Tunisas) ir 6 rytines valstybes (Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Gruzija, Moldova, Ukraina).

Šaltinis: Parengta autoriaus remiantis Vikipedija, Liepos 10 d. 2010 m.

http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Europe

2 paveikslas. Europos kaimynystės politikos iniciatyva

⁷⁵ European Neighbourhood Policy. Strategy paper. Gegužės 12 d. 2004 m. Briuselis (COM(2004) 373 final)

Rytų partnerystė ir Sąjunga Viduržemiui yra sudėtinės kaimynystės politikos dalys orientuotos į skirtingas valstybių grupes.

Bendradarbiavimas su minėtomis pietinėmis ir rytinėmis kaimynėmis vyksta dviem formatais – dvišaliu ir daugiašaliu.

3 lentelė. EKP bendradarbiavimo formatai

Dvišalis bendradarbiavimas	Daugiašalis bendradarbiavimas
Santykiai su kaimyninėmis valstybėmis yra plėtojami ES Partnerystės ir bendradarbiavimo arba Asociacijos susitarimų (Barselonos procese dalyvaujančių valstybių atveju) pagrindu. ES kol kas neturi sutarčių su Baltarusija, Libija ir Sirija, tačiau sutartinis bendradarbiavimas su šiomis valstybėmis tikimasi bus plėtojamas, kai tik jos atitiks keliamus reikalavimus.	Dialogas koncentruojasi į tokias politinio, ekonominio, socialinio bei kultūrinio bendradarbiavimo sritis, kurios yra svarbios konkrečiam regiono valstybėms. Pagrindiniai daugiašalio bendradarbiavimo įgyvendinimo instrumentai – bendri projektai.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis European Neighbourhood Policy. Strategy paper. (COM (2004) 373final)

Europos kaimynystės politika vykdoma pasitelkiant tokius instrumentus:

- Pirminiame etape yra parengiamas **Raportas apie valstybę** (angl. Country Report), kuriame įvertinama šalies politinė, ekonominė situacija, taip pat instituciniai ir sektoriai aspektai;
- Vėliau sudaromas **Veiksmų planas** (angl. Action plan), kuris atskirai derinamas su kiekviena valstybe. Jame, atsižvelgiant į ES interesus ir valstybės galimybes bei poreikius, nustatomi politinių ir ekonominių reformų trumpajam ir vidutiniam laikotarpiui prioritetai;
- Galiausiai atliekami tyrimai, o jų rezultatai suvedami į **pažangos ataskaitą** (angl. Progress Report), kurioje įvertinama kokiose srityse yra pasiekta pažanga, o kuriose dar būtina įgyvendinti reformas.

Kaip atskiras EKP instrumentas taip pat įvardinamas **Europinės kaimynystės ir partnerystės instrumentas** (angl. European Neighbourhood and Partnership Instrument, ENPI) – tai vieningas instrumentas, apimantis visą finansinę paramą europinės kaimynystės politikoje dalyvaujančioms šalims-partnerėms ir Rusijai.

2.2 Europos kaimynystės politikos įgyvendinimo priemonės

Pagrindinė EKP įgyvendinimo priemonė yra dvišaliai EKP veiksmų planai. EKP veiksmų plano rengimas reiškia, kad įsigalioja partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis (PBS) arba Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių susitarimas. Komisija rengia veiksmų plano projektą, kuris derinamas su atitinkama kaimynine šalimi. Veiksmų planą tvirtina centrinė

jungtinė institucija, įsteigta pagal atitinkamą PBS arba Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimą.

Visuose EKP veiksmų planuose išvardijami politinių ir ekonominių reformų tikslai ir konkrečios priemonės. Šiuo požiūriu jie yra panašūs į stojimo partnerystes, kuriose remiamos šalių kandidačių reformos ir pasirengimas narystei ES. Tačiau įgyvendindama EKP, ES nesiekia iš esmės suderinti savo teisės aktų ar teismų praktikos (*acquis communautaire*) su EKP šalimis, todėl aiškiai jaučiamas akstino imtis reformų, kuris yra būdingas rengiantis narystei, trūkumas.

2005 m. sausio – liepos mėnesiais buvo priimti veiksmų planai, skirti Ukrainai, Moldovai, Marokui, Tunisui, Jordanijai, Izraeliui ir Palestinos savivaldai. Armėnijai, Azerbaidžanui ir Gruzijai analogiški planai priimti - 2006 m. lapkričio mėn., Libanui - 2007 m. sausio mėn. ir Egiptui - 2007 m. kovo mėn. Iš pradžių planuota, kad Ukrainai, Moldovai ir Izraeliui skirti veiksmų planai galios tik trejus metus, bet 2008 m. pradžioje jie buvo pratęsti dar vieneriems metams.

Alžyras išreiškė norą rengti EKP veiksmų planą. Baltarusijos, Libijos ir Sirijos atveju neįvykdytas reikalavimas dėl dvišalio susitarimo sudarymo. 2008 m. balandį Komisija pateikė ataskaitas dėl visų veiksmų planų įgyvendinimo.

2006 m. gruodį Komisijos komunikate⁷⁶ daroma išvada, kad reikia stiprinti pasitikėjimą EKP ir jos poveikį. Kaimyninėms šalims reikia pateikti patrauklesnę ES pasiūlymą dėl politikos reformų rėmimo. Šio tikslo siekiama visų pirma sudarant naujos kartos gilius ir išsamius laisvos prekybos susitarimus; kurie atitiktų ilgesnio laikotarpio ekonominės bendrijos, kuriamos tarp ES ir EKP partnerių, viziją. Komisija taip pat pasiūlė supaprastinti vizų režimą, sustiprinti žmonių tarpusavio ryšius, ES aktyviau dalyvauti sprendžiant kaimynystėje kylančius konfliktus. Siekiama jog būtų skatinamas regioninis bendradarbiavimas ir Juodosios jūros regione. Komisija ragino išanalizuoti galimybes sukurti daugiašalę EKP struktūrą. Komisija taip pat pasiūlė sukurti Valdymo programą, pagal kurią lėšos kasmet būtų skiriamos šaliai arba šalims, padariusiai ar padariusiems didžiausią pažangą valdymo reformų srityje, ir Investicijų kaimyninėse šalyse fondą, kuris paskatintų tarptautinių finansų institucijų lėšas. Tokia programa ir fondas sukurti 2007 metais. 2007 m. gruodį paskelbtame komunikate dėl tolesnių priemonių atkreipiamas dėmesys į pažangą, padarytą srityse, dėl kurių anksčiau buvo pateiktos pastabos teminiais ir veiklos klausimais.

⁷⁶ Communication From The Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy. Gruodžio 4 d. 2006 m. (COM(2006)726 final)

2007 m. ES pradėjo įgyvendinti Juodosios jūros regionui skirtą bendradarbiavimo iniciatyvą. Vadinamoji Juodosios jūros sinergija⁷⁷ yra skirta rytinėms EKP šalims, išskyrus Baltarusiją, nepaisant to, kad Ukraina ir Gruzija yra vienintelės šalys, turinčios prieigą prie Juodosios jūros.

Europos Vadovų Taryba, pirmiausia, atsižvelgdama į 2008 metais pateiktus Lenkijos ir Švedijos pasiūlymus dėl Rytų partnerystės, 2009 m. Komisijai pavedė pateikti pasiūlymus dėl šios programos. Tikimasi, jog pasitelkus Rytų partnerystę bus galima sustiprinti ES politiką EKP rytinių partnerių atžvilgiu – ją plėtoti ir dvišaliu, ir daugiašaliu lygmeniu.

Apibendrinant galima teigti, jog Europos kaimynystės politikos programa – tai Europos Sąjungos siekis eksportuoti ES viduje nusistovėjusias ir veikiančias „žaidimo taisykles“. Toks savotiškas eksportas pagal šią programą vykdomas dvejomis kryptimis – į pietus ir į rytus.

Darbo temai aktuali Rytų partnerystės programa, kuri, kaip jau minėta, yra sudėtinė Europos kaimynystės politikos programos dalis. Darbe toliau bus nagrinėjama ES politika kaimyninių šalių atžvilgiu išskirtinai tik Rytų partnerystės programos kontekste.

2.3 ES politika Rytų partnerystės šalių atžvilgiu

Rytų partnerystė (RP) – Europos Sąjungos inicijuotas glaudesnio bendradarbiavimo projektas kuris 2008 metų gegužės 26 dieną buvo pristatytas Briuselyje.⁷⁸ Oficialiai skelbiama, jog RP projekto autoriai – Lenkijos ir Švedijos diplomatai.⁷⁹ Pats projektas iškilmingai priimtas ir pradėtas vykdyti Prahoje 2009 metų gegužės 7 dieną.⁸⁰ Pirmasis Rytų Partnerystės projektą apimantis užsienio reikalų ministrų suvažiavimas įvyko 2009 metų gruodį Briuselyje.⁸¹

Rytų partnerystės projektu ES siekia papildyti Šiaurės dimensijos ir Viduržemio jūros šalių sąjungos programas kuriant institucinius forumus, skirtus aptarti aktualiausius glaudesnio bendradarbiavimo klausimus, tokius kaip susitarimai dėl vizų, laisvos prekybos plėtojimas, strateginės partnerystės susitarimai su ES rytų kaimynėmis. Tačiau pabrėžtina, jog

⁷⁷ Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy Birželio 16 d. 2008 m. (COM(2008) 391 final)

⁷⁸ EU and NATO keep Eastern countries at bay. *EurActive.com* Gruodžio 4 d. 2008 m. (<http://www.euractiv.com/en/east-mediterranean/eu-nato-keep-eastern-countries-bay/article-177760>) [Žiūrėta 2011 03 13]

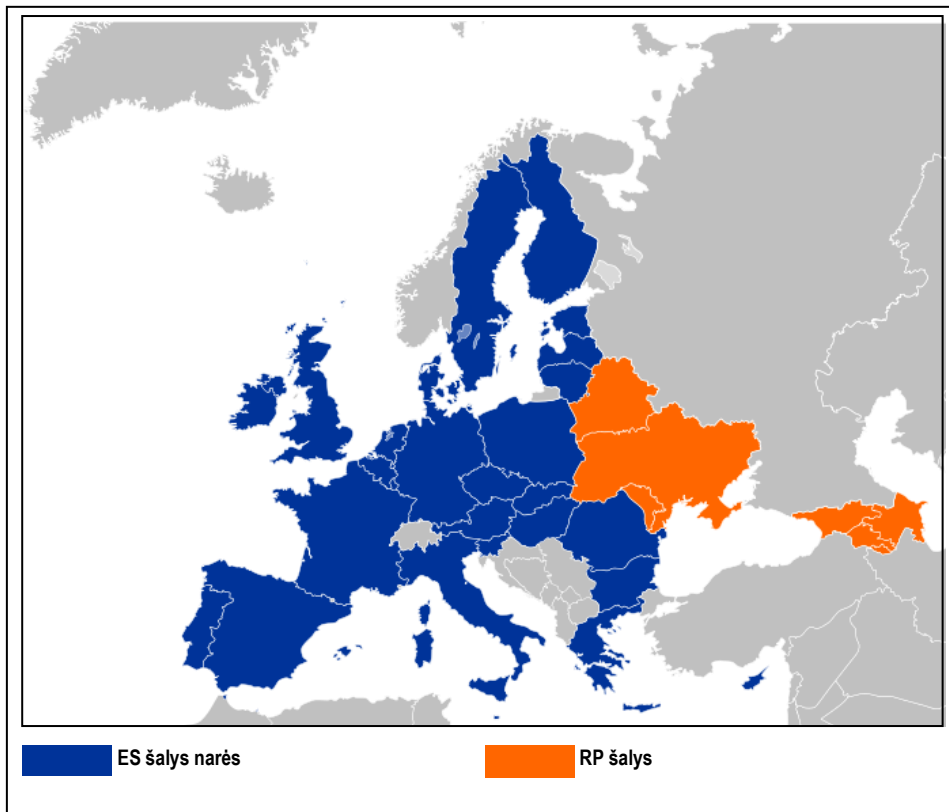
⁷⁹ Harry de Quetteville. Poland takes on Russia with 'Eastern Partnership' proposal. *The Telegraph* Gegužės 25 d. 2008 m. (<http://www.telegraph.co.uk/news/2027636/Poland-takes-on-Russia-with-Eastern-Partnership-proposal.html>) [Žiūrėta 2011 03 13]

⁸⁰ Ian Traynor. EU pact challenges Russian influence in the east. *Guardian.co.uk* Gegužės 7 d. 2009 m. (<http://www.guardian.co.uk/world/2009/may/07/russia-eu-europe-partnership-deal>) [Žiūrėta 2011 03 13]

⁸¹ Eastern Partnership implementation well on track - 1st Eastern Partnership Foreign Ministers meeting IP/09/1891 Gruodžio 12 d. 2009 m. *Europa.eu* (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1891&format=HTML&aged=0&language=EN>) [Žiūrėta 2011 03 13]

tai nėra stojimo į Europos Sąjungą programa ir dalyvavimas joje neveda prie narystės kaip galutinio rezultato.

RP geografinė aprėptis susideda iš Baltarusijos, Armėnijos, Azerbaidžano, Gruzijos, Moldovos ir Ukrainos⁸² (žr. 3 paveiklą)

Šaltinis: *euronest.com* Gegužės 10 d.2010 m

3 paveikslas Rytų partnerystės šalys ir ES

Skirtingai nuo Viduržemio jūros šalių sąjungos, Rytų partnerystė neturi savo sekretoriato, tačiau projektas koordinuojamas tiesiogiai Europos Komisijos.⁸³

2.3.1 RP principai ir struktūra

Rytų partnerystės principai, panašiai kaip ir EKP, atsispindi vystant dvišalį ir daugiašalį bendradarbiavimą tarp ES ir programoje dalyvaujančių valstybių. Dvišaliai santykiai su visomis 6 rytinėmis ES kaimynėmis pagal RP gilinami: (1) sudarant Asociacijos susitarimus, (2) sukuriant laisvos prekybos zonas su kiekviena rytine partnere, (3) įgyvendinant vizų režimo liberalizaciją, (4) stiprinant tarpusavio energetinę priklausomybę, (5) skatinant

⁸² EU might get new Eastern Partnership. *barentsobserver.com* (<http://www.barentsobserver.com/eu-might-get-new-eastern-partnership.4485264-16149.html>) [Žiūrėta 2011 03 13]

⁸³ Runner Philippa. Poland and Sweden to pitch 'Eastern Partnership' idea. Gegužės 25 d. 2008 m. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/26194>) [Žiūrėta 2011 03 13]

socialinę sanglaudą ir plėtojant žmogiškuosius kontaktus. Daugiašalis regioninis bendradarbiavimas, kaip ir EKP, pasireiškia įgyvendinant bendrus projektus.

Pati RP struktūra paremta keturiomis esminėmis veiklos kryptimis⁸⁴, kurios visos vienu metu palaiko RP vystymąsi. *Pirmoji* veiklos kryptis – reguliarūs valstybių vadovų ir užsienio reikalų ministrų susitikimai. *Antroji* – daugiašalių projektų įgyvendinimas pagal sukurtas keturias temines platformas (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Daugiašalių projektų įgyvendinimo teminės platformos

Teminė platforma	Platformos turinys
Demokratija, geras valdymas ir stabilumas	<ul style="list-style-type: none"> • demokratija ir žmogaus teisės; • teisingumas, laisvė, saugumas; • saugumas ir stabilumas.
Ekonominė integracija ir įsiliejimas į ES politiką	<ul style="list-style-type: none"> • prekybos ir reguliavimo suartinimas; • socialinė ir ekonominė plėtra (skurdo mažinimas, lygios galimybės, sveikatos apsauga); • aplinkosauga ir klimato kaita; • transportas.
Energetinis saugumas	<ul style="list-style-type: none"> • abipusės paramos ir solidarumo mechanizmų stiprinimas; • infrastruktūros plėtros, tarpusavio jungčių ir tiekimo diversifikacijos palaikymas; • energetikos politikos reguliavimo harmonizavimas.
Žmonių ryšiai	<ul style="list-style-type: none"> • kultūra (speciali RP kultūros programa, „Jaunimas veikloje“ programa); • švietimas ir tyrimai (Europos tyrimų ir aukštojo mokslo erdvė); • informacinė visuomenė ir žiniasklaida (elektroninė komunikacija, IRT naudojimas, audiovizualinių priemonių cirkuliacija)

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Eastern Partnership Multilateral Platforms. Birželio 5 d. 2009 m. Briuselis http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/rules_procedure_en.pdf

Svarbu paminėti, jog kiekvienai iš paminėtų platformų ES skiria didelį dėmesį rengdama reguliarius posėdžius kuriuose nagrinėjamas platformos gairėse nustatytas problemiškas, diskutuojama ir sprendžiama dėl tikslų ir uždavinių kėlimo atsižvelgiant į aktualijas ir aplinkybes. Tokių posėdžių tikslas kurti efektyvias strategijas kurios padėtų kaip įmanoma racionaliau išspręsti kylančias problemas kurios telpa į platformos nustatytus rėmus.

⁸⁴ Eastern Partnership Multilateral Platforms. Briuselis. Birželio 5 d. 2009 m. http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/rules_procedure_en.pdf [Žiūrėta 2011 03 11]

Trečioji veiklos kryptis apima ekspertų ir darbo grupių steigimą konkrečiam klausimui/problemai spręsti. Šiuo metu yra įsteigtos dvi darbo grupės: integruoto sienų valdymo bei gamtos ir žmogaus sukeltų nelaimių prevencija, pasirengimas joms ir atsakas į jas.

Ketvirtoji kryptis – parlamentinio bendradarbiavimo stiprinimas sukuriant ES ir Rytų kaimynių parlamentinę asamblėją (*EuroNest*).⁸⁵

2.3.2 Rytų partnerystės vertinimo kontroversiškumas

ES šalių narių pozicija dėl RP projekto nėra vieninga (žr 5 lentelę). Jei Bulgarija ir Rumunija atsargiai vertina RP projektą, manydamos, jog RP plėtojimas gali pakenkti Juodosios jūros ekonominio bendradarbiavimo organizacijos keliamoms idėjoms, tuo tarpu Vokietija ir Prancūzija baiminasi jog Rytų Partnerystės projektas gali būti suvoktas kaip pirmasis žingsnis stojant į ES (ypač turint galvoje Ukrainos atvejį). Lenkija, Švedija, Lietuva aiškiai pritaria šiam projektui.⁸⁶

5 lentelė ES šalių pozicija RP programos atžvilgiu

ES šalis narė	Pozicija dėl RP
Airija	Palaiko RP programą ir vertina ją kaip svarbią EKP sudėtinę dalį, padėsiančią eksportuoti ES „žaidimo taisykles“ už ES sienų. Airija tikisi, kad RP programa padės rytinėms ES kaimynėms greičiau integruotis su ES.
Austrija	Palaiko RP idėją. Ypač domisi bendradarbiavimo plėtojimo galimybėmis su Ukraina. Kiek mažesnis dėmesys Pietų Kaukazui, tačiau šalis tikisi jog energetinio saugumo kontekste šis regionas ateityje įgaus vis didesnę reikšmę
Belgija	Nuo pat pradžių rėmė RP programą. Viena aktyviausių ES šalių, siekusi į RP programą įtraukti Pietų Kaukazo regioną.
Bulgarija	Atsargiai vertina RP programą. Šalis suinteresuota Juodosios Jūros sinergijos programos prioritetiškumu, tad RP programą traktuoja kaip konkurencinę.
Čekija	Palaiko RP programą. Būtent šios ES šalies pirmininkavimo ES tarybai metu buvo pradėtas įgyvendinti RP programos projektas.
Danija	Palaiko RP. Danija - viena aktyviausių EKP programoje dalyvaujančių ES narių. Ji ypač pabrėžia būtinybę padėti EKP šalims (kartu ir RP šalims) tvirtai žengti demokratizacijos bei liberalizacijos keliu. Danija puoselėja viltis jog pamatinės ES idėjos ir keturios pagrindinės laisvės galės puikiai veikti ir už ES sienų. Šalis šiltai sutiko Baltarusijos sprendimą prisijungti prie RP programos.

⁸⁵ European Parliament decision of 6 May 2009 on the number of interparliamentary delegations, delegations to joint parliamentary committees, delegations to parliamentary cooperation committees and multilateral Parliamentary Assemblies. Gegužės 6 d, 2009 m. (2009/2592(RSO))

⁸⁶ Goldirova Renata. 'Eastern Partnership' could lead to enlargement, Poland says. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/26211/?rk=1>) [Žiūrėta 2011 03 13]

ES šalis narė	Pozicija dėl RP
Estija	Palaiko RP. Estija vysto intensyvius santykius su RP šalimis, tikisi jog RP programa padės ES rytinėms kaimynėms greičiau integruotis su ES. Privilegiuota Estijos partnerė RP šalyse yra Gruzija. Estija teigiamai vertina ES santykių su Baltarusija atšilimą.
Graikija	Palaiko RP programą, nors šaliai prioritetinė yra Sąjungos su Viduržemiu programa. Graikija tiki jog RP programa padės RP šalims greičiau integruotis su ES. Skirtingai nei Prancūzija, Graikija nemano jog RP programa yra tiesioginė Sąjungos su Viduržemiu konkurentė.
Ispanija	Susilaiko nuo RP programos vertinimų. Ispanija beveik visiškai nesidomi RP programa, šalies užsienio politikos bei kaimynystės interesai sutelkti ties Viduržemio jūros iniciatyvomis bei programomis.
Italija	Ypač atsargiai vertina RP programą pirmiausia dėl to, jog EKP Italija suvokia kaip ES santykių su Pietų kaimynėmis pagrindą. Italija yra viena pagrindinių Rusijos partnerių ES, todėl vengia bet kokių Rusijos ir ES interesų susikirtimų, ypač kai tai susiję su Rytinėmis ES kaimynėmis, kurias tradiciškai Italija priskiria Rusijos interesams.
Jungtinė Karalystė	Palaiko RP. Šalis buvo viena EKP iniciatorių dar nuo 2002 metų. JK laikosi pozicijos, kad ES turi dėti visas pastangas siekdama stabilumo RP šalyse, ypač po Gruzijos-Rusijos karo 2008 metais.
Kipras	Palaiko RP idėją tačiau pabrėžia, jog RP neturėtų tapti prioritetine ES užsienio politikos kryptis.
Latvija	Tvirtai palaiko RP programą. Šalis mato save kaip tarpininkę tarp Rytų ir Vakarų ir tikisi pasidalinti savo patirtimi su RP šalimis
Lietuva	Ypač aktyviai palaiko RP idėją. Lietuvos užsienio politikos prioritetai glaudžiai susiję su RP šalimis. Lietuva yra viena aktyviausių RP programos dalyvių.
Lenkija	EP programos kūrėja. Lenkija deklaruoja ypatingai didelį susidomėjimą RP šalimis. Šalis organizavo daugybę susitikimų ir konsultacijų RP iniciatyvos klausimais tiek ES viduje tiek už ES sienų.
Liuksemburgas	Palaiko RP programą tačiau tai nėra šalies užsienio politikos prioritetas. Šalis laikosi nuostatos jog stabilumas RP šalyse yra naudingas visai Europai.
Malta	Nedemonstruoja didelio susidomėjimo RP programa. EKP vertina iš esmės tik per Sąjungos su Viduržemiu programa.
Nyderlandai	Palaiko RP programą pirmiausia dėl to, jog stabilumas ES Rytinėje kaimynystėje, anot Olandijos politinio elito, yra visų europiečių bendras interesas. Olandija neigiamai vertina Baltarusijos įsitraukimą į RP programą argumentuodama prasta žmogaus ir piliečio teisių apsaugos situacija šioje šalyje.
Portugalija	Portugalija palaiko RP programą, tačiau nerodo jokio susidomėjimo nei rytine partneryste, nei ES politika RP šalių atžvilgiu. Portugalija prioritetinėmis laiko Pietinę kaimynystę bei Viduržemio jūros valstybėms skirtas programas.
Prancūzija	Nerodo didelio susidomėjimo RP programa. Prancūzijos prioritetas – Pietinė EKP kryptis ir Sąjunga su Viduržemiu. Tačiau energetinės politikos kontekste Prancūzija domisi tiek Pietų Kaukazu, tiek kitomis RP šalimis ir tiki jog RP programos priemonės padės išspręsti įsisenėjusius konfliktus.
Rumunija	Kritiškai vertina RP, nors šalies užsienio politikoje Pietų Kaukazas bei rytinės ES kaimynės užima ganėtinai svarbią vietą. Rumunija prioritetine laiko Juodosios Jūros sinergijos programą, todėl RP vertinama kaip konkurentė.

ES šalis narė	Pozicija dėl RP
Slovakija	Palaiko RP idėją. Šalis suinteresuota santykių vystymu su tokiomis RP šalimis kaip Ukraina, Moldova bei Baltarusija. Slovakija RP programą vadina „labai geru pasiruošimu Europos vienijimo procesui“, tačiau vengia dalinti pažadus RP šalis dėl greitos narystės ES galimybių.
Slovėnija	Skeptiškai vertina RP. Šalis deda viltis į Juodosios Jūros sinergijos programą, todėl RP programa Slovėnijos požiūriu dubliuojasi.
Suomija	Palaiko RP kaip gerai paruoštą ES Rytų politikos projektą, tačiau pareiškė tvirtą nuostatą dėl Šiaurinės ES dimensijos programos plėtojimo ir gerų santykių su Rusija užtikrinimo, kaip prioritetinės ES politikos krypties. Suomija išreiškė susidomėjimą Ukrainos ir ES santykių vystymui RP kontekste.
Švedija	Stipriai palaiko RP programą. Švedijos užsienio politikos strategijoje numatyta didinti ES „soft power“ įtaką pasaulyje. Švedija suvokia, jog RP šalys ateityje gali būti potencialios ES šalys narės, todėl skatina išnaudoti diplomatinis, ekonominius bei politinius ES instrumentus padėsiančius RP šalims lengviau integruotis su ES.
Vengrija	Aktyviai palaiko RP nuo pat pradžios. RP programa Vengrijai svarbi pirmiausia dėl galimybės intensyviau vystyti santykius su Ukraina. Pietų Kaukazas Vengrijos užsienio politikoje užima ne tokią reikšmingą vietą. Vengrija ragina subalansuoti ES santykius ir su Rusija, ir su RP šalimis, vengiant provokacijų ir trinties.
Vokietija	Atsargiai vertina RP, tačiau tuo pačiu yra viena aktyviausių ES šalių, siekiančių stabilumo ir modernizavimo RP šalyse. Vokietija yra vien EKP iniciatorių, todėl ES rytinės kaimynės jau kurį laiką papuola į šalies ekonominį ir politinį akiratį. Vokietija ragina vengti RP programos dubliavimo su Juodosios Jūros sinergijos programa.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Wojna B., Gniazdowski M. Eastern Partnership: The opening Report. The Polish Institute of International Affairs. Varšuva, balandis 2009

Rusija RP įžvelgia kaip grėsmę savo saugumui ir apkaltino Europos Sąjungą naujų įtakos sferų ieškojimu. Tačiau ES tokius Rusijos kaltinimus atmetė ir pareiškė, jog RP yra tiesioginė ES reakcija į kaimynių poreikius, o ekonominė realybė yra ta, jog daugumos iš RP šalių prekyba yra tampriai susijusi su ES.⁸⁷

ES deklaruoja, jog Rytų partnerystės programos tikslas – gerinti politinius ir ekonominius šešių „strateginės svarbos“ postsovietinių valstybių (Ukrainos, Baltarusijos, Moldovos, Azerbaidžano, Armėnijos ir Gruzijos) santykius su Europos Sąjunga.⁸⁸ Šioje programoje kaip svarbiausi veiksniai nurodomi siekiai skatinti žmogaus teisių vystymąsi ir teisinės bazės, būdingos demokratinėms Vakarų pasaulio valstybėms, diegimas reglamentuojant atitinkamas teisines normas. Rytų partnerystės programos projektuose įtvirtintos programinės idėjos, tokios, kaip demokratizacija, teisinės valstybės vystymas, ir pagarba žmogaus teisėms sudarys Rytų partnerystės politikos esmę, lygiai taip pat kaip ir rinkos ekonomika, tvarus vystymasis

⁸⁷ Lungescu Oana. EU reaches out to troubled East.

⁸⁸ Rettman Andrew. EU assigns funds and staff to 'Eastern Partnership' Kovo 20 d. 2009 m. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/27824>) [Žiūrėta 2011 03 14]

bei gero valdymo principų diegimas. Partnerystė suteikia pagrindą naujiems asocijuotiems susitarimams tarp ES ir šalių, padariusių pakankamą pažangą minėtose srityse. Be minėtųjų principų įgyvendinimo RP šalyse, ES suinteresuota plėtoti vis glaudesnius strateginės svarbos santykius su Rytų partnerėmis.⁸⁹

Be jau minėtų „simbolinių“ asocijuotų susitarimų su RP šalimis, RP programa numato naujų teisės aktų ir bendrų institucijų kūrimą, apimančių visas 27 šalis nares ir 6 Partnerystės šalis. Šie konkretūs ES ir RP šalių žingsniai skirti užtikrinti laisvos prekybos principų įtvirtinimą, bevizį režimą. Bevizis režimas turėtų būti suvokiamas kaip ilgalaikėje perspektyvoje atsirandantis Partnerystės rezultatas, paremtas atskiros Partnerystės šalies situacija ir konkrečiais pasiekimais.⁹⁰

Europos komisija yra numaciusi skirti apie 600 milijonų eurų šešioms RP šalims, lėšos turi būti įsisavintos iki 2013 metų. Pinigai skiriami iš Europos kaimynystės politikos ir partnerystės fondų. Lėšos skiriamos trimis pagrindiniams tikslams: (1) Institucijų kūrimo programoms, kuriomis siekiama skatinti reformas (apie €175 mln.), (2) bandomosioms regioninės plėtros programoms, kuriomis siekiama spręsti problemas, kylančias dėl regioninių, socialinių ir ekonominių skirtumų (apie € 75 mln.), (3) Rytų partnerystės programos įgyvendinimui, sutelkiant dėmesį į demokratijos bei valdymo stabilumą, ekonominę integraciją ir konvergenciją su ES, energijos tiekimo saugumą bei gyventojų glaudesnių ryšių su ES skatinimą (apie € 350 mln.).⁹¹

2.3.3 Trečioji platforma ir ES energetinio saugumo politika

Darbo temai aktualiausias ES energetinio saugumo politikos aspektas Rytų Partnerystės programos rėmuose. Kaip jau minėta, RP veikimas pasireiškia dvišaliu ir daugiašaliu bendradarbiavimu. Dvišalio bendradarbiavimo strategijoje įtvirtintos penkios kryptys pagal kurias vystomi dvišaliai santykiai. Temai aktualiausia ketvirtoji kryptis – tarpusavio energetinės priklausomybės stiprinimas.

Tuo tarpu daugiašalis regioninis bendradarbiavimas, kaip ir EKP, pasireiškia įgyvendinant bendrus projektus. RP šiuo atžvilgiu struktūruojama į jau minėtas keturias esmines veiklos kryptis, o nagrinėjamai temai aktualiausia antrosios krypties, „daugiašalių projektų įgyvendinimas pagal sukurtas keturias temines platformas“, trečioji platforma pavadinimu „Energetinis saugumas“ (žr. 4 lentelę, platforma pažymėta rausva spalva).

⁸⁹ Rettman Andrew. Values to form core of EU 'Eastern Partnership'. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/27799>) [Žiūrėta 2011 03 14]

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership. European Commission Rugsėjo 24 d. 2010 m. *Europa.eu* (http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 15]

Per pirmąjį RP trečiosios platformos posėdį, kuris įvyko 2009 Birželio 17 d. buvo nuspręsta modifikuoti ES Komisijos nustatytus tikslus.⁹² Modifikavimas nereiškia tikslų pasikeitimo. Modifikuota buvo tikslų prioritetinga tvarka ir pabrėžta atsinaujinančių energetinių šaltinių svarba bei energijos efektyvumas.⁹³

EP trečiosios platformos pagrindiniai tikslai ir jų įgyvendinimo tvarka derinami su jau galiojančiomis nuostatomis ir sutartimis, tokiomis kaip Energijos bendrijos sutartis⁹⁴, Energetinė chartija⁹⁵, bei nepažeidžiant visapusiškų laisvosios prekybos susitarimų.

Modifikavus pirmines ES Komisijos pasiūlytas trečiosios platformos gaires suformuluoti konkretūs EP trečiosios platformos tikslai ir uždaviniai kiekvienam iš jų įgyvendinti (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Trečiosios teminės platformos tikslai ir uždaviniai

Tikslas	Uždaviniai
Solidarumas ir bendrųjų sąlygų gerinimas	<ul style="list-style-type: none"> • skatinti abipusį energijos tiekimo saugumo vystymą ir įgyvendinimą, įskaitant išankstinio įspėjimo mechanizmus ir bendrus saugumo užtikrinimo veiksmus. Šiam darbui palengvinti suburta energetinio saugumo specialistų grupė. Ši specialistų grupė galėtų suteikti oficialumo partnerių <i>ad hoc</i> bendravimui su ES energetinio saugumo korespondentų tinklu (NESCO)⁹⁶, o dirbdama remtūsi nustatyta darbo su Dujų koordinavimo grupe⁹⁷ ir Naftos tiekimo grupe⁹⁸ tvarka, prireikus atsižvelgdama į veiklą kituose forumuose, įskaitant Energijos bendriją⁹⁹

⁹² Turima galvoje anksčiau minėtas trečiosios platformos "Energetinis saugumas" pirminius tikslus: a) abipusės paramos ir solidarumo mechanizmų stiprinimas; b) infrastruktūros plėtros, tarpusavio jungčių ir tiekimo diversifikacijos palaikymas; c) energetikos politikos reguliavimo harmonizavimas.

⁹³ Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m. (http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 20]

⁹⁴ Tarybos sprendimas dėl Energijos bendrijos sutarties sudarymo Europos bendrijos vardu. Gegužės 29 d. 2006 m. (2006/500/EB)

⁹⁵ Energetinės chartijos sutartis. Valstybės žinios, Nr. 66-1912, Liepos 24 d. 1998 m.

⁹⁶ EU Network of Energy Security Correspondents (http://eeas.europa.eu/energy/network_en.htm) [Žiūrėta 2011 04 02]

⁹⁷ Gas Coordination Group (http://ec.europa.eu/energy/security/gas/gas_coordination_group_en.htm) [Žiūrėta 2011 04 02]

⁹⁸ Commission convenes the Oil Supply Group to address oil supply disruptions to the EU (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/24&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=fr>) [Žiūrėta 2011 04 02]

⁹⁹ Energy Community (http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME) [Žiūrėta 2011 04 02]

Tikslas	Uždaviniai
Paramos teikimas infrastruktūros plėtrai, tinklų sujungimui ir tiekimo diversifikacijai. ¹⁰⁰	<ul style="list-style-type: none"> • per vidutinės trukmės laikotarpį sukurti abipusiai naudingą susietą ir diversifikuotą ES ir šalių partnerių energijos rinką; • Parengti Rytų partnerystės energetikos infrastruktūros veiksmų planą, atsižvelgiant į Antrąją Strateginę energetikos apžvalgą ir ES Pirmenybinio sujungimo planą; • pagerinti šalių partnerių naftos ir dujų saugojimo pajėgumus, be kita ko, skatinti susitarti dėl bendrų saugyklų; • dėl pagrindinių infrastruktūrų, kurioms būdinga padidinta nekomercinė rizika, vis daugiau reikšmės turi būti skiriama viešojo ir privačiojo sektorių partnerysčių, suartinsiančių ES ir Rytų partnerystės šalis partneres, kūrimui; • tolesnė elektros jungčių galimybių su Moldavija, Ukraina ir Baltarusija analizė.
Energijos vartojimo efektyvumo didinimas ir atsinaujinančių išteklių skatinimas. ¹⁰¹	<ul style="list-style-type: none"> • identifikuoti ir remti valstybių partnerių veiksmus kuriais siekiama didinti jų energijos vartojimo efektyvumą naudojant atsinaujinančius išteklius; • keistis patirtimi ir praktika organizuojant seminarus, ekspertų susitikimus
Reguliavimo struktūros kūrimas ir teisinių bazių suderinimas energetikos klausimais. ¹⁰²	<ul style="list-style-type: none"> • paspartinti šalių partnerių energetikos politikos ir teisės aktų derinimą su ES taikoma praktika ir <i>acquis, inter alia</i>, elektros, dujų, naftos, atsinaujinančiųjų energijos išteklių ir efektyvaus energijos vartojimo srityse. Šį procesą parems intensyvesnis bendradarbiavimas su pagrindinėmis suinteresuotomis šalimis (nacionalinėmis administracijomis, reguliavimo tarnybomis, agentūromis).¹⁰³

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m

Apibendrinant galima teigti, jog Rytų partnerystė – tai kontraversiška vertinama, tačiau susilaukianti pakankamai didelio ES šalių narių palaikymo, ES užsienio politikos įgyvendinimo programa, orientuota į šešias rytines Europos Sąjungos kaimynes. RP programa

¹⁰⁰ Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m. (http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 20]

¹⁰¹ Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m. (http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 20]

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m. (http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 20]

yra pakankamai plati ir daugiaplanė tačiau nagrinėjamai temai aktualiausi energetiniai programos aspektai.

Atkreiptinas dėmesys, jog Rytų energetinė partnerystė pagal trečiąją platformą (žr. 6 lentelę) įtvirtina labai panašius ar net identiškus energetinės politikos tikslus kokie numatyti strateginiuose ES energetikos politikos dokumentuose (žr. 2 lentelę). Tai akivaizdus ES „žaidimo taisyklių“ eksportas į RP šalis kuris išplaukia iš ES išorinės energetinės politikos principų (žr. 1 paveikslą).

Galima daryti išvadą jog Rytų partnerystė neabejotinai yra Europos Sąjungos energetinės politikos dalis, pasireiškianti ES energetikos politikos principų eksportu į rytines Europos Sąjungos kaimynes.

3 ES ENERGETINĖ POLITIKA RP ŠALYSE

Nagrinėjant Rytų partnerystės šalis, dėl geopolitinio šalių savitumo, tikslinga jas diferencijuoti ir sugrupuoti pagal geografines kryptis. Šiame darbe Armėnija, Azerbaidžanas ir Gruzija priskiriamos Pietų Kaukazo regionui, o Moldova, Ukraina ir Baltarusija Rytų Europos RP šalims.

3.1 Pietų Kaukazo regionas: tarp geopolitikos ir energetikos

3.1.1 Armėnija

Armėnija yra mažiausia, bet etniškai homogeniškiausia regiono valstybė, tarp kitų Pietų Kaukazo valstybių išsiskirianti skaitlinga diaspora. Bendros sienos šalį jungia su Azerbaidžanu, Iranu, Turkija ir Gruzija.

Armėnai savo šalį mato kaip Artimųjų Rytų ir Europos kultūrinių sričių jungtį su ilga orientacijos į Vakarų istorija. Nepraėjus nė metams po 1991-aisiais atgautos nepriklausomybės, Armėnija atkūrė saugumo ir karinius ryšius su Maskva dėl jaučiamų grėsmių nacionaliniam saugumui iš Turkijos ir Azerbaidžano. Nors Turkija nebevykdo agresyvios politikos prieš Armėniją, tačiau armėnai dėl istorinių priežasčių lieka itin jautrūs intensyvesniems santykiams su Turkija.¹⁰⁴

Charakteringas veiksnys, lemiantis šalies geopolitinės gravitacijos kryptį, yra konfliktas su kaimyniniu Azerbaidžanu dėl Kalnų Karabacho anklavo.¹⁰⁵

Armėnijos diplomatiniai atstovai mėgsta populiariai pareikšti, kad jų šalis yra atvira sąveikai su Šiaure, Pietumis, Vakariais ir Rytais¹⁰⁶. Realybė yra kiek kitokia – Armėnija nėra angažuota gerinti santykius su kaimynine Turkija. Armėnija taip pat neketina siekti santykių su Rusija intensyvumui adekvataus bendradarbiavimo su ES ar kita tarptautine, ar regionine organizacija. Akivaizdu, kad Armėnijos kontaktai su Vakarų valstybėmis savo intensyvumu gerokai nusileidžia santykiams su Rusija. Armėnijos politinė vadovybė pripažįsta, kad jų

¹⁰⁴ Tokio atsargumo priežastis 1915 m. osmanų įvykdytas ir iki šiol nepripažintas armėnų genocidas.

¹⁰⁵ Kalnų Karabacho anklavas nuo 1923 m. buvo autonominė Azerbaidžano sritis. 1992 m. kilus kariniam konfliktui, Armėnijai, aktyviai remiamai Rusijos, pavyko užimti Kalnų Karabachą ir dalį Azerbaidžano. Kalnų Karabachas dėl užsitęsusio disputo ir neišspręstos priklausomybės tapo vienu iš Europos įšaldytų konfliktų ir išlieka tarptautinės bendrijos saugumo darbotvarkėje.

¹⁰⁶ Oskanian V. Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia Statment. 13th Meeting of the OSCE Ministerial Council. Gruodžio 5-6 d. 2005 m. <http://www.osce.org/mc/17242> [Žiūrėta 2011 02 16]

užsienio politikos orientacija iš esmės yra nulemta Rusijos ir JAV tarpusavio santykių¹⁰⁷. Todėl pakankamai banguoti JAV ir Rusijos santykiai tiesiogiai atsispindi Armėnijos politiniame gyvenime.

Manytina, jog Rusija mato Armėniją kaip jungtį su Artimaisiais Rytai bei Europa. Susirūpinimą kelia tai, kad Rusija išnaudoja Armėnijos silpnumus ir priklausomybę perimdama¹⁰⁸ šalies labiausiai vertingų objektų kontrolę¹⁰⁹. Rusijos priešinimasis tiesti dujotiekį per Armėniją dujų tranzitui į Gruziją ir Europos šalis paskatino papildomus prieštaravimus tarp Armėnijos ir Rusijos¹¹⁰. Nepaisant šių aspektų, Armėnija iš esmės lieka Rusijos įtakos sferoje dėl Kalnų Karabacho veiksnio, tad Nacionalinio saugumo strategijoje fiksuojama, kad Rusija yra Armėnijos strateginė partnerė¹¹¹.

Europos kaimynystės politikos bei Rytų partnerystės programų rėmuose Armėnija mėgina palaikyti santykius su ES tikėdamasi, kad tai padės stiprinti Armėnijos institucijas, padidinti efektyvumą ir standartus visose socialinėse ir ekonominėse sferose. Armėnijos politinis elitas pastebi, jog ES gali vaidinti vaidmenį Pietų Kaukaze, jei regionas taps viena geopolitine, komunikacine ir ekonomine erdve, kuri šiuo metu yra galima tik su sąlyga, kad bus atsisakyta demarkacinių linijų ir visaapimančios (angl. *comprehensive*) integracijos¹¹². Naudodamiesi ES patirtimi Armėnija artėja prie Vakarų vertybių kaip tolimesnio vystymosi gairių.

Šiandienos tarptautiniuose santykiuose, ypač kaip jie suprantami Vakaruose, yra vengiama atvirai deklaruoti kokių nors nacionalinių kategorijų pirmenybę prieš prigimtinės teisės ir pamatinės vertybes. Tuo tarpu Armėnijos premjeras yra atvirai pareiškęs¹¹³, kad ekonominis vystymasis yra svarbiau nei žmogaus teisių gerinimas šalyje. Šalies ekonominiam augimui didelę paspirtį duotų santykių su Azerbaidžanu normalizavimas. Jei būtų rastas abiem pusėm palankus Kalnų Karabacho konflikto sprendimas, tuomet, tikėtina, jog taikos sutarties pasirašymas su Azerbaidžanu padėtų Armėnijos ekonomikai augti greičiau.¹¹⁴ Kol kas, nors ir deklaruodama intencijas tapti Europos šeimos nare, Armėnija pažymi, kad tokie

¹⁰⁷ Grigorian A. Trouble in an unlikely place: strains in the Russian-Armenian Relationship, *Central Asia – Caucasus analyst* Sausio 12 d. 2005 m.

¹⁰⁸ Turima galvoje 2002 m. sutartį pavadinimu „nuosavybė mainais į skolą“, kuria Rusija nurašė Armėnijai 93 mln. JAV dolerių skolą mainais už Armėnijos pagrindinių pramonės šakų bendro

¹⁰⁹ Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. Rugsėjo 2 d. 2009 m. p. 14 <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> [Žiūrėta 2011 02 16]

¹¹⁰ Grigorian A. Trouble in an unlikely place: strains in the Russian-Armenian Relationship. Op. cit.

¹¹¹ National Security Strategy of the Republic of Armenia. Approved at the session of National Security Council at the RA President Office. Sausio 27 d. 2007 m. <http://www.mil.am/1297157753> [Žiūrėta 2011 02 14]

¹¹² NHDR 2001 – 10 Years of Independence and Transition in Armenia. JT Vystymo Programa Armėnijoje http://hdr.undp.org/fr/reports/national/europecei/armenia/Armenia_NHDR_2001_EN.pdf [Žiūrėta 2011 02 14]

¹¹³ Bounds, A. Armenia to give growth in economy priority over rights, *Financial Times*, Balandžio 9 d. 2007 m. <http://www.ft.com/cms/s/e8ff3a42-e636-11db-9fcf-000b5df10621.dwp?uid=7c485a38-2f7a-11da-8b51-00000e2511c8.print=yes.html> [Žiūrėta 2011 02 14]

¹¹⁴ Bounds, A. Op. Cit.

judėjimai kaip Rožių revoliucija Gruzijoje būtų neįmanomi, nes „Armėnija renkasi bendradarbiavimą su supergalybėmis, o ne jų skirtingumų eksploatavimą“¹¹⁵.

Europietiški kriterijai, kurie yra viena iš bendradarbiavimo pagal EKP ir RP sąlygų, remiasi efektyviu ekonominiu bendradarbiavimu ir pamatinėmis vertybių sistemomis, kurios Armėnija nėra svetimos. Bendradarbiavimo siejimas su vertybėmis, tokiomis, kaip žmogaus teisės ir laisvės, socialinė apsauga, suteikia atvirą ir daugiašalį bendradarbiavimo pagrindą¹¹⁶. Kai kurie iš šių elementų, tokiose ES narystės siekiančiose šalyse kaip Turkija, yra suprantami kaip ginčytini, todėl dėmesys tokiems veiksniams galėtų pagerinti Armėnijos pozicijas dvišaliuose santykiuose su ES. Armėnija išlieka atsargi vertindama vidinius ir išorinius veiksnius prieš pergalvojant ir didinant užsienio politikos ambicijas bei nustatant tikslus, tačiau viltys dėl narystės ES neturėtų būti atidedamos į šalį.

Inkrementinė Armėnijos politika Vakarų atžvilgiu yra paremta „progresyvia integracija į ES modelius ir standartus“¹¹⁷. Iš kitos pusės, pagal Armėnijos užsienio politikos principus – integracija į ES nėra esminis tikslas.¹¹⁸ Orientaciją į bendradarbiavimo su ES teikiamą naudą lemia politiniai pokyčiai šalies viduje ir ypač Armėnijos santykiai su Rusija. Pati ES pripažįsta, kad Europos integracija yra elito valdomas procesas, kuriame pilietinė visuomenė menkai dalyvauja.¹¹⁹

Rytų partnerystė Armėnijai reikšminga kaip saugumo užtikrinimo instrumentas galintis padėti stabilizuoti situaciją Pietų Kaukaze ypač santykiuose su Azerbaidžanu. Armėnijos prezidentas Seržas Sargsyan viliasi, jog ES dėms pastangas jog visos partnerystės šalys noriai vykdytų programos keliamus reikalavimus.¹²⁰

Armėnija dalyvauja Europos Kaimynystės Politikos programoje, ir yra pakankamai gerai vertinama Rytų Partnerystės programos kontekste.¹²¹ Armėnijos požiūriu, EKP ir RP programos padės šaliai greičiau integruotis su ES, ypač turint galvoje ES finansinę paramą modernizavimui. Šaliai ypač svarbu, jog ES skirtų daugiau dėmesio Kaukazo regionui. Iš santykių su ES Armėnija tikisi vizų režimo liberalizavimo ir laisvos prekybos erdvės vystymo.

¹¹⁵ Bounds, A. Opt. Cit.

¹¹⁶ NHDR 2001 – 10 Years of Independence and Transition in Armenia. JT Vystymo Programa Armėnijoje http://hdr.undp.org/fr/rapports/national/europececi/armenia/Armenia_NHDR_2001_EN.pdf [Žiūrėta 2011 02 14]

¹¹⁷ The fundamental goal of the foreign policy strategy of Armenia. Mission of the Republic of Armenia to the North Atlantic Treaty Organisation.

<http://www.armenianatominmission.com/index.php?cnt=4&sub=12&PHPSESSID=62b344ddcf26705020af0f5dd79dec96> [Žiūrėta 2011 02 14]

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role, *Europe Report*, No.: 173–20, March 2006, p. 3

¹²⁰ President Serzh Sargsyan Received the EU Special Representative for the South Caucasus. Vasario 24 d. 2011 m.

¹²¹ Foreign Minister of Armenia meets with the European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia* Sausio 19 d. 2009 m. (<http://www.mfa.am/en/press-releases/item/2009/01/19/benita/>) [Žiūrėta 2010 03 21]

Taip pat Armėnija viliasi jog RP programa padės puoselėti regionini bendradarbiavimą ir normalizuoti santykius su nedraugiškomis kaimyninėmis valstybėmis.¹²²

Armėnija galėtų išnaudoti keletą geopolitinių galimybių – plėtodama tranzito kelius tiekti Rusijos ir Kaspijos baseino energetinius resursus Europai, Turkijai, Izraeliui ir sujungti Rusiją su Iranu. Tokią galimybę šalis turėjo, kai buvo pradėtas projektuoti Baku–Ceyhan¹²³ naftotiekis. JAV siūlė naftotiekį tiesti artimiausiu keliu – per Armėniją, Kalnų Karabachą bei Nachičevano anklavą. Projektą ne itin palaikė ir Azerbaidžanas, nes tai būtų reiškę Armėnijos blokados pabaigą¹²⁴. JAV aktyviai rėmė projektą ir net įkalbinėjo Azerbaidžaną sutikti su juo teigdamas, kad tai bus „taikos naftotiekis“. Tačiau projektą atmetė Armėnija motyvuodama grėsmėmis nacionaliniam saugumui.

Kiek kitaip situaciją piešia A. Harutunianas, Jerevano valstybinio universiteto profesorius, kuris teigia, kad Azerbaidžanas reikalavo, jog naftotiekis aplenkų Armėniją, nors tai daug brangesnis, sudėtingesnis ir ne taip regioninę integraciją bei būsimą bendradarbiavimą skatinantis būdas¹²⁵. Dar kitaip situaciją mato Vakarų tyrėjai, kurie teigia, kad JAV siekė išvengti Rusijos įtakos naftotiekiumi, todėl alternatyva jį tiesti per Kalnų Karabachą, kol neišspręsta jo priklausomybės klauzulė tarp Armėnijos ir Azerbaidžano, nebuvo patrauklus variantas¹²⁶

Akivaizdu, jog Armėnijos politinis elitas ir visuomenė geopolitiškai gravituoja į Rusiją dėl politinių ir ekonominių ryšių, bet pagal geopolitinę orientaciją Armėnija išlieka angažuota į Vakarų kultūrą. Šalis turi galimybių stiprinti savo santykius su Iranu ir Rusija bei plėsti jų įtaką regione. Kitas kelias būtų išlaikyti santykius su Iranu ir stiprinti santykius su euroatlantine bendrija, tuo pačiu mėginant išsaugoti santykius, ypač ekonominius, su Rusija.

Remdamasi energetinių išteklių tiekimo saugumo principu bei RP trečiojoje platformoje įtvirtintais tikslais ES formuoja energetinę politiką Pietų Kaukazo šalių atžvilgiu. Siekiant užsitikrinti saugų diversifikuotą energijos tiekimą ES privalo dėti pastangas sureguliuoti Pietų Kaukazo šalių tarpusavio santykius. Tik regioninio saugumo dėka įmanomas pastovus, nepertraukiamas ir saugus energetinių išteklių tiekimas ir tranzitas.

Armėnija nėra nei esama, nei potenciali energetinių išteklių Europos Sąjungai tiekėja ar energetinių išteklių tranzito šalis, tačiau neabejojama, jog jos dalyvavimas RP programoje yra

¹²² Foreign Minister of Armenia Edward Nalbandian starts official visit to Poland. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia* Vasario 17 d. 2009 m. (<http://www.mfa.am/en/press-releases/item/2009/02/17/polsha/>) [Žiūrėta 2010 03 21]

¹²³ Žiūrėti 2 priedą

¹²⁴ Karagiannis, E. *Energy and Security in the Caucasus*, Routledge: Curzon, 2002, p. 43–45.

¹²⁵ Harutyunyan, A. OSCE principles and security challenges in the South Caucasus region. *Agenda Mundial*, No. 1, February/May 2008, p. 104. Rasta <http://www.agendamundial.net/> [Žiūrėta 2011 02 16]

¹²⁶ De Haas Marcel, Tibold Andrej ir Cillessen Vincent. *Geo-strategy in the South Caucasus: Power Play and Energy Security of States and organisations*, Den Haag: Clingendael Institute, 2006

būtinai siekiant sureguliuoti viso Pietų Kaukazo regiono geopolitinę situaciją, pirmiausia išsprendžiant įsisenėjusius konfliktus.

3.1.2 Azerbaidžanas

Azerbaidžanas yra didžiausia Pietų Kaukazo regiono valstybė, turinti sienas su Iranu, Armėnija, Gruzija, Rusija ir Turkija. Azerbaidžanui priklauso dalis nafta turtingos Kaspijos jūros pakrantės. Šalis yra labiausiai ekonomiškai pažengusi regiono valstybė.

Azerbaidžanas turi viziją tapti regiono prekybos centru. Pagrindinis ekonomikos vystymo instrumentas yra energetikos sektoriaus, remiamo JAV, plėtra. Neseniai atidarytas Baku–Tbilisi–Ceyhan¹²⁷ naftotiekis yra matomas kaip naujo geopolitinio ryšio stuburas¹²⁸. Tikimasi, kad naftotiekis gali konsoliduoti Azerbaidžano, Gruzijos ir Turkijos santykius. Beje, nors naftotiekis ir aplenkė Rusijos satelite laikomą Armėniją, bet neištūmė Rusijos iš Pietų Kaukazo energetinės aplinkos. Azerbaidžane veikia Baku–Novosibirsko naftotiekis¹²⁹, kuriuo Rusijos kompanijos tiekia rusišką naftą ir neatmeta galimybės ją eksportuoti per Baku–Tbilisi–Ceyhan naftotiekį¹³⁰. Azerbaidžanas su Gruzija, Turkija ir kai kuriais partneriais iš Vakarų Europos plėtoja bendrus infrastruktūros projektus. Geležinkelio linija, jungianti Gruziją, Turkiją ir Azerbaidžaną, yra tik vienas iš jų.

Dar 2004 m. Azerbaidžano prezidentas Ilhamas Alijevas (Ilham Aliyev) pabrėžė, jog Azerbaidžano identitetas glaudžiai susijęs su europinėmis vertybėmis, o integraciją su ES tuomet pavadino „strateginiu pasirinkimu“.¹³¹

Azerbaidžano požiūris į Rytų partnerystės idėją yra pakankamai teigiamas.¹³² Dar 2008 m. pabaigoje, skaitydamas metinę ataskaitą, Azerbaidžano užsienio reikalų ministras Elmaras Mamadjarovas Rytų partnerystę apibūdino kaip papildomą impulsą stiprinant bendradarbiavimą su ES.¹³³ Užsienio reikalų ministras pabrėžė tris prioritetines

¹²⁷ Žiūrėti 2 priedą

¹²⁸ Azimov A. Speeches made by Azerbaijan and NATO principal officials at PFP Conference on Defence Policy and Strategy Spalio 1 d. 2009 m. Baku.
[http://www.aznatomission.be/files/uploader/\(2\)%20Brochure%20on%20Azerbaijan-NATO%20Cooperation.pdf](http://www.aznatomission.be/files/uploader/(2)%20Brochure%20on%20Azerbaijan-NATO%20Cooperation.pdf) [Žiūrėta 2011 03 10]

¹²⁹ Žiūrėti 3 priedą

¹³⁰ De Haas Marcel. Tibold Andrej ir Cillessen Vincent. *Geo-strategy in the South Caucasus: Power Play and Energy Security of States and organisations*, Den Haag: Clingendael Institute, 2006

¹³¹ Meeting of president Ilham Aliyev with Mr. Romano Prodi, president of the European Commission. Azertag - State Information Agency of Azerbaijan Republic, Gegužės 18 d. 2004 m. (<http://www.un-az.org/undp/bulnews14/news55.html>) [Žiūrėta 2011 03 21]

¹³² EU-Azerbaijan Cooperation Council Ninth Meeting, Briuselis Gruodžio 9 d. 2008 m. Press release www.consilium.europa.eu (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/104593.pdf>) (Prieigos data: 2011 03 21)

¹³³ МИД Азербайджана распространил отчет по итогам 2008 года. Sausio 13 d. 2009 m. «Новости-Азербайджан» (<http://www.novosti.az/politic/20090113/42671934.html>) [Žiūrėta 2011 03 21]

Azerbaidžano ir ES bendradarbiavimo kryptis, patenkančias į RP rėmus: (1) saugumas (Kalnų Karabacho konflikto reguliavimas, kova prieš terorizmą), (2) ekonominiai klausimai (tranzitas, energetinis saugumas, ekonominis energetikos sektorių konsolidavimas), (3) žmonių ryšiai (vizų režimo liberalizavimas, studentų mainų programos, mokslo ir teisės sričių kooperavimasis).¹³⁴

Bendradarbiavimas su ES yra numatytas kaip vienas iš Azerbaidžano užsienio politikos prioritetų. ES ir Pietų Kaukazo bendradarbiavimą Baku atveju iš dalies stabdo Kipro veiksnys. Azerbaidžanas pageidautų vystyti santykius su Šiaurės Kipru ir taip išlaikyti gerus Ankaros santykius su Baku¹³⁵. Šalis mano, kad Vakarų valstybės turėtų būti suinteresuotos plėtoti politinius ir ekonominius santykius su Baku dėl energetinių resursų bei strateginės padėties Europos ir Azijos kelių sankryžose¹³⁶. Bet kokių atveju, Baku turėtų suprasti, jog ES ir Azerbaidžano santykių intensyvumas bei strateginės partnerystės lygis priklauso nuo demokratijos ir laisvos rinkos ekonomikos principų diegimo¹³⁷.

Azerbaidžano nacionalinio saugumo koncepcijoje¹³⁸ net penkios iš vienuolikos identifikuotų grėsmių yra tiesiogiai siejamos su Kalnų Karabacho praradimu ir jo statuso sprendimu. Didelę reikšmę šalis skiria energetiniam ir ekonominiam saugumui, akcentuojama bendradarbiavimo su Kaspijos ir Kaukazo regiono valstybėmis svarba.

Pagrindinė nacionalinio saugumo politikos įgyvendinimo kryptis – saugumo skatinimas užsienio politikos priemonėmis. Ši kryptis apima teritorinio integralumo atstatymą. Reiškia, kad Azerbaidžanas sieks politinėmis priemonėmis spręsti Karabacho problemą. Integracija į Europos ir euroatlantines struktūras, indėlis į tarptautinį saugumą, bendradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis, regioninių ir dvišalių santykių plėtra taip pat įeina į minėtą saugumo politikos kryptį. Kitomis dvejomis pagrindinėmis kryptimis yra įvardijamas gynybos pajėgumų stiprinimas ir saugumo vystymas tokiomis priemonėmis, kaip demokratijos stiprinimas, etninės ir religinės tolerancijos diegimas, gerovė ir kultūros išsaugojimas, ekonominė ir prekybos plėtra.

¹³⁴ В рамках "Восточного партнерства" приоритетными для Азербайджана будут вопросы безопасности, экономического и гуманитарного сотрудничества - глава МИД. Vasario 27 d. 2009 m. *TREND.AZ* (<http://ru.trend.az/news/politics/1431908.html>) [Žiūrėta 2011 03 21]

¹³⁵ Lobjakas, A. South Caucasus: Slow Progress on Plans for Closer EU ties. *Euroasianet.org* Kovo 10 d. 2006 m. <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/pp031106.shtml> [Žiūrėta 2011 03 11]

¹³⁶ Lobjakas, A. Foreign minister pushes for greater EU involvement in South Caucasus. Spalio 14 d. 2005 m. <http://www.kvali.com/kvali/index.asp?objektiviti=show&n=334> [Žiūrėta 2011 03 11]

¹³⁷ Nuriyev, E. The EU Policy in the South Caucasus: The Case of Post-Soviet Azerbaijan, *Working paper FG 5 2007/09*, German Institute for International and Security Affairs, Gegužė 2007 m., p. 18 http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/SWP_RP_Nuriyev_ks.pdf [Žiūrėta 2011 03 12]

¹³⁸ National Security Concept of the Republic of Azerbaijan Approved by Instruction No. 2198 of the President of the Republic of Azerbaijan. Gegužės 23 d. 2007 m. <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Azerbaijan2007.pdf> [Žiūrėta 2011 03 11]

Suprantama, jog plėtodamas santykius su ES, Azerbaidžanas tikisi rimtesnio ES įsitraukimo sprendžiant Kalnų Karabacho problemą, ar net taikdarius iš Vakarų valstybių atsiuntimo. Šių veikėjų įsitraukimas galėtų paskatinti pažangą sprendžiant įšaldytą konfliktą. Kadangi Klanų Karabacho konfliktas tiesiogiai yra dviejų šalių – Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas. tokiais žingsniais siekiama išvengti Turkijos dalyvavimo. Egzistuoja dvi prielaidos, kodėl Armėnijos politikai stengiasi bent minimaliai dalyvauti Vakarų daugiašaliuose forumuose. Pirma, minėti forumai suteikia Armėnijos vadovybei daugiau galimybių kelti genocido klausimą, o antra, formaliai dalyvaudama tarptautiniuose saugumo forumuose Armėnija tampa mažiau izoliuota valstybe. Pastarasis veiksnys yra svarbus kaip prevencinė priemonė prieš Kalnų Karabacho klausimo sprendimą jėga.

Armėnijos politinis elitas baiminasi, kad Azerbaidžanas gali siekti ginklu susigrąžinti ginčytinas teritorijas. Jei kiltų ginkluotas konfliktas, jis pareikalautų didelių žmoniškųjų ir materialinių nuostolių, nes karas įtrauktų ir aplinkines suinteresuotas valstybes. Rusija ir Turkija veikiausiai negalėtų likti neutralios¹³⁹, jei minėta konfrontacija prasidėtų. Armėnijos visuomenė Karabacho klausimą vertina kaip istorinio teisingumo ir garbės reikalą. Tikėtina, kad būtent dėl šios priežasties armėnų politinis elitas siekia apriboti Turkijos dalyvavimą ir su išlygomis kalba apie ginčytinų teritorijų perdavimą. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog Kalnų Karabacho nepriklausomybės ar konflikto sprendimo, artimiausiu metu vienašališkai atsisakant ginčytinų teritorijų, idėja nėra itin gaji. Tai iš dalies lemia ir faktas, jog tarp Armėnijos politikos formuotojų dominuoja asmenys kilę iš Karabacho.

Savo ruožtu, panaudodama įtaką Armėnijos politiniam elitui, Rusija stengiasi neutralizuoti bet kokias pastangas gerinti trijų Pietų Kaukazo šalių regioninį bendradarbiavimą. Rusija mėgino atkalbėti Armėniją drauge su Gruzija ir Turkija dalyvauti JAV remtame Baku–Tbilisi–Ceyhan naftotiekio, apeinančio Rusiją, statybos projekte. Azerbaidžano santykiai su Rusija smarkiai nukentėjo dėl rusų paramos armėnams Kalnų Karabacho konflikte¹⁴⁰. Rusija yra suinteresuota Azerbaidžano destabilizavimu, kad sumažintų Vakarų valstybių dėmesį šiai valstybei. JAV ir Europa yra perspėjusios

¹³⁹ Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004
<http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁴⁰ Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004
<http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]

Azerbaidžaną nepradėti konflikto su Armėnija. Vakarai nerimauja, kad atsinaujinęs konfliktas destabilizuotų investicijų į Azerbaidžano energetikos infrastruktūrą rinką¹⁴¹.

Azerbaidžanas krypsta link Artimųjų Rytų ir musulmoniškų šalių, bet neišspręstas konfliktas su Armėnija verčia Azerbaidžaną orientuotis į Europos pusę. Energetiniai ryšiai turi didelį potencialą lemti šalies orientaciją į Vakarus, turint galvoje JAV siekį įsitvirtinti regione. Jei Azerbaidžano geopolitinė gravitacija bus labiau sutelkta transatlantine kryptimi, o ekonominė nepriklausomybė nuo regioninių galybių, teikiančių gyvybiškai svarbius resursus, nepablogins augančių ekonominių pajėgumų, Azerbaidžanas gali tikėtis sėkmės kurdamas regioninį geopolitinį centrą.

Geopolitiniai aspektai Pietų Kaukazo regione neabejotinai turi didžiausią įtaką, tačiau sprendžiant šiuos itin sudėtingus uždavinius, Europos Sąjunga privalo taikyti tuos pačius principus ir „žaidimo taisykles“, kokius ji taiko sau. Azerbaidžanas ES energetikai svarbus ne tik kaip energetinių išteklių tiekėjas, tačiau ir kaip tranzito šalis, per kurią tikimasi diversifikuoti energetinių išteklių tiekimą iš Centrinės Azijos apeinant Rusiją. Ypač daug vilčių dedama į *Nabucco* dujotiekį¹⁴², kuriuo gamtinės dujos iš Turkijos pasiektų Vidurio Europos ES šalis. Tikėtina, kad bendri energetiniai projektai padės normalizuoti įtemptą padėtį regione ir pajudėti link įšaldytų konfliktų sprendimo.

3.1.3 Gruzija

Gruzija yra antra pagal dydį regiono valstybė, kurios visuomenė pasižymi mažiausiu homogeniškumu. Šalis šiaurėje ribojasi su Rusijos Federacija, Armėnija, Turkija ir Azerbaidžanu. Gruzijai priklauso kiek daugiau nei trys šimtai kilometrų Juodosios jūros pakrantės. Nepaisant neypatingų ekonominių rodiklių, Gruzija yra aktyviausia regiono ekonominė žaidėja, palaikanti prekybinius santykius su visomis kaimynėmis: Armėnija, Azerbaidžanu, Rusija ir Turkija. Dėl įšaldytų konfliktų Abchazijoje ir Pietų Osetijoje, Gruzijos valdžia nekontroliuoja mažiausiai 18 procentų šalies teritorijos.

Gruzijos politinis elitas mato Gruziją kaip Juodosios jūros ir Pietryčių Europos valstybę, kuri geografiškai, politiškai ir kultūriškai priklauso Europai. Iš bendro regioninio konteksto šalis išsiskiria aktyviai, o kartais ir agresyviai išreikštomis euroatlantinės integracijos

¹⁴¹ Armenia, Azerbaijan: Russia, the West and Nagorno-Karabakh, *STRATFOR*. Kovo 5 d. 2008 m.

http://www.stratfor.com/analysis/armenia_azerbaijan_russia_west_and_nagorno_karabakh [Žiūrėta 2011 03 10]

¹⁴² Nabucco – tai Europos Sąjungos remiamas dujotiekis, kuriuo siekiama tiekti dujas iš Centrinės Azijos ir Kaspijos jūros į Europą. Dujotiekis jungtų Kaspijos jūros regioną, Vidurio Rytuose ir Egipte per Bulgariją, Rumuniją, Vengriją su Austrija ir toliau su Vidurio ir Vakarų Europos dujų rinkomis. Vamzdynų ilgis yra planuojamas maždaug 3300 kilometrų, pradedant nuo Gruzijos/ Turkijos ir Irano/ Turkijos sienos iki Baumgarten Austrijoje (žr. 4 priedą).

ambicijomis. Gruzijai siekiant narystės NATO yra būtina gauti Aljanso kvietimą pradėti įgyvendinti Narystės veiksmų planą (angl. MAP). Suprantama, kad pats plano įgyvendinimas nereiškia šalies narystės Aljanse, tačiau tai būtų rimtas signalas apie Gruzijos ir NATO bendradarbiavimą ir artėjančią galimą šalies narystę.

Dauguma Gruzijos gyventojų, kaip ir politinis elitas, pritaria narystės euroatlantinio saugumo struktūrose siekiui. Integracijos į Vakarų politines saugumo struktūras atžvilgiu Gruzija yra toliausiai pažengusi Pietų Kaukazo valstybė. Integracijos procese Gruzija pirmoji iš Pietų Kaukazo valstybių parengė nacionalinio saugumo strategiją, kurioje buvo fiksuotos pamatinės vakarietiškos vertybės. Gruzijos politinis elitas sutarė įgyvendinti nacionalinio saugumo politiką penkiomis kryptimis: 1) stiprinti viešąjį administravimą ir konsoliduoti demokratines institucijas; 2) stiprinti valstybės gynybą; 3) atkurti teritorinį vientisumą; 4) integruotis į NATO ir ES; 5) stiprinti santykius su užsienio valstybėmis¹⁴³. Nacionalinio saugumo strategijoje identifikuojamos grėsmės ir iššūkiai nacionaliniam saugumui, kylantys dėl Gruzijos teritorinio vientisumo pažeidžiamumo, konfliktų persimetimo iš kaimyninių šalių, karinės užsienio intervencijos, vidaus terorizmo, kontrabandos ir tarptautinio organizuoto nusikalstamumo, Rusijos karinių bazių dislokavimo šalyje, korupcijos ir neefektyvaus viešojo administravimo, neigiamų ekonominių ir socialinių veiksnių, o taip pat grėsmių energetiniam saugumui, informacinei erdvei ir aplinkosaugai¹⁴⁴. Gruzijos politinis elitas pažymi, kad agresyvūs separatistiniai judėjimai, skatinami ir remiami iš užsienio, pajėgė nuo Gruzijos *de facto* atskirti Abchazijos ir Pietų Osetijos regionus.

Gruzija, kaip ir Armėnija, yra susieta su Rusija energetiniais saitais. Baku–Tbilisi–Ceyhan naftotiekis, kurio statybą aktyviai rėmė JAV, pritraukė labai reikalingas investicijas ir ilgalaikio augimo viltį. Naftotiekio tikslas yra sujungti Vidurinės Azijos energijos resursus su jų vartotojais Vakarų Europoje ir padėti diversifikuoti tiekimą. Apskritai Baku–Tbilisi–Ceyhan ir Shah–Denis naftotiekiai ne tik sudaro galimybes tiekti Vakarams Kaspijos energetinius resursus, bet ir ilgainiui, apeinant Rusiją, pradėti transportuoti Kazachstano bei Turkmenistano naftą. Bendradarbiavimas išgaunant ir transportuojant naftą konsoliduoja Gruzijos ir Azerbaidžano santykius, bet, deja, gali neigiamai atsiliiepti ekonominiams Armėnijos ir Azerbaidžano santykiams bei Armėnijos ekonomikai¹⁴⁵.

¹⁴³ National Security Concept of Georgia. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=24&lang_id=ENG [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁴⁴ *Ibid*

¹⁴⁵ Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004 <http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]

Pagrindiniu Gruzijos užsienio politikos tikslu yra laikomas tarptautiniu lygiu pripažinto teritorinio integralumo atstatymas¹⁴⁶, todėl tarptautinės bendruomenės įsitraukimas ir parama taikaus įšaldytų konfliktų Abchazijoje ir Pietų Osetijoje sprendimo procesui yra itin svarbi. Gruzija aktyviai siekia ne tik narystės NATO, bet ir bendradarbiavimo su ES plėtros¹⁴⁷. Ypatingą dėmesį šalis skiria ekonominės diplomatijos stiprinimui, kad būtų išvengta neigiamų Rusijos blokados padarinių. Užsienio politikai yra keliamas uždavinys sudaryti sąlygas Gruzijos produkcijai eksportuoti, investicijoms pritraukti, dalyvauti transporto koridorių eksploatacijoje bei regioniniame ir tarpregioniniame ekonominiame bendradarbiavime.¹⁴⁸ Gruzijos politinis elitas pasižada skatinti demokratinius šalies procesus ir su tarptautine pagalba stiprinti demokratinį valdymo modelį. Nepaisant pastangų, darosi aišku, kad, kol vienokiu ar kitokiu būdu nebus išspręstas separatistinių teritorijų klausimas, tol Gruzija netaps NATO nare.

Gruzijai svarbu užtikrinti aktyvesnę ES įsitraukimą į konfliktų dėl Abchazijos ir Pietų Osetijos sprendimą, todėl tikėtina, kad šalis skirs daug dėmesio ES veiksmų plano įgyvendinimui. Gruzija akcentuoja, jog ES vertybės ir siekiai yra bendri Gruzijai ir kad jos bendradarbiavimas su ES prisideda prie demokratinių reformų, rinkos ekonomikos ir šalies saugumo stiprinimo. Gruzija daug tikisi iš Europos kaimynystės politikos ir Rytų partnerystės, kuri yra svarbus šalies tolesnio judėjimo link narystės ES instrumentas. Pasiekusi tvirtą pažangą socioekonomikos, institucijų valdymo, teisės ir politikos srityse Gruzija ketina plėsti ryšius, užtikrinančius aukštesnę integracijos į ES lygį prieš tikrąją narystę¹⁴⁹. Reikia paminėti, jog įšalusių konfliktų klausimas pamažu randa vietą ES darbotvarkėje¹⁵⁰. ES derybose su Rusija dėl naujos partnerystės ir bendradarbiavimo sutarties, Lietuvos reikalavimu, tarp kitų reikalų aptariamoms ir įšaldytų konfliktų bei energetinių resursų tiekimo garantijų problemoms¹⁵¹.

¹⁴⁶ National Security Concept of Georgia. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=24&lang_id=ENG [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004
<http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁴⁹ National Security Concept of Georgia. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=24&lang_id=ENG [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁵⁰ ES Komisijos ataskaitoje Tarybai ir Parlamentui apie Juodosios Jūros sinergijos įgyvendinimą teigiama, kad ES, aktyviai įsitraukusi į konfliktų priežasčių sprendimą, skatina pasitikėjimo priemonių diegimą ir pan. Žr. *Report of the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy*, Commission of European Communities, Briuselis, Birželio 19 d. 2008m. COM(2008), 391 final.
http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/doc/com08_391_en.pdf [Žiūrėta 2011 03 10]

¹⁵¹ Plenary session of the European Parliament: Statement by State Secretary Janez Lenarčič on behalf of the EU Council on Preparation of the EU/Russia Summit. Birželio 18 d. 2008 m.
http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Speeches_Interviews/Juni/0618SVEZ_EU_Rusija.html [Žiūrėta 2011 03 11]

Pažymėtina, kad Gruzijos užsienio politikos angažavimasis JAV ir NATO iš ES pusės sutinkamas šaltai. ES siekia, jog veiksmy plane prioritetas būtų teikiamas vidaus reformoms, o ne konfliktų sprendimui ir ES įsitraukimui, kaip kad pageidauja Gruzija. Kita vertus, ES Gruzijai teikia ženklią finansinę paramą, kurios nemaža dalis atiteko daugiašaliams INOGATE ir TRACECA („Didžiojo šilko kelias“) projektams¹⁵². ES pažymi, kad Gruzija, kur ES yra labiausiai įsitraukusi iš visų kitų regiono valstybių, tampa vis didesne „reikalautoja“ su „dideliais lūkesčiais“¹⁵³.

Šalies narystė dviejuose regioniniuose dariniuose: Juodosios jūros ekonominio bendradarbiavimo organizacijoje (BSEC) ir GUAM stiprina šalies regioninės ekonominės integracijos pajėgumus. Politiškai Gruzija yra aktyvi regiono žaidėja, kaip ir kitos dvi regiono kaimynės priklausanti JT ir ESBO. Dėl integracijos į NATO Gruzija daugiau linkusi bendradarbiauti su Ukraina ir Azerbaidžanu nei su savo kaimyninėmis regiono valstybėmis. Gruzija mėgina sietis su Ukraina ir Moldova santykiuose su ES, nors pastaroji gali turėti ir kitokių ketinimų. Nepaisant to, minėtų trijų šalių narystė GUAM ir dalyvavimas ES kaimynystės politikoje, Rytų partnerystėje ir NATO Pfp programoje prisideda prie saugumo interesų harmonizavimo ir bendrų pozicijų įvairiais strateginiais klausimais paieškos.¹⁵⁴

Garsus JAV žurnalistas ir apžvalgininkas V. Socoras pažymėjo, kad „Azerbaidžano ir Gruzijos saugumo rodikliai yra neatskiriama – arba abu stabilūs, arba mažta kartu“¹⁵⁵. Baku ir Tbilisi supranta, kad jų ekonominis saugumas ir ekonomikos interesai yra susiję. Azerbaidžanas negali eksportuoti naftos be Gruzijos, kuri jungia Turkiją ir Vakarų, taip pat Gruzija, siekdama ekonominio ir politinio saugumo, yra priklausoma nuo Azerbaidžano naftos eksporto. Šiame kontekste Armėnija liko labiausiai izoliuota nuo regiono transporto schemų ir bendradarbiavimo pastangų dėl konflikto su Azerbaidžanu¹⁵⁶

Gruzijos geopolitinė gravitacija ir orientacija ženkliai skiriasi nuo kitų dviejų valstybių dėl glaudžiausių saitų su Vakarų valstybėmis. Gruzija galėtų tapti geopolitiniu Pietų Kaukazo regiono centru, jeigu jai pavyktų išspręsti užšaldytus konfliktus, tarpininkauti eksportuojat

¹⁵² Pastarasis projektas gimė 1993 metais paaikšėjus, kad turtingas žaliavomis posovietinis pietryčių regionas yra labai menkai arba visiškai neintegruotas į pasaulio transporto sistemą. JAV tinkamai įvertino projekto svarbą posovietinėms Europos ir Azijos regiono šalims, siekiančioms integruotis į pasaulio ekonomiką. Šis projektas Gruzijai reikalingas siekiant tapti patikima Vakarų partnere, suvokti savo geostrateginę reikšmę ir sėkmingai didinti politinį bei ekonominį potencialą.

¹⁵³ Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role, *Europe Report*, No. 173–20, Kovas 2006, p. 6.

¹⁵⁴ National Security Concept of Georgia. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=24&lang_id=ENG [Žiūrėta 2011 03 12]

¹⁵⁵ Socor, V. A Tale of Two Post-Post-Soviet Countries, *Wall Street Journal Europe*, 19 Dec 2003, cituota Svante, E. C. *Georgia after the rose revolution: geopolitical predicament and implications for US policy*, Strategic Studies Institute, 2007

¹⁵⁶ Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004 <http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]

vakarietiškas vertybes ir daryti įtaką geopolitinei kaimyninių valstybių orientacijai. Gruzija gali taip pat būti suvokiama kaip barjeras Rusijos įtakos plėtrai Kaukazo regione. Gyvybiškai svarbu, kad Gruzija išlaikytų euroatlantinės bendruomenės, o ypač JAV, dėmesį visam regionui.

Teigtina, jog vienas pagrindinių uždavinių Europos Sąjungai – užtikrinti saugų naftos ir dujų iš Kaspijos jūros baseino (ypač Kazachstano naftos ir Turkmėnijos dujų) transportavimą per Pietų Kaukazą į Turkiją, toliau – į Europą, kad šiam procesui negalėtų daryti įtakos Rusija ir Iranas. Savo ruožtu Rusija deda dideles pastangas, kad nafta ir dujos iš minėtų šalių būtų tiekiamos per Rusijos teritoriją. Pietų Osetijos karas parodė, jog energijos išteklių transportavimas per Pietų Kaukazą dėl neišspręstų konfliktų nėra saugus. Todėl suaktyvėjo tarptautinės diplomatijos pastangos užtikrinti regione stabilumą ir taiką, be kita ko – išspręsti Kalnų Karabacho konfliktą.

Manytina, jog įsisenėjusių konfliktų sprendimui nepakanka vien diplomatinių priemonių. Akivaizdu, jog siekiant glaudesnio ES ir Pietų Kaukazo šalių bendradarbiavimo RP programos rėmuose, negalima skirstyti šių šalių į prioritetines ir esančias „užribyje“ (angl. *outsiders*). Gal būt, kai kurioms ES šalims Azerbaidžano dalyvavimas RP programoje atrodo daug svaresnis nei Armėnijos ar Gruzijos, tačiau geopolitinė Pietų Kaukazo regiono specifika verčia kurti nuoseklų ir daugiašalį bendradarbiavimo su visomis regiono valstybėmis modelį. Tikėtina, jog vertinat Pietų Kaukazo šalis kaip lygiavertes RP šalis partneres, bus sukurta terpė taikiems įsisenėjusių konfliktų sprendimams, o ES energetinė politika, paremta tiekimo saugumo, darnios plėtos ir konkurencingumo principais, sustiprins Pietų Kaukazo šalių bendradarbiavimą ne tik su ES, tačiau ir tarpusavyje.

1951 metais Paryžiuje įkurta Europos anglies ir plieno bendrija (EAPB) buvo energetinės partnerystės rezultatas davęs pagrindą susikurti Europos Ekonominei bendrijai kuri šiandien vadinama Europos Sąjunga. Galima teigti, jog energetinė partnerystė tapo svarbiu ginčų sprendimo ir taikaus tarpusavio sugyvenimo tarp Europos šalių priežastimi. Siekiant normalizuoti santykius Pietų Kaukaze, tikslinga pasinaudoti šia Europos Sąjungos šalių patirtimi ir eksportuojant europines „žaidimo taisykles“ tuo pačiu būtina sukurti palankias sąlygas tarpusavio energetinės priklausomybės skatinimui. Bendri Pietų Kaukazo šalių (visų, o ne atskirai kiekvienos) energetiniai projektai su ES ir tarpusavyje, tikėtina, padėtų atversti naują šių trijų RP šalių tarpusavio santykių raidos puslapį.

3.2 Rytinės RP šalys (Moldova, Ukraina, Baltarusija): tarp Rusijos ir ES

3.2.1 Moldova

Moldovos Respublika (Moldova arba Moldavija) – nedidelė Pietryčių Europos valstybė, geografiškai esanti tarp Rumunijos ir Ukrainos.

Remiantis pasaulio banko duomenimis¹⁵⁷, Moldova yra neturtingiausia Europos valstybė. Ši šalis yra visiškai priklausoma nuo Rusijos energetikos ir dvišalių ekonominių santykių su šia didžiąja kaimynine.¹⁵⁸ Didžioji dalis Moldovos žemės ūkio produkcijos bei vyno iki 2004 metų buvo eksportuojama į Rusiją.

2004 – 2005 m. šalis užmezgė aktyvesnius santykius su Europos Sąjunga. Pastaroji buvo suinteresuota Moldovos stabilumu, saugumu, ekonomine plėtra, teisinės lygybės principų ir žmogaus teisių apsaugos principų įtvirtinimu. Moldova, savo ruožtu, tikėjosi spartesnės eurointegracijos, didesnio tarptautinio ir vidaus saugumo bei sumažinti priklausomybę nuo Rusijos. Moldova taip pat siekė daugiau paramos sprendžiant konfliktą Padniestrės¹⁵⁹ regione, skatinti spartesnę šalies ekonomikos plėtrą bei pagalbos ir paramos šalies vidinių reformų procesuose.

Rusija, puikiai suprasdama turinti stiprius ekonominės įtakos svetus, naudojosi Moldovos pažeidžiamumu siekdama išlaikyti įtaką ir kontrolę regione. Tokie Rusijos politika suaktyvėjo, kai 2005 metais Moldovos Respublika ir ES pasirašė Europos geros kaimynystės politikos veiksmų planą (European Neighborhood Policy Action Plan¹⁶⁰). Savo galią ir įtaką Moldovai bei regionui Rusija pademonstravo sugriežtindama kai kurių Moldovos žemės ūkio produktų ir vyno importą. Oficiali priežastis – maisto veterinariniai reikalavimai.¹⁶¹ Tai buvo stiprus smūgis Moldovos ekonomikai. Rusija vis delsė priimti sprendimą baigtį šį embargą taip alindama Moldovos ekonomiką¹⁶².

¹⁵⁷ The World Bank <http://data.worldbank.org/country/moldova> [Žiūrėta 2011 05 02]

¹⁵⁸ "Moldova" *A Dictionary of Contemporary World History*. Jan Palmowski. Oxford University Press, 2008. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t46.e1544> [Žiūrėta 2011 05 02]

¹⁵⁹ Padniestrė - Moldovos rytinė dalis prie Ukrainos sienos. Formaliai laikoma Moldovos dalimi, tačiau šalis yra paskelbusi Padniestrės Moldavijos Respublikos nepriklausomybę. Teritorija puoselėja skirtingą nuo Moldovos tapatybę. Tai labai išryškėjo 1991 m. Moldovai paskelbus nepriklausomybę - Padniestrė paskelbė savo siekius vėl prisijungti prie Rusijos.

¹⁶⁰ Eu/Moldova Action Plan http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf [Žiūrėta 2011 04 22]

¹⁶¹ Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. *CRS Report for Congress*. Congressional Research Service. Rugsėjo 2 d. 2009 m.

¹⁶² Būtent vyno pramonė sudaro Moldovos eksportuojamos produkcijos daugumą ir yra labai svarbi šalies ekonomikai. Iki 2006 m., kol Rusija įvedė draudimus, Moldovos eksportas augo vidutiniškai nuo 11 proc. iki 24 proc. tempu., tačiau, įvedus draudimus, buvo pastebimas 3,6 proc. eksporto mažėjimas. Tai tiesiogiai paveikė šalies BVP, kai 2006 m. jo augimo tempai sumažėjo beveik dvigubai.

Nepaisant savo pažeidžiamumo, Moldova stengėsi balansuoti tarp Maskvos ir Vakarų. Tačiau nuo 2003 metų, kuomet Moldovos lyderiai galutinai prarado viltį pasiekti susitarimą su Maskva dėl Padnestrės regiono, buvo priimtas sprendimas pradėti glaudesnius santykius su Vakarais. Maskvos reakcija į tokią Moldovos užsienio politiką buvo neigiama.¹⁶³ Manoma, kad Maskvą ypač suerzino 2005 metais Moldovos ir ES inicijuotas muitinės reorganizavimas prisidėjęs prie pelningų Padnestrės kontrabandos tinklų¹⁶⁴ sunaikinimo.

Rusija, be kita ko, stipriai spaudė Moldovą dėl energetinių išteklių. 2006 metų sausio 1 dieną Rusijos vyriausybės kontroliuojama „Gazprom“¹⁶⁵ sustabdė gamtinių dujų tiekimą Moldovai. Oficiali priežastis – Moldovos atsisakymas mokėti dvigubą nei anksčiau kainą už dujas. „Gazprom“ atnaujino dujų tiekimą tik sausio 17 dieną, kuomet buvo sutarta jog kainą už 1000 kubinių metrų gamtinių dujų padidės nuo 60 iki 110 JAV dolerių. Tuo pačiu Moldova įsipareigojo perleisti „Gazprom“ kompanijai „Moldova-gaz“ kompanijos, kuri kontroliuoja Moldovos gamtinių dujų dujotiekius ir kita energetinę infrastruktūrą, akcijų paketą.¹⁶⁶ Pusę šios kompanijos akcijų „Gazprom“ jau turėjo, nes kiek anksčiau nurašė Moldovos skolas už gamtinių dujų tiekimą. Įvykus minėtam sandoriui „Gazprom“ valdė 63,4 procento „Moldova-gaz“ akcijų. Šiuo metu „Gazprom“ turi visišką Moldovos gamtinių dujų infrastruktūros kontrolę. Planuojama, kad gamtinių dujų kainą Moldovai kasmet kils, kol pasieks ES šalių mokamą kainą 2011 metais.¹⁶⁷ 2009 metų pradžioje Moldova mokėjo 318 JAV dolerių už 1000 kubinių metrų. Nuo dar staigesnio kainų šuolio šalį išgelbėjo pasaulinė ekonominė krizė, šiek tiek sumažinusi gamtinių dujų kainas.¹⁶⁸ Moldova nukentėjo ir nuo 2009 Rusijos-Ukrainos dujų konflikto¹⁶⁹, tačiau jam pasibaigus gamtinės dujos buvo tiekiamos kaip sutarta.

Energetinių išteklių importas Moldovoje sudaro 98,00 proc. visų Moldovai reikalingų išteklių¹⁷⁰. Moldova, bendradarbiaudama su ES EKP pagrindu, jau minėtame geros kaimynystės veiksmų plane išsikėlė sau tikslus pertvarkyti energetikos sektorių. Šalis siekia

¹⁶³ International Crisis Group, „Moldova’s Uncertain Future,” Rugpjūčio 17 d. 2006 m., rasta ICG svetainėje <http://www.crisisgroup.org> [Žiūrėta 2011 04 20]

¹⁶⁴ Didžiuliai Rusijos ir Ukrainos verslo klanai lobo iš Padniestrės režimo veiklos. Rusija savo ruožtu subsidijavo Padniestrės regioną, teikė paskolas bei energetinius resursus. Manais už tai, Rusijos kompanijoms buvo atseikėjama dalis Padniestrės teritorijoje veikiančių įmonių akcijų. (daugiau žiūrėti: Transnistria - Transnistrian or Pridnestrovian Moldovan Republic <http://www.naturemagics.com/world-guide/transnistria.shtml> [Žiūrėta 2011 04 23])

¹⁶⁵ „Gazprom“ – didžiausia Rusijos bendrovė ir didžiausia pasaulyje gamtinių dujų tiekėja. „Gazprom“ išgauna dujas Rusijoje, kurias tiekia beveik į visas Vidurio ir Rytų Europos valstybes. Koncernas „Gazprom“ kontroliuoja daugiau nei 80 % Rusijos gamtinių dujų tiekimo, bei 17 % viso pasaulio dujų rezervų

¹⁶⁶ Moldova agrees Russian gas deal *BBC NEWS* Sausio 17 d. 2006 m. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4620844.stm> [Žiūrėta 2011 04 25]

¹⁶⁷ Woehrel S. Opt. Cit.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ Russia shuts off gas to Ukraine. *BBC NEWS* Sausio 1 d. 2009 m. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7806870.stm> [Žiūrėta 2011 04 22]

¹⁷⁰ Woehrel S. Opt. Cit.

kuo greičiau įsilieti į ES energetikos politiką, restruktūrizuoti energetikos infrastruktūrą, padidinti energijos vartojimo efektyvumą, patobulinti energijos tarifų sistemas ir pagerinti mokesčių už energiją surinkimą¹⁷¹. ES padeda Moldovai palengvinti energijos išteklių našta, sumažinti priklausomybę nuo energijos importo ir plėtoti energijos gamybą iš atsinaujinančių šaltinių. ES taip pat turi interesų apsaugoti gamtinių dujų vamzdynus, jų paskirstymo punktus ir mazgus, einančius per Moldovos teritoriją į Europą. Rusija, savo ruožtu, visais būdais stengiasi užkirsti kelią Moldovos energetikos reformoms. Rusijos kapitalas yra privatizavęs nemažai sunkiosios pramonės objektų, dar sovietiniais laikais sukonzentruotus Padniestrės regione. Pavyzdžiui, didžiausios Moldovos elektrinės „Ciuciurgan“ pagrindinis akcijų paketas privatizacijos periodu atiteko Rusijos bendrovės „RAO UESR“ dukterinėms įmonėms. Turėdamas šią elektrinę, Rusijos kapitalas valdo apie 80 proc. Moldovos elektros gamybos pajėgumų, daugiau nei pusę Moldovoje sunaudojamos elektros energijos tiekimo bei aukštos įtampos linijas, jungiančias Moldovą su gretimomis šalimis.

Didelė kliūtis Moldovos ekonomikos vystymuisi yra įsisenėjęs Padniestrės konfliktas, trunkantis daugiau nei 20 metų. Tai yra didžiausia kliūtis Moldovos teritoriniam vientisumui bei stabiliam šalies ekonomikos augimui užtikrinti. Šis Rusijos remiamas regionas atmetė bet kokius galimus konflikto sprendimo būdus, o tarptautinė konflikto sprendimo grupė kurią sudaro Moldovos, Rusijos, Ukrainos, Padniestrės, Rumunijos atstovai, kartu su JAV ir ES, kurios turi stebėtojų statusą, nesugeba surasti bendro sprendimo.¹⁷² Manoma, kad Moldova, norėdama išspręsti konfliktą, turi gerinti ekonominius rodiklius ir greitinti integracijos procesus bei pasiekti tokį gerovės lygį, kad taptų tam tikru traukos centru separatistiniam regionui ir taip paskatintų šalies susivienijimą.¹⁷³ Tai yra pagrindinė Moldovos bendradarbiavimo su ES kryptis. Moldova jau naudojami prekybos privilegijų su ES schema, pritraukia vis daugiau užsienio investuotojų, vykdo įvairias vidaus reformas.

ES energetinių interesų rėmuose Moldova nėra tarp reikšmingiausių RP šalių. Trečiosios Rytų partnerystės platformos kontekste, ES visų pirma siekia Moldovos energetinių tinklų integracijos su ES ir su kitomis RP šalimis (elektros energijos tinklų atveju tai iš esmės jau yra padaryta dėka senosios sovietinės elektros energijos sistemos ir elektros energijos jungčių su Ukraina).

¹⁷¹ Eu/Moldova Action Plan http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf [Žiūrėta 2011 04 22]

¹⁷² Andrejevas V. Moldova tarp didžiulių geopolitikos girnų *Bendras geopolitika.lt ir žurnalo „Valstybė“ projektas*. Vasario 16 d. 2008 m. <http://www.geopolitika.lt/?artc=1752> [Žiūrėta 2011 04 22]

¹⁷³ Andrejevas V. Opt. Cit.

3.2.2 Ukraina

Ukraina yra teritoriškai didžiausia Europos valstybė. Joje glūdi 5% visų pasaulio mineralinių iškasenų atsargų (pavyzdžiui, 20 % pasaulio mangano atsargų).

Ukraina yra strateginės svarbos Europos Sąjungos kaimynė; kadangi jos dydis, išteklių, gyventojų skaičius ir geografinė padėtis užtikrina Ukrainai išskirtinę padėtį Europoje ir lemiamą jos įtaką visam regionui.¹⁷⁴

Ukrainos dujotiekio sistema¹⁷⁵ yra antra pagal pajėgumą Europoje po Rusijos „Gazprom“. Ja Rusija tiekia Europai per metus apie 140 mlrd. Kubinių metrų dujų (apie 65% Rusijos dujų eksporto; tai sudaro apie 25% Europos valstybių dujų poreikio). Tačiau pati Ukraina savo naftos ir dujų beveik neturi.

Geostrateginiu požiūriu Ukraina yra tipinė geopolitinio buferio ir sąsajos funkcijas atliekanti valstybė. Per jos teritoriją eina svarbūs transporto koridoriai ir energijos išteklių tiekimo keliai, jungiantys Europos industrinius arealus su naudingų iškasenų bei energijos išteklių turtinga Centrine Eurazija, Kaukazu (ir dar tolimesniais Rytų ir Pietų Azijos regionais). Ukraina jungia Rytų Viduržemio jūros šalis ir Šiaurės Rytų Europą bei Skandinaviją.¹⁷⁶

Potencialiai Ukraina galėtų būti ideali geopolitinė sąsaja tarp Centrinės Eurazijos ir Europos, taip pat Kaukazo, Vidurio Azijos, Vidurio Rytų ir Europos, taip pat Kaukazo, Vidurio Azijos, Vidurio Rytų, Pietų Azijos ir Šiaurės Europos. Tačiau šiuo metu sąsajos funkcijos Ukraina neatlieka savarankiškai, ji tarnauja Rusijos tranzitui, o Baltijos bei Juodosios jūrų transporto arterijos nėra stiprios arba apskritai jos apeinamos. Be to, Ukraina menkai konsoliduota nacionaliniu bei politiniu požiūriais.¹⁷⁷

Europos Sąjunga vertina Ukraina kaip tiltą, siejantį Vakarų Europą ir Rusiją. „Platesnės Europos“ vizija kaip tik numato Ukrainai panašias geopolitinės sąsajos funkcijas. ES tikslas – paversti Ukrainą regionine valstybe, turinčia gana įvairius interesus ir galinčią kooperotis su daugeliu partnerių.¹⁷⁸

Rusijos ilgalaikė strategija Ukrainos atžvilgiu yra sustiprinti jos politinę ir ekonominę kontrolę, sunaikinti Ukrainos ambicijas būti savarankiškam geopolitiniam veiksmui – paversti ją patikima Rusijos sąjungininke (panašiai kaip Kanada Jungtinių Amerikos Valstijų).¹⁷⁹

¹⁷⁴ Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Ukrainoje. Vasario 25 d. 2010 m. (2010/C 348 E/01)

¹⁷⁵ Žiūrėti 7 priedą.

¹⁷⁶ Motieka E., Laurinavičius Č., Statkus N. Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius. Lietuvos istorijos institutas. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005. P. 358

¹⁷⁷ Motieka Opt. Cit. P. 358-359

¹⁷⁸ Motieka Opt. Cit. P. 366

¹⁷⁹ Motieka Opt. Cit. P. 366-367

Nors ir suvokdamas savo didelę priklausomybę nuo Rusijos, pripažindamas istorinių, kultūrinių ir socialinių saitų su Rusija svarbą, Ukrainos politinis elitas vertina nacionalinę valstybę kaip geriausia būdą garantuoti savo ekonominius ir politinius interesus. Jis priskiria savo valstybę Vidurio Rytų Europos regionui ir, kaip ir kitos regiono šalys, deklaruoja siekiamybę „sugrįžti į Europą“. Ukrainos elitas taip pat puikiai suvokia savo šalies geostrateginę reikšmę Rusijai ir atitinkamai JAV. Todėl stengiasi pasinaudoti JAV parama atsipalaiduojant nuo Rusijos įtakos ir mezgant kuo palankesnius ryšius su ES.¹⁸⁰ Nors jau nuo 1996 m. Ukraina skelbia siekianti integruotis į ES, tačiau kol kas akivaizdu jog po „Oranžinės revoliucijos“ Ukraina, deja, prarado daugiau nei penkerius metus siekdama tinkamai išspręsti problemas, susijusias su šalies didžiausiomis konstitucinėmis ir institucinėmis problemomis, ypač siekdama išspręsti prezidento ir ministro pirmininko galių konfliktą, dėl to pavėluota su svarbių valstybės, ekonomikos ir socialinio sektorių reformų projektais, šie projektai buvo nenuosekliai įgyvendinami arba apskritai nebaigti.¹⁸¹

Manytina, jog Ukraina siekdama narystės ES, pirmiausia stengiasi užsitikrinti „ypatingų santykių“ su ES plėtojimą, garantuojantį jai tam tikras nuolaidas prekybos srityje¹⁸² bei palengvinantį jos piliečių keliones į ES¹⁸³, taip pat skatinantį institucionalizuotą politinį bendradarbiavimą.¹⁸⁴

Energetinės politikos kontekste santykiai tarp ES ir Ukrainos ganėtinai intensyvūs, tačiau skirtingai nei prekybos¹⁸⁵ srityje, energetikoje, ES neužima dominuojančių pozicijų Ukrainos energetikos rinkoje. Be abejonės, Ukraina ir ES vis aktyviau vysto energetinę partnerystę. Tai akivaizdu išanalizavus strateginius ES ir Ukrainos energetinio bendradarbiavimo dokumentus (žr. 7 lentelę).

¹⁸⁰ Motieka Opt. Cit. P. 366

¹⁸¹ Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Ukrainoje. Vasario 25 d. 2010 m. (2010/C 348 E/01)

¹⁸² Ukrainos įstojimas į Pasaulio prekybos organizaciją (PPO) yra svarbus žingsnis, rodantis, kad Ukraina taiko tarptautinius ir Europos ekonomikos standartus bei palaiko glaudžius prekybos ryšius su ES. Tai spartina derybas dėl tvirtos ir visapusės laisvosios prekybos zonos (TVLPZ), kaip būtinosios dalies kuriant asociacijos sutartį.

¹⁸³ ES Parlamentas pabrėžia, kad, nepaisant padarytos pažangos, dabartinis vizų išdavimo tvarkos supaprastinimo susitarimas turi būti persvarstytas, atsižvelgiant į ilgojo laikotarpio tikslus. Parlamentas taip pat ragina Tarybą įpareigoti Komisiją peržiūrėti šį susitarimą su Ukrainos valdžios institucijomis, kad būtų parengtas veiksmų planas dėl bevizio režimo nustatymo Ukrainai, įskaitant tarpinį tikslą panaikinti dabartines rinkliavas už vizas, todėl bevizis režimas Ukrainai turėtų būti įvestas artimiausiu metu.

¹⁸⁴ *Ibid*

¹⁸⁵ ES yra didžiausia Ukrainos prekybos partnerė; jai tenka apie 30 % Ukrainos išorės prekybos apimčių

7 lentelė. Strateginiai ES - Ukrainos energetikos politikos dokumentai

Strateginis ES - Ukrainos energetikos politikos dokumentas	Svarbiausios dokumento nuostatos
Energetinės chartijos sutartis	Pasirašyta 1991 metų gruodžio 17 dieną. Ukraina sutartį ratifikavo 1998 metų vasario 6 dieną. Tačiau dar nėra susitarta dėl šios sutarties protokolo dėl tranzito ir kol šis protokolas nebus priimtas, nėra įpareigojančio mechanizmo kuris padėtų suderinti energetiniu resursų tiekėjo, tranzitinės šalies ir energetinių resursų gavėjo interesus.
Europos Sąjungos ir Ukrainos susitarimo memorandumas dėl bendradarbiavimo energetikos srityje	Pasirašytas 2005 metų gruodžio 1 dieną Ukrainos ir ES viršūnių susitikimo metu. Tai pagrindinis ES ir Ukrainos dvišalius santykius energetikos srityje reglamentuojantis dokumentas. Jame numatyta vykdyti reformas ir bendras priemones siekiant suderinti Ukrainos ir ES energetikos sistemas, tačiau šis memorandumas nėra įpareigojančio pobūdžio.
Bendroji deklaracija, kuriai pritarta jungtinės ES ir Ukrainos tarptautinių investicijų konferencijos dujų tranzito sistemų modernizavimo klausimais metu	Priimta 2009 metų kovo 23 dieną. Šio bendro pareiškimo nuostatų dar nėra paisoma, nes Ukraina vengia suteikti garantijas paskoloms kurios būtų suteikiamos dujų tranzito sistemų modernizavimui. Ukraina neskuba modernizuoti minėtų sistemų, motyvuodama tuo, jog nėra aišku ar modernizacija padidins perpumpuojamų gamtinių dujų tūrį.
Energijos bendrijos sutartis	Ukrainos prisijungimas patvirtintas 2009 metais, gruodžio mėnesį Zagrebe vykusiame Energijos bendrijos ministrų tarybos susitikime. Ukraina dar neratifikavo prisijungimo prie šios sutarties protokolo.

Šaltinis: parengta autoriaus remiantis Zhovka I. Energy Security Challenges in Ukraine: a Snapshot 2010. International Centre for Policy Studies. Policy paper 2010.

Ukrainos, kaip didžiausios RP šalies energetinis ūkis yra pakankamai įdomus Europos Sąjungai. Po Černobylio AE katastrofos¹⁸⁶ Ukraina labai daug investavo į atominių reaktorių specialistų regimą bei panaudoto atominio kuro utilizavimo technologijas. Šiandieninis Ukrainos atominės energetikos specialistų parengimo lygis nė kiek nenusileidžia Prancūzijai. Ukraina yra septinta pasaulyje ir ketvirta Europoje pagal veikiančių atominių reaktorių skaičių ir jų pagaminamą elektros energijos kiekį. Ukraina užsibrėžusi ir toliau plėtoti atominės energetikos ūkį statydama naujas AE bei kurdama planus pati pasigaminti atominį kurą.¹⁸⁷

Ukrainos vieninga elektros energijos perdavimo sistema yra viena didžiausių Europoje. Europos Sąjunga siekia integruoti Ukrainos elektros energijos tinklus į bendrą ES elektros

¹⁸⁶ Černobylio katastrofa – Černobylio atominės elektrinės Ukrainoje sprogimas, įvykęs 1986 m. balandžio 26 d.

¹⁸⁷ Zhovkva I. Energy Security Challenges in Ukraine: a snapshot 2010. Policy Paper. International Centre for Policy Studies 2010 p. 25

energijos rinką. Ypač domimasi nuo Sovietų Sąjungos Ukrainoje likusiais perteklinės elektros energijos generavimo įrengimais, kurie būtų ypač naudingi ES¹⁸⁸. Šiuo metu Ukraina tiekia elektros energiją Lenkijai, Vengrijai, Rumunijai ir Slovakijai.

Augant elektros suvartojimui Europoje didėja konkurencija tarp elektros energiją gaminančių ir tiekiančių šalių. Ukraina suvokia, jog šalyje veikianči elektros energijos paskirstymo sistema yra pasenusi ir ilgainiui darysis vis mažiau konkurencinga, o sistemos atnaujinimui šalis neturinti lėšų. Anot Igor Zhokva¹⁸⁹ Ukrainai būtinos investicijos į elektros energijos infrastruktūrą. Aktyviausia investuotoja – Rusija, ženkliai prisidedanti prie naujų AE statybos Ukrainoje¹⁹⁰.

Kaip jau minėta, Ukraina yra naftos ir gamtinių dujų tranzito šalis. Per Ukrainą eina pagrindiniai šių gamtinių išteklių tranzito keliai iš Eurazijos į Europą.

Ukrainos Gamtinių dujų transportavimo sistemą (UDTS) sudaro 39800 kilometrų dujotiekių, 112 kompresorinių įrenginių, 13 požeminių gamtinių dujų saugyklų bendrai talpinančių 32 mlrd. kubinių metrų dujų. Per metus Ukraina importuoja 288 milijardus kubinių metrų gamtinių dujų, iš jų 142 milijardai kubinių metrų gamtinių dujų sudaro tranzitą į Europą.¹⁹¹

Ukraina tikisi jog dabartinė UDTS potencialiai galėtų transportuoti iki 175 mlrd. kubinių metrų dujų, o modernizuota ji būtų pajėgi perpumpuoti daugiau nei 230 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų.¹⁹²

ES, veikdama pagal šiame darbe ne kartą minėtus energetinės politikos principus, savo energetinį saugumą iš esmės sieja su energetinių išteklių tiekimo saugumu. Nuo 2006 metų žiemos beveik kasmet pasikartojantys Ukrainos ir Rusijos „dujų karai“, kurių metu sutrikdomas gamtinių dujų tiekimas ES šalims, yra pagrindinis veiksnys, verčiantis ieškoti kitų gamtinių dujų tranzito kelių. Tačiau Ukraina, nenorėdama prarasti geostrateginės svarbos, tikina jog įgyvendinus bendrosios deklaracijos dėl dujų tranzito sistemų modernizavimo trečiojo paketo tikslus¹⁹³, ES galėtų užsitikrinti didesnius gamtinių dujų kiekius¹⁹⁴ gerokai pigiau, nei prisijungdama prie „Gazprom“ dujotiekių projektų *Nord Stream* ir *South Stream*. Tačiau akivaizdu, jog ES neapsiribos tokiais Ukrainos pasiūlymais ir vienu metu stengsis

¹⁸⁸ Zhokva I. Opt. Cit. p. 26

¹⁸⁹ Igor Zhokva – Europos ir euroatlantinės integracijos departamento prie Ukrainos prezidento sekretoriato direktoriaus pavaduotojas.

¹⁹⁰ Zhokva I. Opt. Cit. p. 27

¹⁹¹ Zhokva I. Opt. Cit. p. 27

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Atskirti energijos gamintojus nuo energijos transportavimo, siekiant išvengti manipuliavimo energetinių išteklių kainomis.

¹⁹⁴ Teigiama, jog dujotiekiais *Nord Stream* ir *South Stream* iš viso bus galima perpumpuoti apie 95 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų, tuo tarpu modernizavus UDTS, ES pasiektų daugiau nei 230 mlrd. kubinių metrų dujų.

vykdyti visus įmanomus energetinių išteklių tiekimo diversifikavimo planus įskaitant ir UDTS atnaujinimą, kuriam kol kas nėra numatytas finansavimas.

Ukraina taip pat domisi galimybėmis prisijungti prie ES prioritetinio *Nabucco* dujotiekio (žr.6 priedą) bei svarsto apie *White Stream* dujotiekio projektą kartu su Gruzija (žr 7 priedą). Tai leistų šaliai išlaikyti dominuojančias geoenergetines pozicijas, tačiau šių projektų kaštai itin dideli, o Ukraina tokių lėšų neturi.

Šalies naftotiekiais importuojama nafta iš Rusijos ir Kazachstano į Ukrainos naftos perdirbimo įmones ir eksportuojama į Vidurio ir Vakarų Europą. Ukrainos naftotiekių sistemą sudaro 4700 km. naftotiekių, 51 naftą pumpuojančios stotys, naftos atsargų rezervuaras, talpinantis 1 milijoną kubinių metrų naftos, 6 naftos perdirbimo įmonės (4 iš jų priklausančios Rusijos kapitalo kompanijoms). Ukrainos naftotiekiais per metus importuojama 114 mln. tonų naftos, o eksportuojama 56 mln. tonų naftos.¹⁹⁵

Akivaizdu jog ES itin domisi bendradarbiavimu su Ukraina visais formatais, įskaitant ir energetiką. Tačiau Ukraina, kaip jau minėta, yra sankirta tarp Rytų ir Vakarų erdvės. Gilėjant Ukrainos integracijai į vieną ar kitą erdvę (tarkime, Ukrainos ir ES santykiams judant muitų sąjungos, sustiprinto laisvos prekybos režimo kryptimi arba atvirkščiai – gilėjant Ukrainos įsitraukimui į VEE), dalyvavimas kitos erdvės integracijos projektuose taptų nebeįmanomas.¹⁹⁶ Tad iš pirmo žvilgsnio išvada lyg ir paprasta – ES turi suteikti Ukrainai pačią „geriausią“ alternatyvą narystei, t.y. giliausią įmanomą integracijos be narystės modelį. Kita vertus, įvairūs integracijos be narystės modeliai savyje kaupia skirtingas integracijos pakopas ir gylį. Nė vienas iš šių modelių nėra universalus (angl. *one size fits all*) ir negali būti laisvai perkeliamas kitoms valstybėms. Integracijos gylį šiuo atveju dažnai lemia ne formatas *per se*, netgi atvirkščiai, Ukrainos adaptaciniai sugebėjimai ir jos motyvacija perimti ES normas taps svarbiausiomis gilesnio integracijos be narystės modelio susiformavimo priežastimis.¹⁹⁷ Tad kyla klausimas, ar Ukraina, neturėdama narystės ES perspektyvos, yra pasirengusi pati sumokėti „europinių taisyklių“ perėmimo kaštus? Ypač žinant svarbių jos ekonomikos sričių bei energetinę priklausomybę nuo eurazinės erdvės išteklių.

Dabartinėje ES ir Ukrainos darbotvarkėje svarbiausias klausimas - asociacijos susitarimo, kuris artimiausius 10 metų reguliuotų dvišalius santykius, sudarymas. Šis asociacijos susitarimas, kuris turėtų apimti ekonominę Ukrainos integraciją į ES (laisvos prekybos erdvės sukūrimas), dvišalį bendradarbiavimą užsienio ir saugumo politikoje, teisėsaugos ir kt. srityse, iš esmės gali būti vertinamas kaip Ukrainos „nematomos“/ „slaptos“ integracijos į ES

¹⁹⁵ Zhovkva I. Energy Security Challenges in Ukraine: a snapshot 2010. Policy Paper. International Centre for Policy Studies 2010 p. 29

¹⁹⁶ Kasčiūnas L., Gira V. S., Dambrasukaitė Ž. Jonavičius L. Kodėl Ukraina negali tapti Europos Sąjungos nare? Analitinė Apžvalga Nr. 1 (1). Rytų Geopolitikos Studijų Centras. 2009

¹⁹⁷ *Ibid.*

procesas.¹⁹⁸ Vadovaujantis šia logika, kai Ukraina atitiktų visus asociacijos susitarime numatytus reikalavimus, ES valstybėms nebeliktų pagrindo prieštarauti Ukrainos stojimui į ES. Visgi dabartinį Ukrainos santykių su ES modelį galima būtų apibūdinti taip: „daugiau nei bendradarbiavimas, mažiau nei integracija“.

Galima daryti išvada, jog tiek EKP, tiek RP neužtenka svertų paveikti šalis partneres, ypač tuomet, kai demokratizacijos dinamika kaimyninėse valstybėse neigiama (dėl per didelių reformų kaštų ar dėl jų atsirandančio nestabilumo). Mėginimas susieti demokratizaciją su bendrais techniniais pagalbos instrumentais pasirodė neefektyvi priemonė. Ukrainos pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad fundamentali politinė permaina (ekonominė ir politinė transformacija) gali būti įgyvendinta tik tuomet, jei gaunama fundamentali politinė kompensacija. 2009 m. dujų krizė, atskleidusi Ukrainos energetikos sektoriaus neskaidrumą, akivaizdžiai iliustruoja, kad techninė-finansinė parama ir sektorinis bendradarbiavimas (dalyvavimo bendrojoje energetikos rinkoje galimybė) neužtikrina esminių režimo transformacijų.

Apibendrinant galima teigti, kad tol, kol Ukrainai nebus suteikta narystės ES perspektyva, ES teikiamas atlygis šiai šaliai (įvairios sektorinės integracijos iniciatyvos) bus mažesnis, nei Ukrainos adaptacijos prie ES taisyklių vidiniai kaštai (tiek tiesioginiai – milžiniškas šalies vidinės struktūros atotrūkis nuo europinių standartų, tiek netiesioginiai – „veto veikėjų“ – oligarchizuotų verslo struktūrų – priešinimasis naujoms žaidimo taisyklėms). Be to, šiuo metu ES taikomi instrumentai Ukrainos atžvilgiu iš esmės nedaro įtakos „tikriesiems“ Ukrainos „galios centrams“.

3.2.3 Baltarusija

Baltarusijos Respublika (Baltarusija arba Gudija) yra žemyninė valstybė Rytų Europoje, tarp Lenkijos, Ukrainos, Rusijos, Latvijos ir Lietuvos.¹⁹⁹

Teigiama, jog Baltarusija yra tiltas tarp Rytų ir Vakarų Europos, sudarantis sąlygas tolesniam Europos Sąjungos ir buvusios Sovietų Sąjungos valstybių bendradarbiavimui²⁰⁰. Todėl Baltarusijos dalyvavimas Rytų partnerystėje turi didelę strateginę, ekonominę ir kultūrinę svarbą ES valstybėms narėms.

1995 m. parengto dvišalio ES ir Baltarusijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) Europos Parlamentas iki šiol negalėjo ratifikuoti, todėl trūksta oficialaus

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ "Belarus" *A Dictionary of Contemporary World History*. Jan Palmowski. Oxford University Press, 2008. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t46.e215> [Žiūrėta 2011 05 02]

²⁰⁰ Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. Rugsėjo 2 d. 2009 m. p. 14 <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> [Žiūrėta 2011 02 16]

bendradarbiavimo pagrindo, o ir Baltarusijos pastangos iki šiol buvo nepakankamos. Baltarusija yra vienintelė Rytų partnerystės dalyvė, kuri nėra visateisė Europos kaimynystės politikos partnerė ir neatitinka tipinių Europos Tarybos ir Europos Sąjungos reikalavimų, be kita ko, reikalavimų dėl mirties bausmės nuosprendžių ir jų vykdymo moratoriumo. Todėl šiuo metu gali būti taikoma tik keletas daugiašalių EKP programų ir priemonių

Energetinės politikos kontekste būtina paminėti, jog Baltarusija, valdoma autoritarinio A. Lukašenkos režimo buvo lojaliausias Maskvos sąjungininkas Europoje nuo pat Sovietų Sąjungos žlugimo. Baltarusijos ekonomika beveik nereformuota ir yra artima seno tipo Sovietinės ekonomikos pavyzdžiui. Ji remiasi pigiomis gamtinėmis dujomis ir nafta, kurios yra tiekiamos iš Rusijos. Rusijos energetinė kompanija „Gazprom“ ilgus metus tiekė energetinius išteklius Baltarusijai tokiom pat kainom kaip ir Rusijos vidaus vartotojams. Tokiais ekonomikos skatinimo būdais Rusija palaikė autoritarinį režimą Baltarusijoje²⁰¹.

Visgi, 2006 metais, nepavykus susitarti dėl Rusijos-Baltarusijos sąjungos vystymo, Kremlius nutarė sumažinti energetines subsidijas Lukašenkos režimui. Tų pačių metų pabaigoje „Gazprom“ stipriai spaudė Baltarusiją parduoti Baltarusijos kompaniją „Beltransgaz“ kuri kontroliuoja gamtinių dujų dujotiekius ir infrastruktūrą Baltarusijoje. Taip pat buvo siekiama perimti ir kitas pagrindines Baltarusijos energetines kompanijas. Atsisakius patenkinti Kremliaus reikalavimus buvo grasinama gamtinių dujų kainą pakelti keturis kartus. „Gazprom“ įspėjo, kad atsisakius mokėti už dujas brangiau, nuo 2007 metų sausio 1d. bus sustabdytas gamtinių dujų tiekimas Baltarusijai. Tik likus kelioms valandoms iki nustatyto termino abi pusės pasirašė naują susitarimą. Susitarimo rezultatas labai priminė sušvelnintą Moldovos „dujų karo“ atvejį²⁰². Baltarusija sutiko mokėti dvigubą kainą už gamtines dujas (atspirties taškas 2006 metų kainos²⁰³). Taip pat buvo sutarta, kad „Gazprom“ didins gamtinių dujų kainą pagal numatytą grafiką iki jos pasieks pasaulines gamtinių dujų kainas 2011 metais. Baltarusija taip pat sutiko parduoti didžiąją dalį minėtosios „Beltransgaz“ kompanijos akcijų. „Gazprom“ šias akcijas įsigijo išsimokėtinai, o paskutinis įnašas buvo sumokėtas 2010 metais.²⁰⁴

Vos tik susitarusios dėl gamtinių dujų, abi šalys įsivėlė į naftos konfliktą. Konflikto priežastis ta, kad Baltarusija pigią ir neapmokestintą rusišką naftos žaliavą apdirbdavo savo naftos produktų apdorojimo kompanijose, o gautus naftos produktus eksportuodavo į ES. Rusija pareiškė esanti nepatenkinta tokiu piktnaudžiavimu ir Baltarusijos siekiais pasipelninti

²⁰¹ Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. Rugsėjo 2 d. 2009 m. p. 14 <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> [Žiūrėta 2011 02 16]

²⁰² Plačiau 51 puslapyje

²⁰³ 46 JAV doleriai už 1000 kubinių metrų gamtinių dujų

²⁰⁴ Gazprom Buys Half of Beltransgaz for \$2.5 Billion. Kommersant. Gegužės 19 d. 2007 m. http://www.kommersant.com/p-10746/natural_gas/ [Žiūrėta: 2011 04 11]

Rusijos sąskaita. 2007 metų sausį Rusija nutarė apmokestinti naftos eksportą į Baltarusiją. Baltarusija į tai atsakė pakeldama tranzito mokestį Rusiškai naftai kuri per Baltarusijos teritoriją pasiekia Vakarų Europą. Kai Rusija atsisakė mokėti padidintą tranzito mokestį, Baltarusija sustabdė naftos judėjimą naftotiekiais, einančiais Baltarusijos Respublikos teritorija. Vakarų Europos šalių reakcija buvo neigiama. Abi šalys susilaukė Vakarų spaudimo kuo greičiau baigti tarpusavio ginčą.²⁰⁵ Baltarusija ir Rusija kilusią naftos krizę baigė susitarimu, kad Baltarusija žalios (neapdirbtos) naftos tranzito tarifus pakels tiek, kiek Rusija yra „pajėgi mokėti“, mainais už tai Rusija pažadėjo sumažinti naftos eksporto tarifus eksportuojamai naftai į Baltarusiją. Po šio susitarimo situacija tapo maždaug tokia: 70 procentų pajamų, gautų už naftos tranzitą, Baltarusija vienaip ar kitaip vis vien atiduodavo Rusijai. 2009 metais Rusijai buvo atiduodama jau 85 procentų minėtų pajamų.

Tokia Maskvos politika privertė Lukašenką „imtis griežtų taupymo priemonių ir rimtai persvarstyti strateginės partnerystės su Rusija planus. Manoma, jog išaugęs Primorsko naftos terminalo pelnas galimai buvo viena iš priežasčių, kodėl „sugedo“ naftotiekis *Družba*, kuriuo nafta teka iš Rusijos į Baltarusiją.

Nepaisant skaudžių ekonominių pamokų, Lukašenka toliau tęsia aktyvias derybas su Maskva. Jis siekia nustatyti nuosaikias gamtinių dujų kainas ateityje. 2009 metais Baltarusija mokėjo 148 JAV dolerius už tūkstantį kubinių metrų gamtinių dujų. Tai gerokai mažesnė kaina, nei nustatyta kitoms šalims. Baltarusija siekia, kad Maskva peržiūrėtų naftos tranzito tarifus pagal kuriuos Rusija įsipareigojusi mokėti mokestį Baltarusijai, tačiau Maskva šio klausimo net nesvarsto. Siekdamas pagerinti šalies situaciją, Lukašenka iškėlė tikslą diversifikuoti energijos importą į Baltarusiją. Energetinius resursus jis tikisi importuoti iš Venesuelos, Irano ir Azerbaidžano. Tuo pačiu vystoma akmens anglies pramonė, siekiama pasistatyti atominę elektrinę.²⁰⁶ Pasaulinė ekonominė krizė šiek tiek palengvino Baltarusijos energetinę naštą. Nukrito naftos kainos, o ir pats Rusijos premjeras V. Putin 2009 metų birželį pareiškė, jog Rusija ir toliau teks pigesnę naftą ir dujas Baltarusijai ir taip sieks palaikyti šios šalies ekonomiką. Kiek ilgai truks tokia draugiška Maskvos energetinė politika Baltarusijos atžvilgiu, parodys laikas.

Galimybė pagerinti ES ir Baltarusijos tarpusavio santykius atsirado 2008 metais. Dėl minėtų energetinių konfliktų su Rusija atsiradę ekonominiai sunkumai ir politinės bei ekonominės priklausomybės nuo Rusijos baimė (ypač Gruzijos-Rusijos karo metu 2008 rugpjūčio mėn.) privertė Lukašenka ieškoti būdų kaip pritraukti Vakarų investicijas. ES, savo

²⁰⁵ Woehrel Opt Cit.

²⁰⁶ *Ibid.*

ruožtu, puikiai suvokė, jog Baltarusijos izoliavimas nė kiek neprisideda prie šios šalies liberalizavimo ir kovos su autoritariniu režimu, todėl buvo pradėtas dialogas.

Dirbant Rytų partnerystės kryptimi buvo pastebėti liberalizacijos ženklai iš Minsko pusės, ES, pagal RP ketvirtąją platformą „Žmonių ryšiai“ (žr. lentelę Nr. 4) organizavo Baltarusijos valdžios institucijų konsultacijas, orientuojantis į žemesnės kategorijos tarnautojus ir pareigūnus. Baltarusijoje nuo pat pradžių buvo juntamas susidomėjimas konsultacijomis, tačiau stengiamasi jo nedemonstruoti. Baltarusijos diplomatų ir paties Lukašenkos pareiškimai sudarė įspūdį jog Minskas tikisi Europos Sąjungos sprendimo dėl Baltarusijos diplomatinės izoliacijos pabaigos, dėl glaudesnių ekonominių ryšių, taip pat dėl techninio ir konsultacinio pobūdžio pagalbos, ekonomikos skatinimo ir aplinkosaugos klausimais.²⁰⁷ Baltarusijos Užsienio reikalų ministerija po RP priėmimo Europos vadovų taryboje nurodė, „jog atsižvelgiant į šią labai bendros formos iniciatyvą, kurią iš esmės sunku komentuoti, Baltarusija suinteresuota plėtoti visų formų bendradarbiavimą su ES“²⁰⁸.

Rytų partnerystės kontekste energetinė politika Baltarusijos atžvilgiu gerokai nuosaikesnė. Baltarusija nerodo didelio susidomėjimo energetiniais projektais su ES. Ji labiau domisi galimybėmis modernizuoti žemės ūkį, puoselėja viltis dėl palankesnių prekybos su ES sąlygų.²⁰⁹ ES, savo ruožtu, politinių santykiu su Baltarusija atšilimo atveju, svarstyty galimybes prisidėti prie energetinių projektų tarp Baltarusijos ir jos kaimynių kūrimo. Visų pirma, energetinių resursų tranzito infrastruktūros ir transportavimo. Tokių projektų įgyvendinimas apimtų jungties statybas tarp Šiaurinės ir Pietinės naftotiekio *Družba* atšakų, taip pat Odesa-Brodi naftotiekio atšakos nutiesimą iki „Mazyr“ naftos perdirbimo gamyklos, bei energetinio tilto Ukraina-Baltarusija-Lietuva statybą.²¹⁰

Vis dėlto, Baltarusijos įtraukimas į RP iškelia pagrįstų abejonių dėl RP keliamų principų reikšmingumo. Akivaizdu, jog dėliojant RP programos nuostatas ir idėjas neapseita be geopolitinių išskaičiavimų. ES diplomatai sutinka²¹¹, kad autoritarinis Baltarusijos režimas dėjo per mažai pastangų, kad būtų pasiektas dalyvavimo RP programoje rezultatas, tačiau ES

²⁰⁷ Интервью информационному агентству ”Франс-Пресс“ (AFP). Lapkričio 24 d. 2008 m. (<http://www.president.gov.by/press65318.html#doc>) [Žiūrėta 2011 02 13]

²⁰⁸ Комментарий пресс-секретаря МИД Андрея Попова в связи с вопросом агентства «БелаПАН» о позиции белорусской стороны относительно польско-шведского предложения о формировании «Восточного партнерства» (http://www.mfa.gov.by/press/news_mfa/b30aca94b43236af.html) [Žiūrėta 2011 02 13]

²⁰⁹ Wojna B., Gniazdowski M. Eastern Partnership: The opening Report. The Polish Institute of International Affairs. Varšuva, balandis 2009

²¹⁰ What Eastern Partnership Should Bring to Belarus. Policy proposal by Belarusian Institute for Strategic Studies And Office for Democratic Belarus. Balandžio 23 d. 2009 m. http://www.eurasianhome.org/doc_files/bissodbeapen.pdf [Žiūrėta 2011 04 12]

²¹¹ Korosteleva E. The limits of EU governance: Belarus's response to the European Neighbourhood Policy. Contemporary Politics 15/2 2009 p. 229 – 245 http://www.aber.ac.uk/en/media/EU-governance-in-Belarus_CP_2009.pdf [Žiūrėta: 2011 05 03]

baiminasi, jog nepalikus galimybės Baltarusijai dalyvauti RP programoje, Minskas gali būti įspaustas į kampa ir tuo, be abejonės, pasinaudotų Maskva. Tačiau ES tikisi, kad ilgalaikėje perspektyvoje A. Lukašenkos režimas turės nepalyginamai mažesnę reikšmę nei šiandien, todėl partnerystės vystymas atneš abipusę naudą tiek ES tiek Baltarusijai.

Apibendrinant galima teigti, jog Moldovoje, Ukrainoje ir Baltarusijoje Rytų partnerystė energetinės politikos aspektu stipriai vėluoja. Minėtose RP šalyse (ypač Baltarusijoje) dominuoja Rusijos interesai, paremti energetinių išteklių tiekimo politizavimu (taikant energetinį šantažą), energetinės priklausomybės didinimu bei itin didelėmis investicijomis į energetinę infrastruktūrą. Akivaizdu, jog Rusija siekia sukurti valstybių sąjungą su vienoda valiuta kaip atsvarą euro zonos valstybėms. Jeigu į tokią valstybių sąjungą įsijungtų ir Ukraina (to lyg ir neatmeta šios valstybės naujoji valdžia), Maskva galėtų sukurti valstybių junginį, kuris nusitęstų nuo ES iki Kinijos ir savo potencialu, ypač energetiniu bei kariniu, galėtų daryti įtaką ne tik šio regiono, bet ir viso pasaulio politikai. Šio junginio politinis ir ekonominis centras, be jokios abejonės, būtų Maskva, kuri, pretenduotų diktuoti ir saugumo politiką regione²¹².

Europos Sąjungai sunku konkuruoti su tokiais Rusijos užsienio politikos užmojais, kurie pirmiausia remiasi intensyvia energetine politika. Rytų partnerystės programa, deklaruojanti intensyvesnių santykių su minėtomis Rytinėmis partnerėmis būtinumą, vis dėlto yra labai ribota, visų pirma finansinių išteklių prasme²¹³. Jei Rytų partnerystės programoje numatytiems energetiniams tikslams pasiekti ES skiria iki 300 mln. eurų, tai Rusijos investicijos į energetinę užsienio politiką skaičiuojamos dešimtimis milijardų eurų.

Akivaizdu, jog pagrindine ES ir Rusijos interesų susikirtimo zona Rytų partnerystės šalyse laikoma Ukraina. ES dėmesys Ukrainai pasireiškia tiek dvišale tiek daugiašale RP programos kryptimis, o bendradarbiavimas su didžiausia RP šalimi aktyviai vystomas visais formatais ir visomis kategorijomis, kurios numatytos anksčiau aptartoje RP programoje.

²¹² Medalinskas A. „Vladimiro Putino projektas 2012. Žurnalas „Valstybė“ Sausis Nr. 1 (45) 2011 p. 89

²¹³ Europos komisija yra numaciusi skirti apie 600 milijonų eurų šešioms RP šalims.

4 EKSPERTŲ NUOMONĖ DĖL ES ENERGETINĖS POLITIKOS RYTŲ PARTNERYSTĖS ŠALYSE

Siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie Europos Sąjungos energetinę politiką RP šalių atžvilgiu, buvo atliktas pusiau struktūrinis interviu su ekspertais (specialistais), kurių darbas yra susijęs su užsienio politika, diplomatija, energetika, energetiniu saugumu bei Europos Sąjunga.

Tyrimo tikslas – pateikti bendrą ES energetinės politikos RP šalyse vertinimą remiantis ekspertų išsakyta nuomone, patirtimi bei profesionaliomis įžvalgomis.

Tyrimo metu buvo siekiama patikrinti magistriniame darbe keliamą **hipotezę**: Rytų Partnerystės programa iš esmės yra išorinės Europos Sąjungos energetikos politikos instrumentas užtikrinantis ES energetinių interesų įgyvendinimą bei padėsiantis RP šalims spręsti įsisenėjusius tarpusavio konfliktus.

Interviu yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu. Pokalbio kryptį ir turinį sąlygoja tyrimo problema. Ji sprendžiama apklausiant respondentą. Tai individualus pokalbis, garantuojantis didesnę patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai.²¹⁴

Ekspertų apklausa buvo pasirinkta, norint gauti kompetentingą ir įvairiapusę nuomonę. Visi ekspertai buvo pasirinkti tikslingai, siekiant įvairiapusiškiau atskleisti tyrimo problemą, įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, patvirtinti arba paneigti išsikelto hipotezę. Pusiau struktūrinis interviu buvo rengiamas ir atliekamas, remiantis nustatyta metodika.²¹⁵ Vertinant pasirinktų ekspertų kvalifikaciją reikia pabrėžti, kad Europos Sąjungos ir užsienio politikos srityje jie dirba nuo 6 iki 25 metų. Kai kurie iš jų turi diplomatinio darbo patirtį. Dalis ekspertų užima aukštas pareigas.

Tyrimo metu buvo apklausti 4 ekspertai: pirmas ekspertas, dirbantis energetikos politikos srityje, tyrime vadinamas 1EK; antras ekspertas, dirbantis užsienio politikos srityje ir turintis diplomatinio darbo patirtį, tyrime vadinamas 2EK; trečias ekspertas, dirbantis ekonominio saugumo, energetikos ir transporto politikos srityje tyrime bei turintis ilgametę diplomatinio darbo patirtį vadinamas 3EK; ketvirtasis ekspertas, dirbantis energetinio saugumo srityje vadinamas 4EK (žr. 8 lentelę).

Tyrimas atliktas 2011 metų kovo ir balandžio mėnesiais. Interviu metu ekspertams buvo pateikti penki atviri klausimai, kurie buvo sudaryti remiantis magistrinio darbo tarpiniais apibendrinimais.

²¹⁴ Tidikis. R. Socialinių tyrimų metodologija. Lietuvos teisės universitetas, 2003 p. 464-465

²¹⁵ Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir socialiniai mokslai): vadovėlis. – 4-asis leidimas, Šiauliai, 2007, p. 194–200*

8 lentelė Ekspertų aprašo lentelė

Kodas	Atstovaujama sritis	Darbo patirtis
1EK	Energetikos politika	Daugiau nei 5 metai
2EK	Užsienio politika	Daugiau nei 10 metų
3EK	Ekonominis saugumas	Daugiau nei 20 metų
4EK	Energetinis saugumas	Daugiau nei 5 metai

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal respondentų pateiktus duomenis

4.1 Interviu metu užduoti klausimai ir gauti atsakymai

Siekiant nustatyti energetinės politikos vietą Rytų partnerystės programoje respondentams buvo užduotas pirmasis klausimas.

Klausimas Nr. 1

Rytų partnerystės (RP) programos tikslas – gerinti politinius ir ekonominius šešių „strateginės svarbos“ postsovietinių valstybių (Ukrainos, Baltarusijos, Moldovos, Azerbaidžano, Armėnijos ir Gruzijos) santykius su Europos Sąjunga. Kokia yra energetinės politikos vieta RP programoje?

Pasak respondentų, teoriškai, Europos Sąjunga siekia, kad tos pačios „žaidimo taisyklės“, kurios galioja Europos Sąjungoje, būtų ir už jos rytinių sienų. 2EK pabrėžė, jog Europos Sąjunga labai norėtų jog „žaidimo taisyklės“ galiotų ir už ES pietinių sienų, turint galvoje Šiaurės Afriką, tačiau šiandienos įvykiai lemia jog šie norai kol kas nėra įgyvendinami. 4EK pažymėjo, jog ES preventyviai diegia reguliavimo metodus kaimyninėse valstybėse ne vien energetikos srityje, tai yra ir transportas ir dar daug kitų kategorijų ir krypčių. Tačiau ekspertai vienbalsiai tikino jog energetinis saugumas Rytų partnerystės programoje yra vienas svarbiausių prioritetų.

3EK atkreipė dėmesį, jog energetika yra svarbi dėl savo tam tikra prasme monopolinės padėties. Tai tokia šaka, kuri reikalauja milžiniškų investicijų ir ilgalaikio projektavimo, planavimo. Energetiniams tikslams įgyvendinti turi būti priimtos atitinkamos bendros „žaidimo taisyklės“. Būtent tas „žaidimo taisyklės“ ES ir stengiasi diegti RP šalyse.

Susumavus respondentų atsakymus galima padaryti išvadą, jog energetinė politika yra vienas iš prioritetinių Rytų partnerystės programos tikslų, kuriam įgyvendinti būtina nuosekli ir daugiaplanė ES politika RP šalyse.

Antruoju klausimu norėta išsiaiškinti kurioms RP šalims ES teikia (jei iš viso teikia) pirmenybę bei sužinoti ekspertų nuomonę apie tas RP šalis, kurios nėra tokios svarbios energetinėje ES politikoje.

Klausimas Nr. 2

Kurios RP šalys yra (ir ar gali būti) prioritetinės ES energetinės politikos kontekste? Ar Rytų partnerystę reikėtų vertinti kaip šešių valstybių visumą, ar, vis dėlto, galima būtų išskirti „svarbesnes“ partneres? Koks vaidmuo tenka tokioms RP šalims kaip pvz. Armėnija ir Moldova?

Vieninga respondentų nuomonė atsakant į antrąjį klausimą yra ta, jog RP šalių negalima vertinti vienodai. 2EK iš dalies sutiko jog Rytų partnerystė turėtų būti vertinama kaip vieninga sistema (sąjunga), tačiau pačios RP šalys narės kiekviena atskirai vertinamos skirtingai. 1EK samprotavo, jog energetinės politikos kontekste RP šalis narės galima būtų grupuoti į tris grupes: valstybes tiekėjas, valstybes vartotojas ir tranzito valstybes. Pagal tokį skirstymą ES didžiausi interesai būtų Azerbaidžane, nes ši valstybė užimtų valstybės tiekėjos ir tranzito valstybės vaidmenį, taip pat didžiulis ES dėmesys būtų tokioms tranzito valstybėms kaip Ukraina ir Gruzija.

3EK atkreipė dėmesį jog iš esmės RP programa šiandien yra orientuota į Ukrainą. Iš visų šešių RP šalių narių Ukrainai skiriamas didžiausias finansavimas ir dėmesys. Respondentas net teigė, jog kitoms šalims tenka tik tiek finansų ir dėmesio, kiek lieka po ES ir Ukrainos dvišalio bendradarbiavimo. Taip yra todėl, kad Ukraina pastaruosius keletą metų yra globalių geopolitinių žaidimų arena. Ukrainoje susikerta Vakarų valstybių ir Rusijos interesai.

Dėl tokių šalių kaip Armėnija ir Moldova respondantai neturėjo vieningos nuomonės. 4EK ir 1EK samprotavo jog Armėnija RP programai svarbi dėl bendrųjų ES plėtros principų, tačiau jų nedetalizavo. 3EK nurodė, jog Armėnija yra svarbi, kaip sudėtinė Pietų Kaukazo regiono dalis ir jos ignoravimas užkirstų kelią viso regiono integracijai su ES. Šia savo poziciją 3EK pagrindė įsisenėjusių konfliktų Pietų Kaukaze pavyzdžiais. Teigiama, jog Pietų Kaukazo šalys tyčia įveltos į konfliktus ir dėl to jos viena nuo kitos negali būti atsietos, nes yra lengvai įtakojamos išorinių jėgų (Rusijos ar kitų kaimynių).

Moldovos atveju respondantai teigė jog ši šalis, viena vertus, gali būti integruojama su ES kaip Rumunijos dalis, antra vertus integracija pagal RP programą, kaip nepriklausomai šaliai, irgi yra labai realus siekinys. Tačiau pati narystė ES trumpalaikėje perspektyvoje, manytina, lengviau pasiekama pirmuoju atveju.

Be kita ko, 3EK pastebėjo, jog vienas iš RP laimėjimų yra tas, kad Padniestrės problemos sprendimas šiandien jau yra „ranka pasiekiamas“ ir dar niekada nebuvo taip arti kaip dabar.

Remiantis ekspertų atsakymais galima suformuoti bendrą atsakymą į antrąjį klausimą, jog Rytų partnerystės šalys daugeliu atvejų turėtų būti vertinamos kaip lygiavertės partnerės tačiau akivaizdu, jog ES šiandien labiausiai orientuojasi į Ukrainą. Žinoma, Azerbaidžanas energetinės politikos kontekste užima ypatingą vietą – tai vienintelė šalis-tiekėja RP programoje, tačiau tokios šalys kaip Armėnija ir Moldova taip pat turi tam tikras specifines funkcijas, todėl negalima ignoruoti šių šalių.

Siekiant įvardinti pagrindinius ES energetinės politikos iššūkius bei tendencijas RP šalyse respondentams užduotas trečiasis klausimas.

Klausimas Nr. 3

Kokie, Jūsų nuomone, ES energetinės politikos iššūkiai ir perspektyvos RP šalyse? Kokie žingsniai paspartintų RP programos tikslų įgyvendinimą?

Visi respondentai kaip pagrindinį iššūkį ES energetinei politikai RP šalyse įgyvendinti paminėjo „laiko faktorių“. 3EK pastebėjo, jog Partnerystė daugelyje energetinės politikos aspektų yra jau pavėlavusi. Kaip pavyzdį ekspertas pateikė paskutinius Rusijos reikalavimus Baltarusijai, pagal kuriuos Baltarusijos kompanijos „Beltransgas“ valstybei priklausantis akcijų paketas būtų perduotas Rusijos kompanijoms²¹⁶. Taip pat respondentas pabrėžė, jog Rusija turinti planų priversti Baltarusiją įsivesti rusiškus rublius vietoj nacionalinės valiutos. Ekspertas tokius didžiosios kaimynės veiksmus pavadino „finansine okupacija“.

1EK ir 2EK tvirtino, jog pagrindinis RP programos trūkumas yra ES nenoras įsiklausyti į rytinių partnerių pageidavimus. 3EK ES ir RP šalių dialogą metaforiškai pavadino „kurčiojo pokalbiu su aklu“. 4EK pabrėžė, jog energetinės partnerystės kontekste ES turi įsiklausyti į rytinių kaimynių interesus ir padariusi tam tikras išvadas pateikti pasiūlymus. Pasiūlymai RP šalims galėtų turėti „menu“ formą, taip būtų palikta galimybė kaimynėms rinktis tai, ko joms labiausiai reikia.

Bendras atsakymas į trečiąjį klausimą, visų pirma, remiasi respondentu pastebėjimu, jog šiandien RP energetikos srityje labai vėluoja. Kai kuriose RP šalyse prasidėję energetinės politikos procesai negrįžtamai užkerta kelius tolimesniam ES energetinės politikos plėtojimui rytinių kaimynių atžvilgiu. Ekspertai rekomendavo Europos Sąjungai geriau įsiklausyti į rytinių partnerių interesus ir lūkesčius, nes tik tai padėtų sparčiau vystyti RP programą.

²¹⁶ Turimas galvoje desperatiškas Baltarusijos valdžios atstovų siekis išvengti ekonominio kolapso vykdant skubotą valstybinių įmonių privatizaciją. Belarus says may sell stake in gas transit venture. *Reuters* balandžio 7 d. 2011 m. <http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFLDE7361NU20110407> [Žiūrėta 2011 04 28]

Siekiant nustatyti esmines RP programos energetinės krypties įgyvendinimo kliūtis, buvo užduotas ketvirtasis klausimas.

Klausimas Nr. 4

Su kokiomis kliūtimis susiduriama įgyvendinant Rytų partnerystės programoje numatytus energetinius tikslus? Kokie būtų patys svarbiausi ES ir RP šalių vykdomi energetiniai projektai regione?

Visi ekspertai vienbalsiai teigė, kad Europos Sąjunga strateginiuose dokumentuose yra numačiusi būdus, kaip sumažinti priklausomybę nuo importuojamų Rusijos energetinių išteklių ir užtikrinti tiekimo saugumą. 3EK pabrėžia, kad Europos Sąjungos energetikos politika iš esmės sutampa su Rytų partnerystės programos idėjomis energetikos klausimais, todėl ir įgyvendinimo kliūtys labai panašios – konkrečiai Rusijos siekiai trukdyti ES energetinės priklausomybės diversifikacijai naudojant politinę, ekonominę ir net karinę galią.

Pasak 1EK, „Europos Sąjungos energetikos politika yra nesenai susiformavęs reiškinys, todėl jos įgyvendinimui reikalingas nuoseklus ir vieningas ES šalių narių dalyvavimas.

Visi ekspertai vieningai teigia, kad Europos Sąjungai reikia remti dujotiekių projektus, kurie leis diversifikuoti tiekimo šaltinius. 2EK teigia, kad „2009 metais atlikta antra strateginės energetikos politikos peržiūra pripažįsta, kad reikia didinti vamzdynų projektų skaičių, kurie leis labiau pajvairinti energetinių išteklių tiekimo šaltinius, nepriklausomai nuo Rusijos“. 3EK pasisako, kad „Europos Sąjunga turi remti infrastruktūros ir vamzdynų projektus, tokius kaip „Nabucco“. 1EK taip pat pabrėžia, „kad reikia statyti papildomai vamzdynų ir suskystintų gamtinių dujų terminalų.“ Jis teigia, kad „Nabucco“ projektas yra vienas iš alternatyvių dujų tiekimo kelių, kuriuo bus galima apeiti Rusiją.“ 4EK Savo ruožtu pabrėžė, jo RP programos finansavimas savo dydžiu yra orientuotas į seminarų, apmokymų ir įvairių lygių forumų organizavimą, o energetinės infrastruktūros projektams lėšų nepakanka. 3EK pabrėžė, jog ES partnerystę reikia daugiau orientuoti į praktiškesnius, RP šalių gyventojams aktualius problemų sprendimus. Jei RP biudžetas nėra pakankamas dideliems infrastruktūros projektams, reikia finansuoti mažus, tačiau akivaizdžiai matomus ir praktiškai apčiuopiamus projektus. Kaip pavyzdys buvo pateiktas daugiabučių namų renovacija. Respondentas iškėlė idėją RP programos rėmuose renovuoti po kelis daugiabučius namus kiekvienoje RP šalyje, kad tų šalių piliečiai matytų tiesioginę partnerystės su ES naudą.

Susumavus atsakymus galima teigti, jog pagrindinės energetinė RP programos vystymo kliūtis yra Rusijos, kaip didžiausios energetinių išteklių Europos Sąjungai tiekėjos, politika RP šalyse. Kaip pagrindinius infrastruktūrinius ES energetikos projektus ekspertai įvardijo „Nabucco“ dujotiekio projektą bei gamtinių dujų infrastruktūros projektus.

Paskutiniu metu klausimu buvo tikimasi sužinoti ekspertų nuomonę dėl RP programos ateities.

Klausimas Nr. 5

Ko, Jūsų nuomone, gali tikėtis RP šalys iš bendradarbiavimo su Europos Sąjunga pagal RP programą? Ar yra vilties RP šalims ateityje tikėtis narystės ES?

Atsakinėdami į paskutinį interviu klausimą respondentai lyg sutartinai buvo itin atsargūs ir stengėsi išsisukti nuo tiesioginio atsakymo. 2EK teigė, jog sunku vertinti RP programą ilgalaikėje perspektyvoje, nes yra labai daug kliūčių šiai programai įgyvendinti, o ir pačios ES šalys narės toli gražu ne visais klausimais turi vieningą poziciją. 1EK pabrėžė, jog RP šalių viltys dėl narystės ES yra kiek nepamatuotos, tačiau tuo pačiu respondentas teigė, jog negalima kategoriškai teigti, kad galimybės ateityje tapti ES narėmis nėra. 3EK akcentavo, jog Europos Sąjunga šiandien yra „persipildžiusi“ ir dar nespėjo visapusiškai įsisavinti naujų ES šalių narių. Globali ekonominė krizė bei eurozonos šalių finansiniai sunkumai yra viena didžiausių lėto europeizacijos proceso priežasčių. 4EK tikino, jog ES ir taip prisiima didžiulę atsakomybę finansuodama RP šalis, todėl negalima teigti, jog ES ir RP šalių santykiai gali būti vadinami „žaidimu į vienus vartus“. Todėl dar anksti kalbėti apie ES plėtrą į Rytus. Respondentai vieningai pritarė nuomonei, jog tarp ES ir RP šalių privalo būti konvergencinis judėjimas. Iš vienos pusės RP šalių interesai, o iš kitos pusės turi būti „menu“ principu pateiktos galimos alternatyvos, iš kurių galėtų būti renkamos. Todėl ES turėtų tobulinti „menu“ įtraukiant vis daugiau pasirinkimo laisvės. 3EK pasidalino įžvalgomis vertinant Lietuvos įstojimą į ES. Respondentas teigė, jog 1998 metais mažai kas tikėjo, jog po šešerių metų Lietuva taps pilnateise ES šalimi-nare. Todėl negalima atmesti galimybės RP šalims tapti ES narėmis. Viltis turi būti. 3EK kaip vieną iš RP programos įgyvendinimo principų pateikė multiplikatoriaus efekto idėją, pasireiškiančią efektyvia politika, kurios pagrindas yra mažos investicijos į daugybę skirtingų RP politikos grandžių, siekiant „išjudinti“ (išsiūbuoti) visą regioną, jog jis atsidurtų reikiamoje (patogioje ES) padėtyje.

4.2 Tyrimo išvados

Atlikus tyrimą ir išanalizavus ekspertų nuomones, galima daryti išvadą, kad energetinė politika yra vienas prioritetinių Rytų partnerystės programos tikslų, kuriam įgyvendinti būtina nuosekli ir daugiaplanė ES politika RP šalyse.

Ekspertai nurodė, jog Rytų partnerystės šalys daugeliu atvejų turėtų būti vertinamos kaip lygiavertės partnerės, tačiau akivaizdu, kad ES šiandien labiausiai orientuojasi į Ukrainą. Žinoma, Pietų Kaukazo regione Azerbaidžanas energetinės politikos kontekste užima ypatingą vietą dėl turimų naftos ir gamtinių dujų išteklių, tačiau tokios šalys kaip Armėnija ir

Moldova taip pat atlieka tam tikras specifines funkcijas, todėl bet koks šių šalių ignoravimas ar diversifikavimas pagal prioritetinę svarbą būtų neprotingas.

Ekspertų apklausa atskleidė jog šiandien Rytų partnerystė energetikos srityje labai vėluoja. Kai kuriose RP šalyse prasidėję energetinės politikos procesai negrįžtamai užkerta kelius tolimesniam ES energetinės politikos plėtojimui rytinių kaimynių atžvilgiu. Europos Sąjungai būtina geriau įsiklausyti į rytinių partnerių interesus ir lūkesčius, nes tik tai padėtų sparčiau vystyti RP programą.

Tyrimas parodė jog pagrindinės energetinės RP programos vystymo kliūtis yra Rusijos, kaip didžiausios energetinių išteklių Europos Sąjungai tiekėjos, politika RP šalyse. Pagrindiniais infrastruktūriniais ES energetikos projektais RP šalių atžvilgiu laikytini „Nabucco“ dujotiekio projektas bei gamtinių dujų infrastruktūros projektai. Suvokiant, jog RP programos rėmuose, dėl labai riboto biudžeto, tokie didžiuliai infrastruktūros projektai negali būti finansuojami, labai svarbu telktis į mažesnius, praktiškesnius ir labiau orientuotus į RP šalių gyventojus, infrastruktūros projektus. Pavyzdžiui, nedidelės apimties daugiabučių namų renovavimo projektai ar pan. Tokiu būdu būtų akivaizdžiai matoma ES teikiama nauda vietos gyventojams.

Vertinant RP šalių galimybės tapti ES šalimis-narėmis vertėtų laikytis atviro klausimo pozicijos. Viltį RP šalims ateityje tapti ES narėmis suteikti galima, tačiau ką nors konkrečiau žadėti yra per anksti.

IŠVADOS

1. Energetinis saugumas tai multidimensinis ir daugiaplanis reiškinys apimantis plačias veikimo ir tyrinėjimų sferas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Saugumo studijose energetinio saugumo vieta nėra lengvai nustatoma, todėl tiksliausia būtų teigti, jog energetinis saugumas yra kelių saugumo sektorių sudedamoji dalis. Šiandien energetinis saugumas vertinamas kaip ekonomikos, politikos, saugumo ir geopolitikos derinys. Tokio saugumo poreikis neabejotinai vis didėja. 1973 m. patirtas naftos embargas privertė JAV ir Vakarų Europos šalis pakeisti požiūrį į energetinio saugumo užtikrinimo strategijas bei politiką. Išaugęs energetinio saugumo poreikis vertė kurti ir vystyti energetine politika paremtus šalių tarpusavio santykius. „Laukinę“ tarpusavio konkurenciją dėl energetinių išteklių palaipsniui pakeitė tarpusavio susitarimais pagrįsta energetinio saugumo politika.

2. Europos Sąjungoje bendra energetinė politika pradėta formuoti nuo 2006 metų. Pagrindiniais ES bendrosios energetinės politikos formavimo veiksniai yra šie: (a) 2004 metų ES plėtra, kurios metu į Sąjungą įstojo dešimt naujų narių, suinteresuotų bendros energetinės politikos formavimu, (b) kitų ES politikos kryptių (tokių kaip aplinkosaugos ar konkurencingumo) evoliucija bei (c) Rusijos energetinių išteklių tiekimo Europos Sąjungai sutrikimai. ES energetinė politika įtvirtina naujas „žaidimo taisykles“, paremtas trimis principais: tiekimo saugumu, konkurencingumu bei darnia plėtra. Teigtina, jog siekdama energetinių tikslų įgyvendinimo Europos Sąjunga siekia kurti energetinės politikos principais paremtą tarpusavio bendradarbiavimą tarp kaimyninių šalių ir ES. Šiam tikslui pasiekti pasitelkta Europos kaimynystės bei Rytų partnerystės programos.

3. Rytų partnerystė – tai ES užsienio politikos įgyvendinimo programa, orientuota į šešias rytines Europos Sąjungos kaimynes (Armėniją, Azerbaidžaną, Baltarusiją, Gruziją, Moldovą ir Ukrainą). Tai kontraversiškai vertinama, tačiau susilaukianti pakankamai didelio ES šalių palaikymo, programa. Ji aprėpia RP šalių ir ES bendradarbiavimą remiantis keturiomis daugiašalio bendradarbiavimo teminėmis platformomis. Būtent trečiosios šio bendradarbiavimo platformos - „Energetinis saugumas“- turinys atitinka ES energetinės politikos strateginiuose dokumentuose įtvirtintus energetinės politikos prioritetus. Akivaizdu, jog RP programa energetinės partnerystės kontekste įgyvendina tuos pačius ES energetinius principus ir skatina europinių taisyklių diegimą RP šalyse. Galima daryti išvada, jog Rytų partnerystės programa neabejotinai yra Europos Sąjungos energetinės politikos dalis, pasireiškianti ne tik ES energetinių interesų tenkinimu, bet ir ES energetikos politikos principų įtvirtinimu rytinėse ES kaimynystės šalyse. Todėl, Rytų partnerystė, be abejonės, yra vienas iš svarbiausių ES energetinės politikos instrumentų.

4. Nagrinėjant EKP Rytų partnerystės šalis būtina jas vertinti kaip vieną bendrą šias RP šalis vienijančią sistemą, orientuotą į glaudesnę partnerystę su Europos Sąjunga. Pietų Kaukazo šalių atveju, partnerystė su Azerbaidžanu be abejonės Europos Sąjungai teiktų didžiausią naudą (Azerbaidžanas yra vienintelė RP šalis, galinti tiekti energetinius išteklius). Gruzija yra energetinių išteklių tranzito šalis, be to, iš visų Pietų Kaukazo šalių padariusi didžiausią pažangą siekiant narystės euroatlantinėse organizacijose. Armėnija nėra nei esama, nei potenciali energetinių išteklių tiekėja Europos Sąjungai, taip pat ji vis dar nėra energetinių išteklių tranzito šalis (tokia galėtų būti dėl glaudžių santykių su Iranu, jei būtų išspręstas Kalnų Karabacho konfliktas). Tačiau geopolitinė Pietų Kaukazo regiono specifika bei įšaldyti konfliktai neleidžia manipuliuoti interesais skirstant valstybes į prioritėtines ir esančias „užribyje“. Pietų Kaukazo regiono specifika verčia kurti nuoseklų ir daugiašalį bendradarbiavimo su visomis regiono valstybėmis modelį. Todėl teigtina, jog net energetinių interesu aspektu „užribyje“ esanti Armėnija vertintina kaip svarbi RP sistemos dalis. Šiuo atveju būtų tikslinga išnaudoti ES šalių patirtį vienijantis bendrų energetinių interesų pagrindu. Anglies ir Plieno bendrijos palaipsniū evoliucija į Europos ekonominę bei politinę sąjungą yra akivaizdus tokios reikšmingos patirties pavyzdys. Pietų Kaukazo valstybes traktuojant kaip lygiavertes RP šalis partneres bei didinant jų tarpusavio energetinę priklausomybę (skatinant dalyvauti bendruose energetiniuose projektuose bei sujungiant jų energetines rinkas) būtų sukurta terpė taikiems įsisenėjusių konfliktų sprendimams.

5. Rytinėse RP šalyse (Baltarusijoje, Moldovoje ir Ukrainoje) situacija kiek kitokia. Šiose šalyse dominuoja rusiško kapitalo energetinės kompanijos, tiesiogiai vykdančios Kremliaus diktuojamą energetinę politiką. Rusijos strategija minėtų šalių atžvilgiu remiasi itin didelėmis investicijomis į energetinę infrastruktūrą bei siekia didinti energetinę minėtų valstybių priklausomybę nuo Rusijos tiekiamų energetinių išteklių. Europos Sąjungai sunku konkuruoti su tokiais Rusijos užsienio politikos užmojais kurie, kaip minėta, pirmiausia remiasi intensyvia energetine politika. RP programa, deklaruojanti intensyvesnių santykių su RP šalimis vystymo būtinumą, vis dėlto yra labai ribota finansinių išteklių prasme.

Akivaizdu, jog rytinėse RP šalyse ES energetinė partnerystė stipriai vėluoja. Autoritarinio režimo valdoma ir ilgą laiką Europos Sąjungos izoliuota Baltarusija atsidūrė visiškoje energetinėje ir finansinėje Rusijos priklausomybėje. Panaši situacija ir su viena skurdžiausių Europos šalimi laikoma Moldova. Šioje šalyje beveik visos didžiausios energetinės kompanijos bei skirstomieji tinklai tiesiogiai ar netiesiogiai priklauso Rusijos kapitalo įmonėms. Didžiausia kova ir interesų susidūrimai tarp ES ir Rusijos šiandien vyksta Ukrainoje. Ukraina yra didžiausia RP valstybė, per jos teritoriją tranzitu į Europos Sąjungą eina didžioji dalis Rusijos energetinių išteklių. ES tikisi aktyvios Ukrainos partnerystės visais

formatais įskaitant ir energetinį saugumą. Ukraina puoselėja viltis artimiausiu metu pradėti derybas dėl stojimo į Europos Sąjungą, tačiau akivaizdu, jog šalis dar nėra tam pasirengusi. Energetinės politikos kontekste ES siekia integruoti Ukrainą ir Moldovą į bendrą energetinę rinką. Baltarusijos atveju sunku prognozuoti ES energetinės politikos tendencijas, nes dėl autoritarinio režimo šalies situacija pasižymi itin dideliu dinamiškumu.

Vertinant RP šalis būtina atkreipti dėmesį, jog nepaisant RP programos sistemiško orientavimosi į visas šešias RP šalis, situacija Pietų Kaukazo šalyse ir rytinėse RP šalyse yra šiek tiek skirtinga. Taip yra todėl, kad Pietų Kaukazo šalys Europos Sąjungai atlieka ar potencialiai atliks diversifikuoto išteklių tiekimo ir tranzito funkciją, o rytinės RP šalys - tai ES ir Rusijos energetinių interesų susikirtimo taškas.

6. Atlikus kokybinį pusiau struktūrizuoto interviu tyrimą buvo patvirtinta ankstesnėse darbo dalyse formuluojama nuostata, jog Rytų partnerystės programa, nors skirta šešioms rytinėms ES kaimynėms, tačiau yra daugiausiai orientuotą į Ukrainą. Tačiau svarbu visas RP šalis traktuoti kaip vientisą sistemą, o energetinė politika ir tarpusavio energetinė priklausomybė bei bendri energetiniai projektai tik didins stabilumą šiose valstybėse. Būtina toliau plėtoti tokius energetinius projektus kaip „*Nabucco*“, tačiau suvokiant ribotas finansines RP programos galimybes tikslinga orientotis į mažus, nebrangius energetinius projektus. Tokiais projektais, kaip nedidelės apimties gyvenamųjų namų renovavimo organizavimas ES susilauktų didesnį vietos gyventojų palaikymą RP šalyse.

Susumavus 2, 3, 4 ir 6 išvadas patvirtino magistro baigiamajame darbe kelta hipotezė, jog Rytų Partnerystės programa iš esmės yra išorinės Europos Sąjungos energetikos politikos instrumentas, užtikrinantis ES ir RP šalių energetinių interesų įgyvendinimą bei galintis prisidėti prie taikaus įsisenėjusių tarpusavio konfliktų sprendimo.

LITERATŪRA

1. Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004 <http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]
2. Alhajji A. F. What Is Energy Security? Definitions And Concepts (3/5) // *Middle East Economic Survey Vol. L No 45*, 2007
3. Andrejevas V. Moldova tarp didžiulių geopolitikos girnų *Bendras geopolitika.lt ir žurnalo „Valstybė“ projektas*. Vasario 16 d. 2008 m. <http://www.geopolitika.lt/?artc=1752> [Žiūrėta 2011 04 22]
4. Azimov A. Speeches made by Azerbaijan and NATO principal officials at PFP Conference on Defence Policy and Strategy Spalio 1 d. 2009 m. Baku. [http://www.aznatomission.be/files/uploader/\(2\)%20Brochure%20on%20Azerbaijan-NATO%20Cooperation.pdf](http://www.aznatomission.be/files/uploader/(2)%20Brochure%20on%20Azerbaijan-NATO%20Cooperation.pdf) [Žiūrėta 2011 03 10]
5. Baumann F. Energy Security as multidimensional concept. Reasearch group on European Affaris No. 1 CAP Policy Anglysis March 2008
6. Baylis J., Smith S. Globalization of world politics. An Introduction to international relations. Oxford : Oxford University Press, 2008 – p. 636. ISBN - 9780199569090
7. "Belarus" *A Dictionary of Contemporary World History*. Jan Palmowski. Oxford University Press, 2008. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t46.e215> [Žiūrėta 2011 05 02]
8. Belarus says may sell stake in gas transit venture. *Reuters* balandžio 7 d. 2011 m. <http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFLDE7361NU20110407> [Žiūrėta 2011 04 28]
9. Bolivia gas under state control .Gegužės 2 d. 2006 m. *BBC NEWS* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4963348.stm> [Žiūrėta 2011 03 11]
10. Bounds, A. Armenia to give growth in economy priority over rights, *Financial Times*, Balandžio 9 d. 2007 m. http://www.ft.com/cms/s/e8ff3a42-e636-11db-9fcf-000b5df10621,dwp_uuid=7c485a38-2f7a-11da-8b51-00000e2511c8,print=yes.html [Žiūrėta 2011 02 14]
11. Buzan, B. *Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*, Vilnius: Eugrimas, 1997 – 470 p. ISBN - 9986752221
12. Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role, *Europe Report*, No. 173–20, Kovas 2006.
13. Communication From The Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy. Gruodžio 4 d. 2006 m. (COM(2006)726 final)
14. Commission convenes the Oil Supply Group to address oil supply disruptions to the EU (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/24&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=fr>) [Žiūrėta 2011 04 02]
15. Commision of European Communities, Briuselis, Birželio 19 d. 2008m. COM(2008), 391 final. http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/doc/com08_391_en.pdf [Žiūrėta 2011 03 10]
16. Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role, *Europe Report*, No.: 173–20, March 2006
17. Core objectives and Work Programme 2009-2011. Platform 3 – Energy Security. Eastern Partnership. Lapkričio 5 d. 2009 m.
18. Creditors vote to bankrupt Yukos. Liepos 25 d. 2006 m. *BBC NEWS* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5212570.stm> [Žiūrėta: 2011 03 11]

19. Council of the European Union: Presidency Conclusions, 7224/1/07 Rev 1, Briuselis, Gegužės 2 d. 2007. p. 20 <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st07/st07224-re01.en07.pdf>
20. Definition of Energy Security. // IEA International Energy Agency http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103 [Žiūrėta 2011 02 28]
21. De Haas M., Tibold A. ir Cillessen V. *Geo-strategy in the South Caucasus: Power Play and Energy Security of States and organisations*, Den Haag: Clingendael Institute, 2006 <http://www.centralasia-southcaucasus.com/pdf/061100%20Clingendael%20-%20Geo-strategy%20in%20the%20South%20Caucasus.pdf> [Žiūrėta 2011 03 11]
22. Eastern Partnership implementation well on track - 1st Eastern Partnership Foreign Ministers meeting IP/09/1891 Gruodžio 12 d. 2009 m. *Europa.eu* (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1891&format=HTML&aged=0&language=EN>) [Žiūrėta 2011 03 13]
23. Eastern Partnership Multilateral Platforms. Birželio 5 d. 2009 m. Briuselis http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/rules_procedure_en.pdf
24. Energetinės chartijos sutartis. Valstybės žinios, Nr. 66-1912, Liepos 24 d. 1998 m.
25. Energy Community (http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME)
26. European Parliament decision of 6 May 2009 on the number of interparliamentary delegations, delegations to joint parliamentary committees, delegations to parliamentary cooperation committees and multilateral Parliamentary Assemblies. Gegužės 6 d, 2009 m. (2009/2592(RSO))
27. EU and NATO keep Eastern countries at bay. *EurActive.com* Gruodžio 4 d. 2008 m. (<http://www.euractiv.com/en/east-mediterranean/eu-nato-keep-eastern-countries-bay/article-177760>) [Žiūrėta 2011 03 13]
28. EU-Azerbaijan Cooperation Council Ninth Meeting, Briuselis Gruodžio 9 d. 2008 m. Press release www.consilium.europa.eu (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/104593.pdf>) (Prieigos data: 2011 03 21)
29. EU might get new Eastern Partnership. *barentsobserver.com* (<http://www.barentsobserver.com/eu-might-get-new-eastern-partnership.4485264-16149.html>) [Žiūrėta 2011 03 13]
30. Eu/Moldova Action Plan http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf [Žiūrėta 2011 04 22]
31. EU Network of Energy Security Correspondents (http://eeas.europa.eu/energy/network_en.htm) [Žiūrėta 2011 04 02]
32. Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartis (1957) <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11957K/word/11957K.doc> [Žiūrėta 2011 03 11]
33. European Neighbourhood Policy. Strategy paper. Gegužės 12 d. 2004 m. Briuselis (COM(2004) 373 final)
34. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Ukrainoje. Vasario 25 d. 2010 m. (2010/C 348 E/01)
35. Fontelles J. B. Europos parlamento pirmininko kalba Europos Vadovų Tarybos susitikime. Pirmininkavimo išvados. Europos Vadovų Taryba, Briuselis. Kovo 23 -24 d. 2006 m. http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru032006-pres_lt.pdf [Žiūrėta 2011 03 03]
36. Foreign Minister of Armenia meets with the European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia* Sausio 19 d. 2009 m. (<http://www.mfa.am/en/press-releases/item/2009/01/19/benita/>) [Žiūrėta 2010 03 21]

37. Gas Coordination Group
(http://ec.europa.eu/energy/security/gas/gas_coordination_group_en.htm) [Žiūrėta 2011 04 02]
38. Gazprom Buys Half of Beltransgaz for \$2.5 Billion. Kommersant. Gegužės 19 d. 2007 m. http://www.kommersant.com/p-10746/natural_gas/ [Žiūrėta: 2011 04 11]
39. Grigorian A. Trouble in an unlikely place: strains in the Russian-Armenian Relationship, *Central Asia – Caucasus analyst* Sausio 12 d. 2005 m.
40. Goldirova R.. 'Eastern Partnership' could lead to enlargement, Poland says. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/26211/?rk=1>) [Žiūrėta 2011 03 13]
41. Harry de Quetteville. Poland takes on Russia with 'Eastern Partnership' proposal. *The Telegraph* Gegužės 25 d. 2008 m. (<http://www.telegraph.co.uk/news/2027636/Poland-takes-on-Russia-with-Eastern-Partnership-proposal.html>) [Žiūrėta 2011 03 13]
42. Harutyunyan, A. OSCE principles and security challenges in the South Caucasus region. *Agenda Mundial*, No. 1, February/May 2008, p. 104. Rasta <http://www.agendamundial.net/> [Žiūrėta 2011 02 16]
43. Helm D. European energy policy: meeting the security of supply and climate change challenges. Oxford University 2007
http://www.offnews.info/downloads/european_energy.pdf [Žiūrėta 2011 03 11]
44. Hoffman B. Terrorism Trends and Prospects. Countering the New Terrorism, RAND publications, 1999 <http://public.gettysburg.edu/~dborock/courses/Spring/int-sec/docs/hoffman-terror-trends-ch2.pdf> [Žiūrėta 2011 04 20]
45. Ian Traynor. EU pact challenges Russian influence in the east. *Guardian.co.uk* Gegužės 7 d. 2009 m. (<http://www.guardian.co.uk/world/2009/may/07/russia-eu-europe-partnership-deal>) [Žiūrėta 2011 03 13]
46. International Crisis Group, "Moldova's Uncertain Future," Rugpjūčio 17 d. 2006 m., rasta ICG svetainėje <http://www.crisisgroup.org> [Žiūrėta 2011 04 20]
47. Janeliūnas, T. Gegužės 9-osios problema saugumizavimo teorijos ir komunikacinio saugumo požiūriu, *Politologija*, 2 (38) / 2005
48. Janeliūnas T. Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio. *Politologija*, 2 (34) / 2004
49. Kasčiūnas L., Gira V. S., Dambrauskaitė Ž. Jonavičius L. Kodėl Ukraina negali tapti Europos Sąjungos nare? Analitinė Apžvalga Nr. 1 (1). Rytų Geopolitikos Studijų Centras. 2009
50. Karagiannis, E. *Energy and Security in the Caucasus*, Routledge: Curzon, 2002
51. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir socialiniai mokslai): vadovėlis. – 4-asis leidimas*, Šiauliai : Lucilijus, 2007 - 398 p. ISBN - 9955655356
52. Keppler J.H. International Relations And Security of Energy Supply: Risk to Continuity and Geopolitical Risk // Policy Department External Policies. Foreign Affairs 2007
53. Korosteleva E. The limits of EU governance: Belarus's response to the European Neighbourhood Policy. *Contemporary Politics* 15/2 2009
http://www.aber.ac.uk/en/media/EU-governance-in-Belarus_CP_2009.pdf [Žiūrėta: 2011 05 03]
54. Lobjakas, A. Foreign minister pushes for greater EU involvement in South Caucasus. Spalio 14 d. 2005 m. <http://www.kvali.com/kvali/index.asp?objektiviti=show&n=334> [Žiūrėta 2011 03 11]
55. Lobjakas, A. South Caucasus: Slow Progress on Plans for Closer EU ties. *Euroasianet.org* Kovo 10 d. 2006 m.
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/pp031106.shtml> [Žiūrėta 2011 03 11]
56. Medalinskas A. „Vladimiro Putino projektas 2012. *Žurnalas „Valstybė“* Sausis Nr. 1 (45) 2011

57. Meeting of president Ilham Aliyev with Mr. Romano Prodi, president of the European Commission. Azertag - State Information Agency of Azerbaijan Republic, Gegužēs 18 d. 2004 m. (<http://www.un-az.org/undp/bulnews14/news55.html>) [Žiūrēta 2011 03 21]
58. "Moldova" *A Dictionary of Contemporary World History*. Jan Palmowski. Oxford University Press, 2008. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Library of Mykolas Romeris University. <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t46.e1544> [Žiūrēta 2011 05 02]
59. Moldova agrees Russian gas deal *BBC NEWS* Sausio 17 d. 2006 m. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4620844.stm> [Žiūrēta 2011 04 25]
60. Motieka E., Laurinavičius Č., Statkus N. Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius. Lietuvos istorijos institutas. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005 – 410 p. – ISBN 9986780691
61. Motieka E. „ES išorinė energetikos politika: dilemos ir iššūkiai“ // Vilniaus Energetinio Saugumo Konferencijos medžiaga (2007) <http://www.vilniusconference2007.lt/slt/news.full/31>
62. National Security Concept of Georgia. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=24&lang_id=ENG [Žiūrēta 2011 03 12]
63. National Security Concept of the Republic of Azerbaijan Approved by Instruction No. 2198 of the President of the Republic of Azerbaijan. Gegužēs 23 d. 2007 m. <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Azerbaijan2007.pdf> [Žiūrēta 2011 03 11]
64. NHDR 2001 – 10 Years of Independence and Transition in Armenia. JT Vystymo Programa Armėnijoje http://hdr.undp.org/fr/rapports/national/europecei/armenia/Armenia_NHDR_2001_EN.pdf [Žiūrēta 2011 02 14]
65. Nuriyev, E. The EU Policy in the South Caucasus: The Case of Post-Soviet Azerbaijan, *Working paper FG 5 2007/09*, German Institute for International and Security Affairs, Gegužė 2007 m.
66. Ocheltree M. Energy Issue Brief. Carnegie Endowment for International Peace 2010 <http://www.globalization101.org/uploads/File/Energy/energy2010.pdf> [Žiūrēta 2010 12 30]
67. Oskanian V. Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia Statment. 13th Meeting of the OSCE Ministeral Council. Gruodžio 5-6 d. 2005 m. <http://www.osce.org/mc/17242> [Žiūrēta 2011 02 16]
68. Palonkorpi M. *Matter over Mind? Securitized Regional Energy Interdependencies*. Forthcoming (2008) <http://www.lsa.umich.edu/UMICH/ceseuc/Home/ACADEMICS/Research%20Projects/Energy%20Security%20in%20Europe%20and%20Eurasia/Matter%20Over%20Mind%20-%20Palonkorpi.pdf> [Žiūrēta 2011 03 11]
69. Plenary session of the European Parliament: Statement by State Secretary Janez Lenarčič on behalf of the EU Council on Preparation of the EU/Russia Summit. Birželio 18 d. 2008 m. http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Speeches_Interviews/Juni/0618SVEZ_EU_Rusija.html [Žiūrēta 2011 03 11]
70. President Serzh Sargsyan Received the EU Special Representative for the South Caucasus. Vasario 24 d. 2011 m. <http://www.president.am/events/news/eng/?day=28&month=10&year=2009&id=775> [Žiūrēta 2011 04 12]
71. Proninska K. „Energy and security: regional and global dimensions“ SIPRI Yearbook 2007
72. Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy Birželio 16 d. 2008 m. (COM(2008) 391 final)

73. Rettman Andrew. EU assigns funds and staff to 'Eastern Partnership' Kovo 20 d. 2009 m. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/27824>) [Žiūrėta 2011 03 14]
74. Rettman Andrew. Values to form core of EU 'Eastern Partnership'. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/27799>) [Žiūrėta 2011 03 14]
75. Runner Philippa. Poland and Sweden to pitch 'Eastern Partnership' idea. Gegužės 25 d. 2008 m. *EuObserver.com* (<http://euobserver.com/9/26194>) [Žiūrėta 2011 03 13]
76. Russia shuts off gas to Ukraine. BBC NEWS Sausio 1 d. 2009 m. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7806870.stm> [Žiūrėta 2011 04 22]
77. Socor, V. A Tale of Two Post-Post-Soviet Countries, *Wall Street Journal Europe*, 19 Dec 2003, cituota Svante, E. C. *Georgia after the rose revolution: geopolitical predicament and implications for US policy*, Strategic Studies Institute, 2007
78. Svante E. C. McDermott R. N. O'Malley W. D. Socor V, Starr, S. F. *Regional Security in the South Caucasus: The Role of NATO*. US: Central Asia-Caucasus Institute, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, The Johns Hopkins University, Central Asia-Caucasus Institute, 2004
<http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/2004/nato.pdf> [Žiūrėta 2011 03 12]
79. Tarybos sprendimas dėl Energijos bendrijos sutarties sudarymo Europos bendrijos vardu. Gegužės 29 d. 2006 m. (2006/500/EB)
(http://eeas.europa.eu/eastern/platforms/docs/platform3_051109_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 20]
80. The fundamental goal of the foreign policy strategy of Armenia. Mission of the Republic of Armenia to the North Atlantic Treaty Organisation.
<http://www.armenianatoomission.com/index.php?cnt=4&sub=12&PHPSESSID=62b344ddcf26705020af0f5dd79dec96> [Žiūrėta 2011 02 14]
81. Tidikis. R. Socialinių tyrimų metodologija. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003 – 626 p. – ISBN - 9955563265
82. Transnistria - Transnistrian or Pridnestrovian Moldovan Republic
<http://www.naturemagics.com/world-guide/transnistria.shtm> [Žiūrėta 2011 04 23]
83. Treaty establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I-III Paryžius, Balandžio 18 d. 1951 m.
84. Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership. European Commission Rugsėjo 24 d. 2010 m. *Europa.eu*
(http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf) [Žiūrėta 2011 03 15]
85. Vaičiūnas Ž. Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interesai // *Politologija* 2009/3 (55)
86. Vitkus G. *Europos Sąjungos užsienio politika. Trumpas vadovas*, Vilniaus Universitetas, 2008
87. What Eastern Partnership Should Bring to Belarus. Policy proposal by Belarusian Institute for Strategic Studies And Office for Democratic Belarus. Balandžio 23 d. 2009 m. http://www.eurasianhome.org/doc_files/bissodbeapen.pdf [Žiūrėta 2011 04 12]
88. Wojna B., Gniazdowski M. Eastern Partnership: The opening Report. The Polish Institute of International Affairs. Varšuva, balandis 2009
http://www.pism.pl/zalaczniki/Report_EP_2009_eng.pdf [Žiūrėta 2011 03 02]
89. Woehrel S. Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. *CRS Report for Congress*. Congressional Research Service. Rugsėjo 2 d. 2009 m.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf>
90. World Energy Outlook 2008. International Energy Agency
<http://www.worldenergyoutlook.org/docs/weo2008/WEO2008.pdf> p. 77 [Žiūrėta 2011 03 15]
91. Yergin. D. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs Vol. 85 No. 2*. 2006
92. Yergin D. „The Fundamentals of Energy Security // Testimony by Daniel Yergin Chaiman, Cambridge Energy Research Associates (2007)

93. Zhovka I. Energy Security Challenges in Ukraine: a Snapshot 2010. International Centre for Policy Studies. Policy paper 2010
94. «БелаПАН» о позиции белорусской стороны относительно польско-шведского предложения о формировании «Восточного партнерства» (http://www.mfa.gov.by/press/news_mfa/b30aca94b43236af.html) [Žiūrėta 2011 02 13]
95. Боровский Ю. «Политизация мировой энергетики» // МИРОВЫЕ ПРОЦЕССЫ – ЦИКЛ РАСХОЖДЕНИЙ В МИРОВОЙ СИСТЕМЕ Том 6. Номер 1(16). январь-апрель 2008
96. Комментарий пресс-секретаря МИД Андрея Попова в связи с вопросом агентства «БелаПАН» о позиции белорусской стороны относительно польско-шведского предложения о формировании «Восточного партнерства» (http://www.mfa.gov.by/press/news_mfa/b30aca94b43236af.html) [Žiūrėta 2011 02 13]
97. В рамках "Восточного партнерства" приоритетными для Азербайджана будут вопросы безопасности, экономического и гуманитарного сотрудничества - глава МИД. Vasario 27 d. 2009 m. *TREND.AZ* (<http://ru.trend.az/news/politics/1431908.html>) [Žiūrėta 2011 03 21]
98. МИД Азербайджана распространил отчет по итогам 2008 года. Sausios 13 d. 2009 m. «Новости-Азербайджан» (<http://www.novosti.az/politic/20090113/42671934.html>) [Žiūrėta 2011 03 21]

Rimkevičius A. Rytų partnerystė Europos Sąjungos energetinės politikos strategijoje / Europos kaimynystės politikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. E. Motieka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2011. – 84 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama Rytų partnerystės programa kaip Europos Sąjungos energetinės politikos sudedamoji dalis. Pirmojoje darbo dalyje aiškinamasi energetinio saugumo vieta saugumo studijose bei nustatomos ES energetinės politikos formavimosi priežastys. Taip pat analizuojami strateginiai ES energetinės politikos dokumentai ir juose įtvirtinti energetinės politikos principai. Antrojoje darbo dalyje analizuojama Rytų partnerystės programa ir su ja susiję strateginiai dokumentai. Aptariami pagrindiniai Rytų partnerystės programos tikslai bei uždaviniai, aprašomos ES nustatytos RP įgyvendinimo priemonės. Šioje darbo dalyje pateikiamas glaustas visų ES šalių narių Rytų partnerystės programos vertinimas. Taip pat nustatomos sąsajos tarp ES strateginiuose energetinės politikos dokumentuose įtvirtintų energetinės politikos tikslų bei Rytų partnerystės programos energetinės platformos. Trečiojoje darbo dalyje glaustai analizuojamos RP šalys, ES energetinės politikos kontekste. Šioje dalyje iškeliamos konkrečios idėjos sudėtingiausioms RP šalių problemoms spręsti. Ketvirtoji darbo dalis – kokybinis tyrimas. Tai pusiau struktūrizuoto interviu metodu atlikta ekspertų apklausa siekiant pateikti RP programos vertinimą ir nustatyti jos vystymosi tendencijas.

Pagrindiniai žodžiai: Europos kaimynystės politika, Rytų partnerystė, energetinis saugumas, ES energetinė politika.

Rimkevicius A. Eastern Partnership in the European Union energy policy strategy / Master's Work in European Neighborhood policy. Supervisor assoc. prof. dr. E. Motieka. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 84 p.

ANOTATION

Master thesis examines the Eastern Partnership (EP) Program as the component of the European Union (EU) energy policy. The first part examines the energy security place in the security studies and the establishment causes of EU energy policy formation. It also analyzes the strategic documents of EU energy policy and energy policy principles. The second part analyzes the Eastern Partnership and the related policy documents. This part of the thesis considers the main aims and objectives of Eastern Partnership and describes the implementation of EP. This part gives a brief overview of all EU member states position towards Eastern Partnership program. It also establishes links between the EU strategic energy policy documents and the Eastern Partnership's energy platform. The third part briefly examines EP countries in a frame of the EU energy policy. This part brought some specific ideas of how to solve the main problems of EP countries. The fourth part of the work is a qualitative study. This is a semi-structured interviews carried out by experts in order to provide EP survey for program evaluation and it's development trends.

Key Words: European Neighborhood policy, Eastern Partnership, energy security, EU energy policy.

Rimkevičius A. Rytų partnerystė Europos Sąjungos energetinės politikos strategijoje / Europos kaimynystės politikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. E. Motieka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2011. – 84 p.

SANTRAUKA

Rytų partnerystė – tai viena iš naujausių ES užsienio politikos programų apimanti ir energetinę ES politiką kaimyninėse šalyse. Tyrimo problema – Rytų partnerystės šalių reikšmė RP programos ir ES energetinės politikos rėmuose. Tyrimo objektas – Rytų partnerystės programa kaip ES energetinės politikos dalis. Magistro baigiamojo darbo tikslas – išsiaiškinti ar RP programa yra vienas svarbiausių ES energetinės politikos įgyvendinimo instrumentų, bei nustatyti ES energetinius interesus RP šalyse. Tikslu siekiama išsikeliant uždavinius: ištirti ES energetinę politiką bei nustatyti jos formavimosi prielaidas; išanalizuoti Rytų partnerystės programą nustatant joje įtvirtintus ES energetinės politikos prioritetus; išsiaiškinti Rytų partnerystės šalių energetinę svarbą Europos Sąjungai. Baigiamajame darbe keliama hipotezė, jog Rytų Partnerystės programa iš esmės yra išorinės Europos Sąjungos energetikos politikos instrumentas, užtikrinantis ES ir RP šalių energetinių interesų įgyvendinimą bei galintis prisidėti prie taikaus įsisenėjusių tarpusavio konfliktų sprendimo.

Darbe naudojami šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas, teisės aktų bei strateginių dokumentų analizės metodas, lyginamasis metodas, analitinis aprašomasis metodas ir kokybinis pusiau struktūrizuotas interviu metodas.

Darbą sudaro keturios tarpusavyje susietos dalys. Pirmojoje dalyje aptariamas energetinio saugumo problemiškas bei dėl to kylantis energetinės politikos formavimo poreikis. Šioje, dalyje išnagrinėjama naujoji ES energetinės politika sukoncentruojant pagrindinius energetinės politikos principus, tikslus bei uždavinius. Antrojoje darbo dalyje analizuojama ES kaimynystės politikos teisinė bazė bei strateginiai dokumentai. Aptariami pagrindiniai Rytų partnerystės programos tikslai bei uždaviniai, aprašomos ES nustatytos RP įgyvendinimo priemonės. Trečiojoje darbo dalyje glaustai analizuojamos RP šalys ES energetinės politikos kontekste. Kadangi Rytų partnerystę sudaro šešios šalys, šioje dalyje glaustai aptariamos visų šalių energetinės politikos aktualijos. Šioje dalyje iškeliamos konkrečios idėjos sudėtingiausioms RP šalių problemoms spręsti. Ketvirtoji darbo dalis – kokybinis tyrimas. Tai pusiau struktūrizuoto interviu metodu atlikta ekspertų apklausa siekiant pateikti RP programos vertinimą ir jos vystymosi tendencijas.

Rimkevicius A. Eastern Partnership in the European Union energy policy strategy / Master's Work in European Neighborhood policy. Supervisor assoc. prof. dr. E. Motieka. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 84 p.

SUMMARY

Eastern Partnership - is one of the newest EU foreign policy programs including the EU energy policy towards neighboring countries. Research problem – the energetic importance of Eastern Partnership countries in a framework of Eastern partnership program and EU energy policy. The object of investigation - Eastern Partnership Program as a part of EU energy policy. The aim of Master's thesis is - to find the place of Eastern partnership in the EU energy policy and to find out EU energetic interests towards EP countries. To follow the aim of the thesis there are several tasks to do: first of all to investigate the EU energy policy and it's formation assumptions; to analyze of the Eastern Partnership to represent enshrined in the EU energy policy priorities; to clarify the Eastern Partnership countries' energy importance to the European Union. The final hypothesis, is that the Eastern Partnership program is one of the most important instruments of the European Union energy policy ensuring the implementation of the EU energy interests and that may assist the EP countries to cope with frozen conflicts between them.

In this master thesis there are some different methods used: the method of analysis of scientific literature, legislation and strategic documents, the analytical method, comparative method, analytic and descriptive method, qualitative approach to semi-structured interview method.

The work consists of four interrelated components. The first part deals with energy security as well as problematic due to rising demand for energy policymaking. This, part examining the EU new energy policy and concentrates the major energy-policy principles, goals and objectives. The second part analyzes the EU neighborhood policy and legal framework for the strategic documents. Considered the main East Partnership aims and objectives, the EU describes the EP implementation. The third part briefly analyzes the EP countries as a part of EU energy policy. EP program is of six countries so this section briefly discusses the country's energy policy situation. This part brought some specific ideas of how to solve EP-country problems. The fourth part of the work is a qualitative study. This is a semi-structured interview based method conducted expert interviews in order to submit a program evaluation and trends.

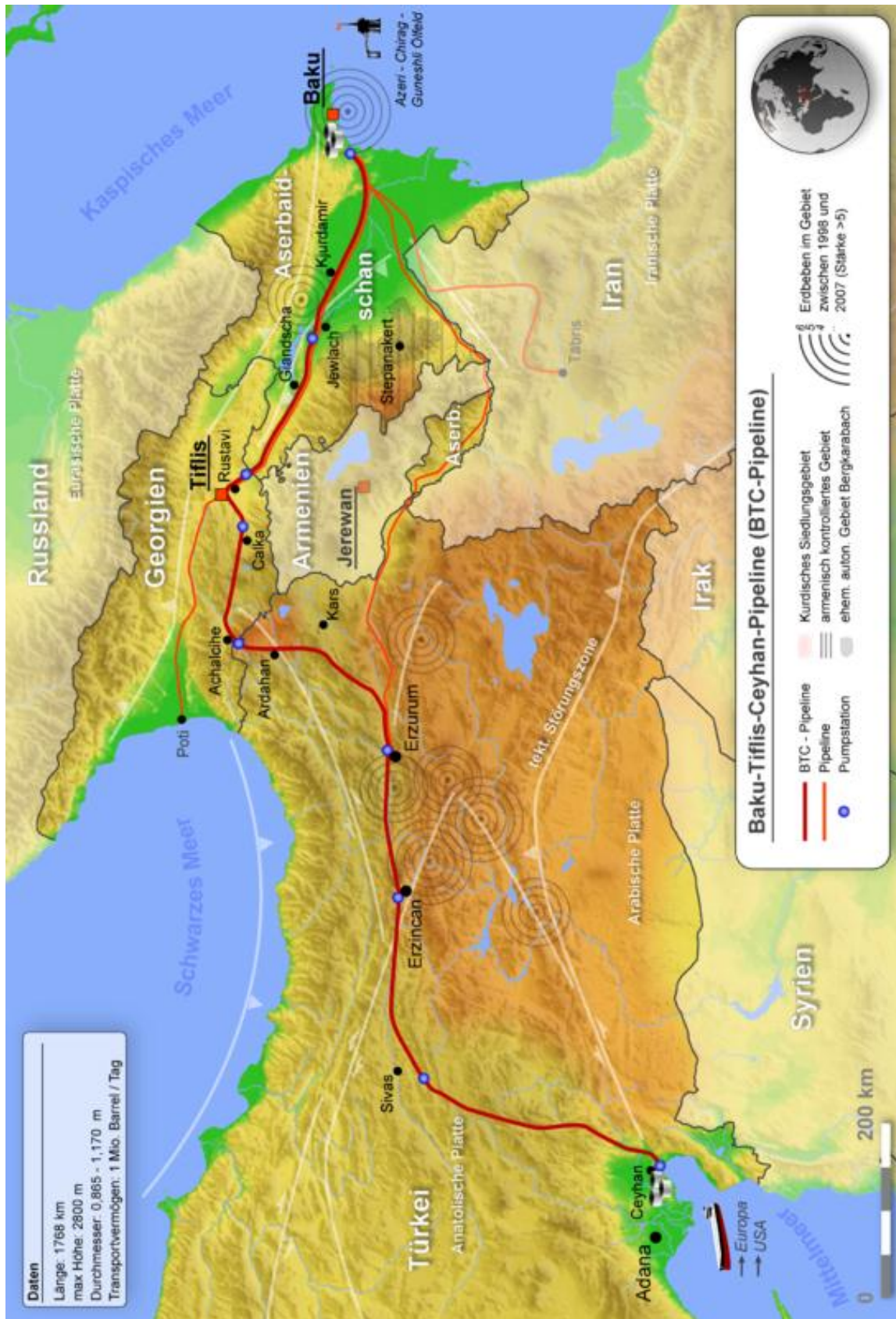
PRIEDAI

SOUTH STREAM, NABUCCO IR NORD STREAM DUJOTIEKIŲ ŽEMĖLAPIS

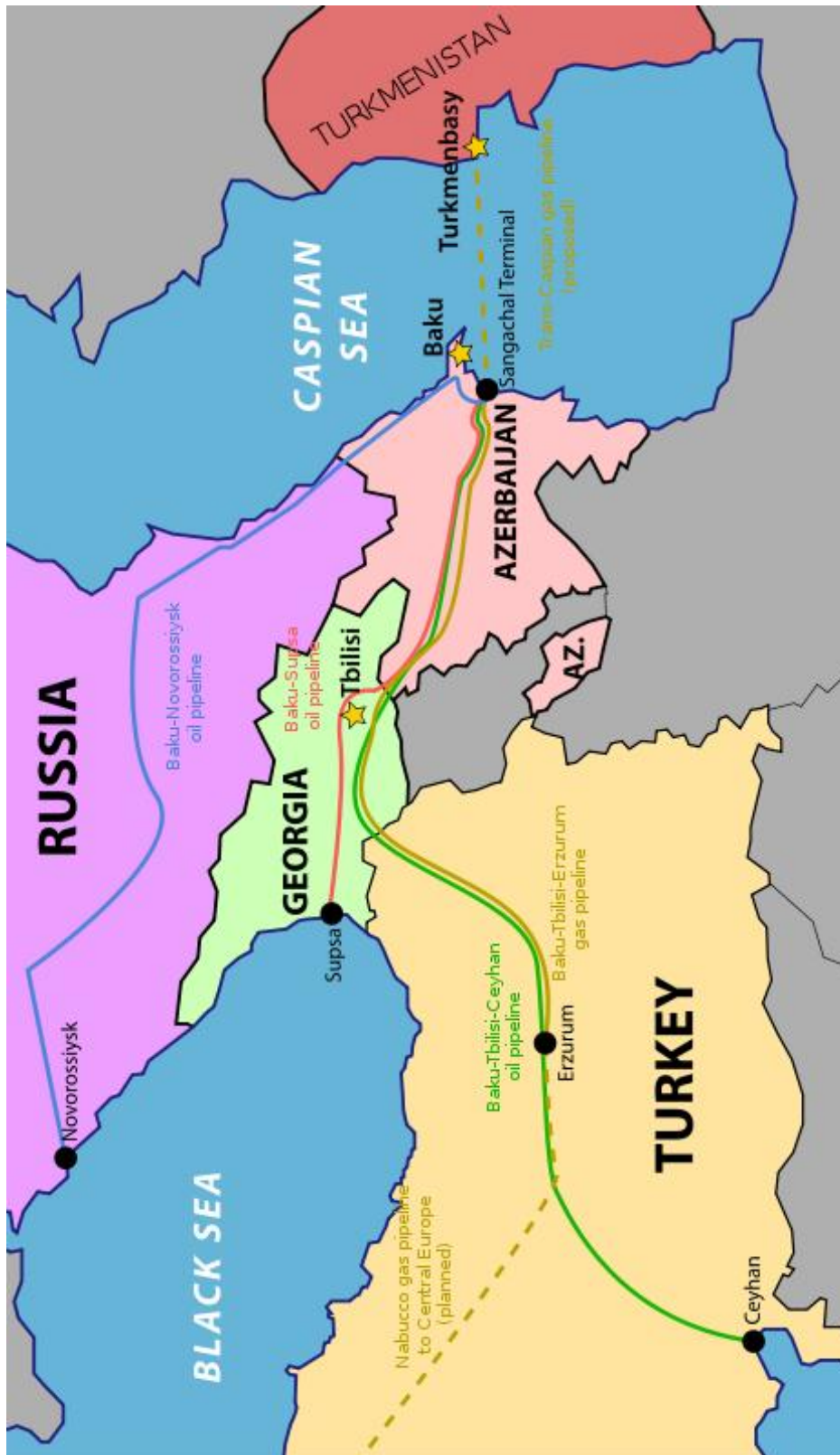
Šaltinis: Russia set to build Nord Stream pipeline in Baltic. *BBC News* vasario 10 d. 2010 m.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8512290.stm> [Žiūrėta 2011 04 12]

BAKU-TBILISI-CEYHAN NAFTOTIEKIS

Šaltinis: The Georgia Crisis and the Global Balance-of-Power. *E-politic.de* Rugsėjo 27 d. 2008 m.

<http://www.e-politik.de/lesen/artikel/2008/the-georgia-crisis-and-the-global-balance-of-power/> [Žiūrėta 2011 04 17]

BAKU-NOVOROSISKO NAFTOTIEKIS

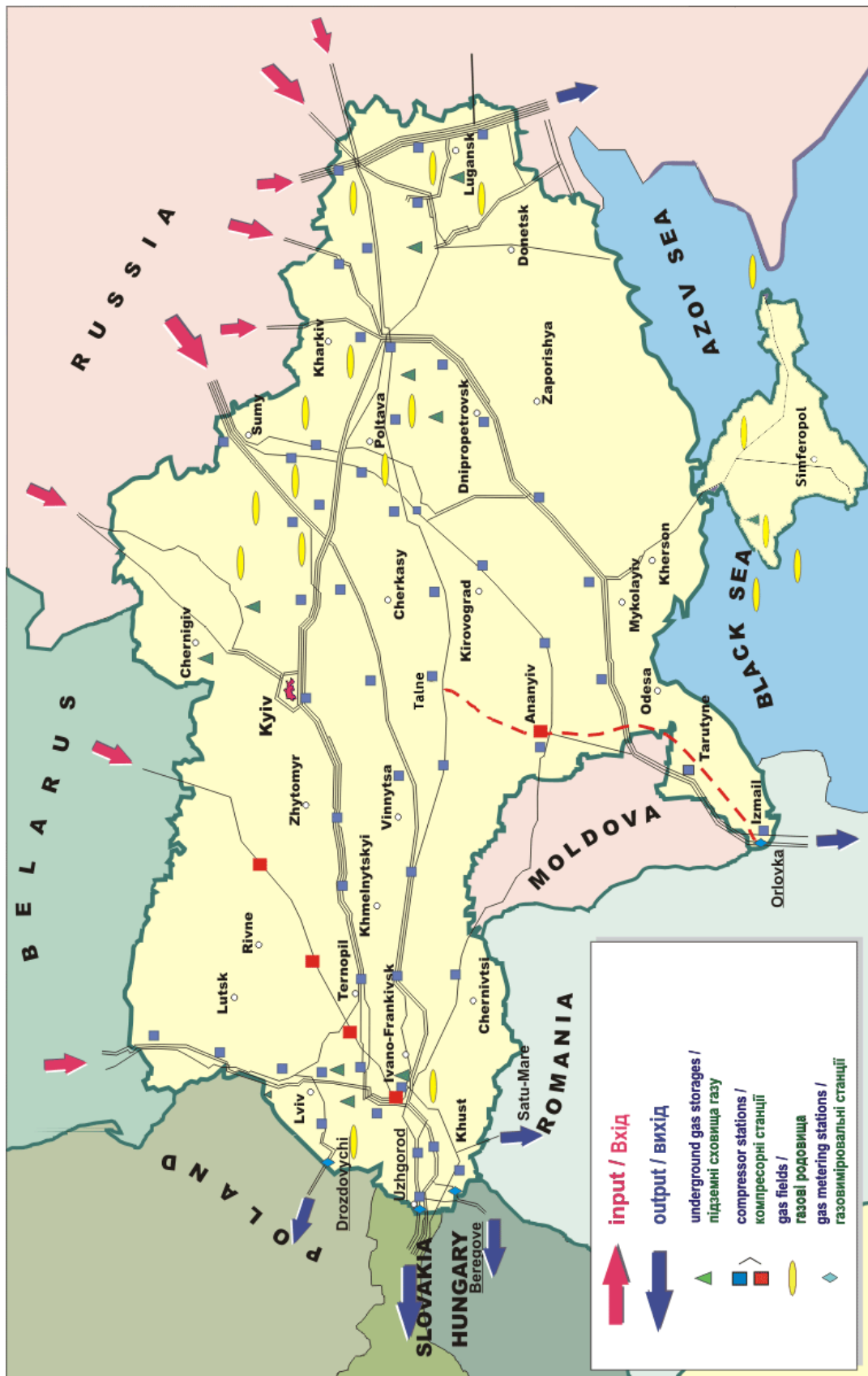
Šaltinis: Baku–Novorossiysk pipeline. http://en.wikipedia.org/wiki/Baku%E2%80%93Novorossiysk_pipeline
[Žiūrėta 2011 04 16]

NABUCCO DUJOTIEKIO PROJEKTAS

Šaltinis: „Nabucco“ ar „Pietų srautas“ – kas ką? Vasario 9 d. 2011 m.

http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/redakcijos_akiratis/S-17336/straipsnis?name=S-17336&l=2&p=1 [Žiūrėta 2011 04 12]

UKRAINOS DUJOTIEKIŲ SISTEMA

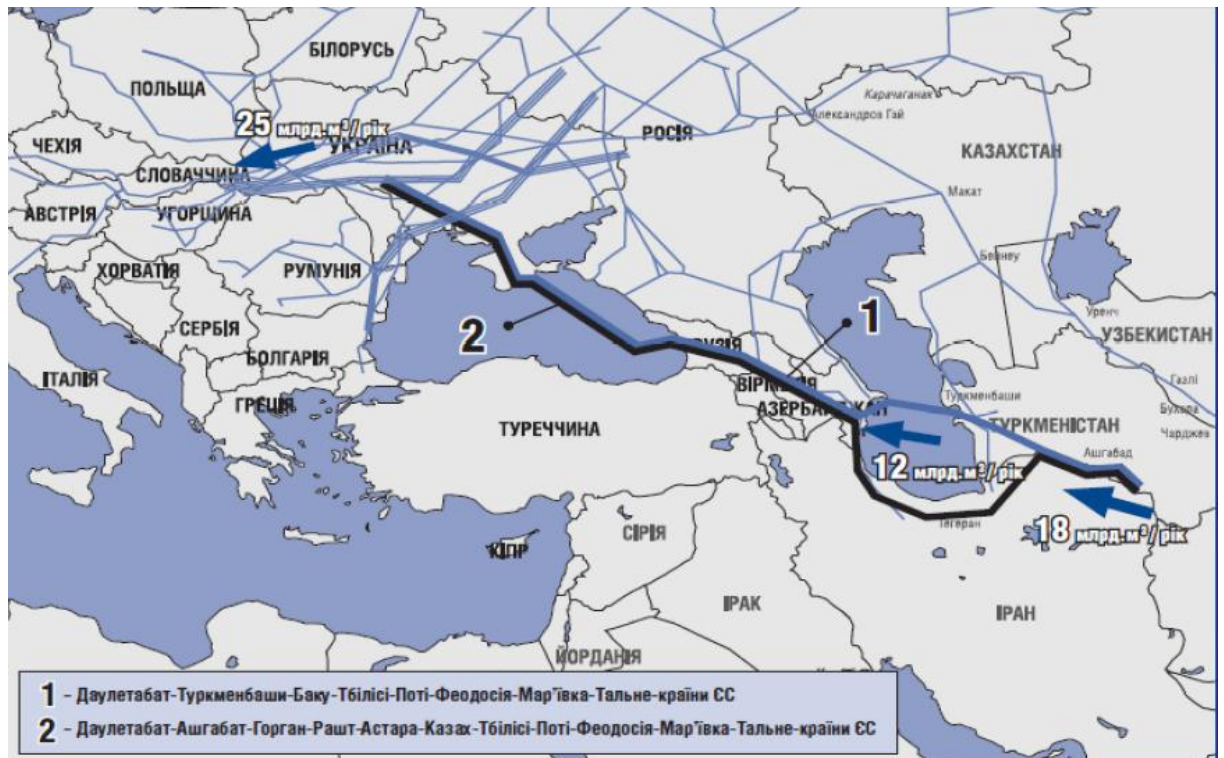
Saltinis: Ukrainian Gas Pipelines. <http://www.eegas.com/ukraine.htm> [Žiūrėta 2011 04 30]

GALIMO UKRAINOS PRISIJUNGIMO PRIE NABUCCO DUJOTIEKIO ŽEMĖLAPIS

Šaltinis: Zhovkva I. Energy Security Challenges in Ukraine: a snapshot 2010. Policy Paper. International Centre for Policy Studies 2010

WHITE STREAM DUJOTIEKIO PROJEKTAS

Šaltinis: Zhovkva I. Energy Security Challenges in Ukraine: a snapshot 2010. Policy Paper. International Centre for Policy Studies 2010

PUSIAU STRUKTŪRIZUOTO INTERVIU PRELIMINARUS KLAUSIMŲ SĄRAŠAS**RYTŲ PARTNERYSTĖ ES ENERGETINĖS POLITIKOS STRATEGIJOJE**

Magistro baigiamojo darbo tyrimas. Pusiau struktūrizuoto interviu preliminarus klausimų sąrašas.

Darbą atlieka: Aidas Rimkevičius

Vadovas: Egidijus Motieka

EKSPERTŲ NUOMONĖS DĖL ES ENERGETINĖS POLITIKOS RYTŲ PARTNERYSTĖS ŠALYSE**Klausimas Nr. 1**

Rytų partnerystės (RP) programos tikslas – gerinti politinius ir ekonominius šešių „strateginės svarbos“ postsovietinių valstybių (Ukrainos, Baltarusijos, Moldovos, Azerbaidžano, Armėnijos ir Gruzijos) santykius su Europos Sąjunga. Kokia yra energetinės politikos vieta RP programoje?

Klausimas Nr. 2

Kurios RP šalys yra (ir ar gali būti) prioritetinės ES energetinės politikos kontekste? Ar Rytų partnerystę reikėtų vertinti kaip šešių valstybių visumą ar vis dėlto galima būtų išskirti „svarbesnes“ partneres? Koks vaidmuo tenka tokioms RP šalims kaip pvz. Armėnija ir Moldova?

Klausimas Nr. 3

Kokie, Jūsų nuomone, ES energetinės politikos iššūkiai ir perspektyvos RP šalyse? Kokie žingsniai paspartintų RP programos tikslų įgyvendinimą?

Klausimas Nr. 4

Su kokiomis kliūtimis susiduriama įgyvendinant Rytų partnerystės programoje numatytus energetinius tikslus? Kokie būtų patys svarbiausi ES ir RP šalių vykdomi energetiniai projektai regione?

Klausimas Nr. 5

Ko, Jūsų nuomone, gali tikėtis RP šalys iš bendradarbiavimo su Europos Sąjunga pagal RP programą? Ar yra vilties RP šalims ateityje tikėtis narystės ES?

Dėkoju už atsakymus.